

communitas
foundation

ХРИСТИЯНСТВО КУЛТУРА

Издава фондация „Комунитас“

Редакция

София 1000, бул. „Патриарх Евтимий“ 22

Тел.: 981 0555

e-mail: hkultura@communitas-bg.org

Главен редактор

гфн Момчил Методиев

редакционен екип:

Димитър Спасов

Венета Домусчиева

Тони Николов

оформление:

Чавдар Гюзелев

Николай Киров

разпространение:

Стефан Банков

печат:

Печатница Digital Print Express.

През 2018 г. списание *Християнство и култура* излиза в 10 броя и се подготвя от два редакционни екипа.

Редакционният екип с главен редактор Момчил Методиев в състав В. Домусчиева, Д. Спасов, и Т. Николов подготвя шест броя и си поставя за цел да разглежда актуални и дискусийни проблеми от областта на християнството и културата.

Редакционният екип с главен редактор проф. К. Янакиев в състав проф. Г. Каприев, проф. Ц. Бояджиев и Н. Трейман подготвя четири броя с академична насоченост.

Списанието е свободна дискусийна територия. Не бива да се очаква, че публикуваните текстове се вписват в една единна (и единствено възможна) коректност. Материалите в списанието отразяват личните позиции на своите автори и независимо от възможните различия трябва да бъдат възприемани като покана за диалог.

© „Християнство и култура“, 2018

Непоръчани от редакцията ръкописи и материали не се връщат и съхраняват.

Всички права са запазени!

Цена 5 лева.

Интернет издание с пълен архив на списанието:

www.hkultura.com

ISSN 1311 – 9761

Броят е илюстриран с фотографии на Марин Христов.

ХРИСТИЯНСТВО

съдържание

година XVI/2018/брой 6 (133)

КУЛТУРА

Разговор 5

Белене е място на памет за цялото човечество – с отец Паоло Кортези
разговоря Момчил Методиев

Успение Богородично 18

Света Богородица в Петричани о. К. Вирджил Георгиу

Всеpravославният събор в Крит. Документи 25

Тайнството брак и препятствията пред него
Мисията на Православната църква в съвременния свят

Проблеми на богословието 38

Митът за схизмата Дејвид Бентли Харп

Християнство и история 52

Методисткият суперинтендант Янко Иванов и
арестите на „пасторите шпиони“ през 1948 г. Вениамин Пеев

Живот и дейност на свещеник
Василий Шумарев (1919–1977 г.) Десислава Георгиева

Хоризонти 76

Възможен ли е разкол заради автокефалията на
Украинската църква? Татяна Деркач

Дебати 91

Християнски реакции на Дарвиновата теория Радостин Марчев
Авраам среща Ибрахим Сибиле Левичаров,
Наджем Вали

Християнство и литература 109

Кратки есета за размисъл и молитва Калин Михайлов

Паоло Кортези е католически свещеник пасионист, станал известен с усилията си град Белене да бъде превърнат в място за памет по европейски образец въз основа на бившия концлагер на остров Персин и светилището на местния мъченик Евгений Босилков. Той привлече общественото внимание и със своята милосърдна дейност, включително и по отношение на бежанците.

Роген през 1974 г. и е ръкоположен за свещеник на 12 май 2001 г. През 2010 г. е изпратен в Белене от

Оргена на пасионистите, а от 2012 г. е енорийски свещеник в църквите „Рождение на Блажена Дева Мария“ и „Св. Антоний Пагуански“ в Белене и ректор на светилището на блажения Евгений Босилков. През 2016 г. е награден с Почетен знак на президента на Република България за приноса си „за предаването на знанието за тоталитарното минало и всеотдайната работа за почитане на паметта на жертвите на комунистическия режим“, а през декември 2017 г. е обявен за Човек на годината в годишните награди на Българския хелзинкски комитет за „принос към правата на човека“. През 2017 г. ръководената от него католическа общност приема от Държавната агенция за бежанците и с помощта на „Каритас“ се опитва да настани в Белене законно пребиваващо в България сирийско семейство, бежанци от Дамаск, които обаче заради заплахи и некомпетентност напускат Белене, а след това и България.

Отец Паоло има и интерес към историята на католиците в България. Автор е на книгите *Il lupo, l'orso, l'agnello. Epistolario bulgaro con don K. Raev e mons. D. Theelen* (San Paolo Edizioni, 2013), *История на католическата общност село Малчика. 1605-2015.* (Културен център „Евгений Босилков – Белене, 2016 г.) и *Lettere dai confini d'Europa. I primi Missionari Passionisti in Bulgaria e Valacchia durante l'episcopato di mons. Pavel Dovanlia 1781-1804* (Centro Culturale Eugenio Bossilkov-Belene, 2017).

Разговорът с отец Паоло се проведе през юни 2018 г. в Белене, по време на лятното училище, посветено на изучаването на историята на тоталитарните режими, организирано от „Софийска платформа“.

БЕЛЕНЕ Е МЯСТО НА ПАМЕТ ЗА ЦЯЛОТО ЧОВЕЧЕСТВО

С отец Паоло Кортези разговоря Момчил Методиев

В България сте известен основно със стремежа си да популяризирате Белене като място за памет. По-малко сякаш се говори за дейността ви като католически свещеник, а двете дейности едва ли могат да бъдат разделени. Затова предлагам да започнем разговора с вашето свещеническо служение. Какво ви накара да поемете по този път и как стигнахте до Оргена на пасионистите, към които принадлежите?

Желанието да бъда свещеник се роги у мен много рано. Трябва да се върнем далеч в миналото, към детството. Роген съм през 1974 г. в семейство на вярващи, моята баба и дядо, цялото ни семейство редовно посещавахме богослуженията. Произхождам от село с 600 жители. Още като дете бях свързан с църквата, на 6-годишна възраст станях министрант, помагах в богослуженията на отец Франко, нашия енорийски свещеник. В енорията ни често идваше и отец Йеремя, свещеник пасионист, мисионер, който ни говореше за мисията в Африка и за гецага там. Той имаше дълга бяла брада, беше служил в Африка в продължение на 40 години и той събуди у мен интереса към свещенството. По онова време в енорията ни редовно идваха пасионисти, тъй като в съседното село те имаха семинария.

Пасионистите са едиг от орденте в Католическата църква, основан в началото на XVIII век от свети Павел от Кръста. Интересна е и връзката им с България – идват в България още през 1782 г. В Османската империя е една от първите мисии на Ордена. Така пасионистите работят в Северна България вече 236 години, а освен грижата за духовния и литургичен живот на българските католици те развиват и милосърдна, социална, здравна и културна дейност.

На 10-годишна възраст постъпих в семинарията в село Калчинате, така започна моето дълго духовно образование. След 3 години завърших основното си образование, после продължих в Класическата гимназия в град Комо. Висше богословско образование започнах да уча във Верона, където останах общо 6 години. Отидох в Рим през 1996 г., където изкарах новициат, време, което при нас предшества полагагето на монашеските обети. След като завърших през 2000 г., Юбилейната година, бях ръкоположен за дякон. След това ме изпратиха в Милано, където започнах да служа в една енория. Там бях ръкоположен за свещеник през 2001 г. и след това в продължение на 10 години работих като енорийски помощник.

През 2010 г. в разговори с моите началници им казах, че имам желание да натрупам някакъв опит в чужбина, независимо дали в Африка или Южна Америка, нямаш претенции. И те решиха да ме изпратят в България, което за мен беше малко изненадващо, представях си, че ще бъда мисионер в Африка, бях посетил нашите мисии в Африка. Казах „да”, макар да не знаех нищо за България, освен че столица е София и че нашите младежи през лятото ходят във Варна. Общо взето, това се знаеше тогава за България в Италия. Бяхме чували, разбира се, и за блажения Евгений Босилков, който беше беатифициран през 1998 г. Тогава започнах да чета книги за страната, а за първи път пристигнах в България на 13 октомври 2010 г.

Идеята беше една година да остана в Белене, да науча езика и малко да се интегрирам. Започнах като гецага, с азбуката – а, б в, „куче”, „котка”, „кома-ри”, „домати” и най трудно – „кроставици”, като ми помагаше една учителка беленчанка. Към края на 2011 г. свещеникът, който служеше в Белене, се върна в Италия. Нямах друг подготвен и така ме оставиха в Белене, отначало като помощник, а след това през септември 2012 г. ме назначиха за енорийски свещеник и ректор на светилището на блажения Евгений Босилков.

Известен сте с интереса си към историята на католиците в България. Издадохте сборник с писмата на Карло Раев и монсенъор Теелен, книга за историята на църквата в с. Малчика, както и впечатленията на италианските свещеници от Свищовско от XVIII и XIX век. Какво ви впечатли в историята на католиците в Белене и региона, как те успяват да запазят вярата си през вековете?

Интересувам се от история и археология от млади – в детството ми беше популярен Индиана Джоунс, а в гимназията и университета четях много книги по история. Много обичам историята, в началото се интересувах от първите векове на християнството. Когато ме изпратиха в България, тези интереси ми помогнаха, защото не може да живееш и работиш на едно място, без да познаваш историята и корените, по-конкретно местните корени, а и общата история на народа, където отиваш. Започнах с книгите, които намерих на италиански. През първите месеци четях каквото можеше да се открие в Италия за история на България, на българите, на католиците, на католиците от източен обред и по-специално на католиците в Белене и от Северна България. Всичко беше ново за мен, имената, датите, фактите. По-късно, когато вече можех, започнах да чета и български извори, помня *Нашите павликяни* на Милетич и други книги. Много от прочетеното беше свързано с блажения Евгений Босилков, с репресиите срещу католиците в България през годините на комунизма. Различни четива за мъчениците и жертвите на тоталитарните режими.

Какви са били отношенията между католици и православни преди 1944 г.?

До Освобождението, по време на турското робство, контактите не са активни, католическите общности са много малки, общо в цяла Северна България те са около 2000 души. Нашите католически села произхождат от старите павликяни – Ореш, Малчика, Трънчовица. В тях католиците са били около 80 процента, те са се венчали помежду си, а контактите с православните са били ограничени. След Освобождението започва движение на населението. По принцип обаче католиците са живели в селата, в градовете почти не присъстват, там са малцинство. Друга е историята на католиците от източен обред, те са в Южна България. При нас отношенията са били спокойни, като цяло мога да кажа добри отношения, нормално съжителство, без конфликти и борби.

Обратното, в историята има свидетелства и които се занимава с тези проблеми, знае, че след Освобождението има големи спорове и конфликти вътре в католическите общности, като на някои места, сред които и Белене, тези спорове водят до разделение. Причините са различни. В Белене в известен смисъл те са политически и национални, това е спор между прогресивни и консерватори, едни семейства искат литургията да бъде на български, а не на латински, искат свещениците да са българи, а не италианци и германци. От друга страна, искат и промени в управлението на църквата, общността да бъде контролирана от миряните, а не от свещеника, неща, които днес се приемат навсякъде, но които преди Втория Ватикански събор предизвикват спорове. В други общности – като Драгомирово, Бърдарски геран, разделието е било по етнически признак. В Бърдарски геран живеят немски семейства, които имат

собствена църква, с немски свещеник. Има друга енория на българите, с български свещеник. Подобно е положението и в Драгомирово – там голната църква е на изселници от Банат, а горната – от Букурещ. Така се стига до местни спорове от етнически характер.

Най-известен е конфликтът в района на Белене – Свищов. Той е започнат от отец Станислав Петров веднага след Освобождението и продължен от отец Карло Раев от Белене, който прераства в голям конфликт с намесата на тогавашната преса, политици и дипломати. В Италия издадох книга за този спор с кореспонденцията между монсеньор Ронкали, отец Карло Раев и епископа на Северна България монсеньор Дамян Теелен. Тази борба може да се каже, че продължава около 20 години, от 1915 г. до 1935 г. Спорът започва веднага след Освобождението в Белене, малко по-късно почива епископ Иполит Агосто, а спорът води до разделянето на католическата общност на две и строителството на втората католическа църква, посветена на св. Антоний Падуански, през 1898 г. След това за известно време има мир, но през 1915 г. спорът е подновен, тогава отец Карло Раев започва борба срещу владиката, който идва от Холандия. Спорът завършва с отзоваването на свещеника, изпратен е пред църковен съд, а след това е изпратен в Царев брод до Шумен, а после – във Велико Търново, където живее до 1947 г. Изпратен е там като наказание, защото по това време католиците в Търново са много малко. В Белене нещата се успокояват благодарение на папския визитатор монсеньор Анджело Ронкали. Дори съм си мислил дали някои от идеите му за реформи, които реализира на

Втория Ватикански събор като папа Йоан XXIII, не му идват вследствие на този негов опит от България.

Днес град Белене фокусира много интереси в българското публично пространство. От моя гледна точка най-важно ми се струва значението му като място на памет за периода на комунизма. Можем да кажем, че свещеникът в Белене е пазител на паметта. Как гледате на тази своя задача и как вашите енорияши гледат на тази ваша активност?

В България за Белене се говори, ако не всеки ден, то по три пъти на ден! По различни причини всички са чували за Белене. Не можем да променим историческия факт, че по време на комунистическия режим Белене е било място за наказание, в него и днес продължава да има затвор, това е място, натоварено с голяма символика. Когато чуваме Шипка, мислим за Освобождение, когато чуваме Варна – за ваканция и море, а когато чуваме Белене – за наказание или ядрени мечти.

Без да навлизаме в подробности, мога да кажа, че аз, първо като човек, второ като свещеник и вярващ, трето, като местен ръководител на общността и на светилището на един мъченик на комунизма, не мога да бъда безразличен. Трябва да заема позиция и да действам заедно с цялата ми поверена общност и с всички други желаещи, а те са много.

На това, че Белене е било място за наказание, винаги съм гледал не като на някакво петно, белег – мнозина виждат в това минало на града нещо лошо, за което не е хубаво да се говори. Обратно, винаги съм гледал на това като на потенциал, защото като духовник усещам, че Белене има специални духовни сили. Където е вършено нещо лошо, ние, духовниците, вярваме, че остава някаква негативна сила. Наистина остава петно, мирис на зло. Но както казва св. апостол Павел, където има много грехове, там ще има повече благодат. Затова за мен Белене е източник на голяма позитивна духовна сила. Гледам на него и на миналото му като на потенциал. От духовна гледна точка, когато е сторен голям грях, той трябва да бъде „поправен“, възстановен. Вие българите казвате – „който счупи, купи“. На това място се е случило нещо лошо и ако ние не действаме, там ще продължават да действат злите духове. Трябва да действаме, за да „поправим“ това място, да сложим похлупак на ада, както се казва.

След като прочетох много литература, главно мемоари, издадени през 90-те години, осъзнах потенциала остров Персин и Белене да станат място за памет, за поклонение. Посещавал съм мемориалите в Аушвиц, Бухенвалд, мемориала „Яд Вашем“, Ардеатинските пещери край Рим¹. И мога да кажа, че Белене притежава същата сила, както другите места за памет. Моето мнение е, че да забравяме, да замитаем всичко под килима, не е най-добрият изход, мисля, че като общество трябва да ползваме това място, за да направим нещо хубаво, добро. Това

¹ Ардеатинското клане – масово убийство в Ардеатинските пещери, извършено на 24 март 1944 г. от германските окупационни сили. Б. ред.

място има голям потенциал, за да помага на младите хора да помнят, да не забравят, да възпоменават, да черпят ценности.

За пръв път стъпих на острова през 2012 г. и след това през 2013 г. започнахме да работим. В началото се опитах да заинтригувам хората от Белене, от нашата общност. Първо почистихме втори обект от лагера на острова, след това направихме сайт, после започнахме да се опитваме да вкарваме посетители. Достъпът тогава беше труден, почти забранен, говорихме с Министерството на правосъдието, започнахме да водим хора, създадохме културен център „Евгений Босилков“, за да има юридическо лице, което да управлява процеса. Постепенно колелото се завъртя. Има трудности, но има и много радости. Видях как в рамките на 3–4 години от 50 души, които идваха на годишното поклонение през 2013 г., след три години стигнахме 2–3 хиляди посетители годишно. През годините стотици хора не само от България, но и от Румъния, Гърция, Италия, Германия идват на посещение, интересът не е само местен, защото това е място на памет за цялото човечество. Другата голяма радост беше, че на два пъти дойде президентът на България, както и председателят на Народното събрание.

Вратите на Белене са отворени за всички добронамерени хора, които търсят истината от миналото и желаят да почитат невинните жертви. За обикновения човек, за млади и стари, за вярващи и невярващи, за президенти, за папата и патриарха.

Впечатлението ми за изминалите години е смесено – от една страна има страх, от друга – срам, от трета – силно политизиране на проблема за паметта. Има някои беленчани, но това се отнася и за другите, които предпочитат да гледат от прозореца какво се случва. Вътре в себе си всички са съгласни, че почитането на невинните жертви е ценност, че мнозинството от хората, които са били в Белене и Ловеч, са били невинни хора, жертви на режима, но това съзнание

не води до желание да се направи нещо за паметта им. Виждам обаче много младежи, като тези, които тази седмица са се записали на лятното училище, да започват да влизат в това движение, което наричам култура на паметта, и това много ме радва.

Как е решен този проблем в Италия? Там също е имало тоталитарен режим, към който Католическата църква не е имала еднозначно отношение. Преподава ли се този проблем в училищата и как хората се отнасят към това минало?

Като изключим съществуването на някои крайни малцинства – неонацисти, неофашисти, и крайно леви – в Италия този въпрос е решен. Раната при нас беше затворена през 1945 г., като най-жестоки бяха последните две години по време на окупацията на нацистка Германия, тогава имаше и гражданска война. Има спорове около определени празници, но има съгласие за необходимостта от обучение в ценностите на човешките права и демокрацията. Когато аз бях ученик, имаше определена специална седмица през януари, посветена на Холокоста, на жертвите на нацизма и фашизма, когато в училищата се организираха много събития – документални филми, театър, песни, изкуство. Сега тези чествания са по-широки, всеки сектор на обществото се фокусира върху паметта, това става не само през януари, а през цялата година. В Италия има много места за памет – Ардеатинските пещери, концлагерите „Кампо ди Фосоли“ и „Болцано“, „Марзабото“² – които редовно са посещавани от учениците, включително и от децата от 3–4-ти клас. В обществото това не предизвиква дебат, нещата са ясни. Наистина, режимът на Мусолини е много различен от нацизма в Германия, фашизма в Испания или комунизма в Източна Европа. Режимът на Мусолини е тоталитарен, но малко по-различен, в Италия не наблюдаваме жестокостите, на които сме свидетели в Германия, защото италианците са малко различни. В Италия, също както и в България, законите срещу евреите са приети трудно. За съжаление в последните години на режима в Италия под натиска на Третия райх фашистите се съгласяват евреите да бъдат депортирани в концлагерите, където загиват. Има много жестокости през този период. Но това си остава насилнически режим, без свобода, дявоците ми много са ми разказвали за това време.

Друга широка тема е връзката на фашисткия режим с Католическата църква, специално в Италия, където една част от Църквата сътрудничи на режима на различни нива. Причината е, че фашисткия режим не се представя за атеистична сила, за разлика от ленинизма. Един от лозунгите на Мусолини е *Dio, Patria, Famiglia* („Бог, родина, семейство“), някои от пропагандираните ценности съвпадат с ценностите, защитавани от Църквата. В началото има много хора, които се увличат по фашизма, защото той се появява като реакция на руската революция. Пропагандата на Мусолини посочва комунизма за

² „Болцано“ и „Кампо ди Фосоли“ са германски концлагери в Северна Италия, действащи от 1944 г. до края на Втората световна война. Марзабото е село близо до Болоня, известно като място на масовата екзекуция на около 770 цивилни граждани, извършена от германските окупационни сили между 29 септември и 5 октомври 1944 г. Б. ред.

враг, защото там убиват свещеници, рушат църквите, те са атеисти, а това привлича подкрепата на много хора. Малцина са умните пророци в началото, които разбират какво ще стане. Това са тежки времена за Италия, това са годините след Първата световна война, когато има много проблеми. А социологията обяснява, че когато има трудности, хората търсят силен човек, за да ги разреши, и в Италия виждат Мусолини като този силен човек. Да не забравяме, че той произхожда от левицата, така се формира нещо като италиански националсоциализъм.

В Църквата има и друга част, която не е съгласна с режима. Някои се страхуват да се борят, но има и много свещеници, които воюват заедно с партизаните, с комунистите. Има редица католически сдружения, които режимът не харесва и закрива. Защото този режим не иска да разреши на другите институции да работят. Казват, гледайте си вие работата в църквата, останалото е наша работа, ние ще мислим за болници, за социални дейности, за пресата. А по средата е народът, който трябва да оцелява, а след това е изпратен на фронта. Обществото преживява голяма трагедия. И Мусолини, също както в Източна Европа, направи много магистрала, отвори работни места, създаде здравната и пенсионната система – все неща, които продължаваме да ползваме и днес. Но като цяло обществената съвест е наясно, че това е бил тоталитарен режим, който не трябва да се повтаря. Голямата трагедия у нас настъпва след 8 септември 1943 г., когато Италия се разделя на две и се създава Република Сало³, което води до гражданска война с много жертви от двете страни. Днес продължава да има спорове кои жертви да бъдат почитани. Историята е много преплетена, но мога да кажа, че свободата е ценност, че на 25 април честваме края на фашизма и този празник е почитан от всички, с изключение на малцина глупаци. Има много места за памет и тази история е позната на цялото общество.

Ще илюстрирам това с един пример. Когато отида в Италия, посещавам книжарниците, големите вериги, където търся книги по темата за тоталитарните режими. По рафтовете за история на XX век има по хиляда книги, посветени на антифашизма, за жертвите, Холокоста, концлагерите, романи и филми. И винаги ги питам къде са книгите за комунизма, за Източна Европа, Камбоджа, Куба. Показват ми десетина книги, сред които биография на Сталин, на Кастро, нещо за Че Гевара. Винаги питам за България – няма нито една книга за история на комунизма в България. Има нещо за Албания, за Румъния. В това се състои разликата – за фашизма има хиляда книги, за комунизма те са десетина.

Мисля, че и ние в Италия носим вина за това, защото и у нас съществува проблемът, който виждаме в България – политизирането на паметта. Много от нашите интелектуалци произхождат от левицата – режисьори, писатели, учите-

³ След десанта на съюзниците от Антихитлеристката коалиция в Южна Италия, на 8 септември 1943 г. правителството на Италия, начело с маршал Бадوليو, сключва примирие с Коалицията. Северна Италия е окупирана от германските войски, където е създадена сателитна на Германия държава, известна и като Италианска социална република, начело на която формално остава Бенито Мусолини. Държавата престава да съществува на 25 април 1945 г., Мусолини е заловен на 27 април и на 28 април е убит от италианските партизани. Б. ред.

ли – след като левницата винаги е била в опозиция, тя започва да работи активно в образованието. Затова в Италия има съгласие, че трябва да бъдат почитани жертвите на фашизма, но когато кажеш: „хайде да почитаме и жертвите на комунизма“, това предизвиква спорове. Когато говориш за Източна Европа, за комунизма, отношението е по-различно. Затова и е важна нашата работа тук, в Белене. Ще бъде добре, ако също както в Италия, където в гимназия всеки ученик посещава един концлагер, ученици от Италия, Франция, Германия или Румъния и Албания идват тук, за да се запознаят с жертвите на комунизма.

Има една фраза на папа Йоан Павел II, която много харесвам – той говори за икуменизъм на кръвта, който обединява всички вярващи, пострадали от тоталитарните режими. Доколко сред католиците, а и сред православните според вас съществува разбиране за този „икуменизъм“? До каква степен този опит може да ни сближи, имайки предвид процесите днес, доминирани от тенденцията за самозатваряне и капсулиране на идентичностите.

Пътуването към Голгота е нещо, което обединява – тук се сещам за книгата на протестантския пастор Харалан Попов, който е лежал в „Белене“ и която е озаглавена *Българската Голгота*. Наистина този път към Голгота е принудителен, но това сближава хората. В Белене са лежали хора от различни религии, не само свещеници, но и вярващи – православни, католици, протестанти, мюсюлмани. В Германия концлагерът „Дахау“ например е определен за специален концлагер и затвор за свещенослужители – протестанти, католици, евреи. Всички

Вярващи по време на тоталитарните режими са страдали по една или друга причина, а в затворите ние ставаме голи, бедни. Както в Библията – когато идва Навуходоносор, превзема гържавата и разрушава храма, юдеите стават голи. Това е голотата на човешкото страдание – хората не могат да имат храмове, да правят нещата, които искат. Чел съм мемоари от Румъния, от България, от Соловецките острови в Русия, където е имало затворени много свещенослужители. Там те откриват човешината между тях – да споделят малко хляб, да се помолят заедно. Защото в затворите хората са голи, нямат нищо и тези дребни жестове им помагат да се пречистят, това е истински хуманизъм. Там откриваме, че сме братя, че споделяме същата вяра в Христос и това на нас, хората, които живеем днес, ни носи голяма духовна сила. Затова тези места за памет ни обединяват, в тях намираме това, което ни обединява, което е общо – достойнството на човека, ценността на човека. Независимо дали е българин, турчин, германец, той е човек, мой брат, който страда за вярата. Пасионист означава страдалец за Христос – страданието на Христос е ключ, който ни помага, който ни съединява. Затова за мен тези места за памет са толкова важни, не за да политизираме паметта, а да ползваме тези места свободно и да ги посещаваме. Ако мога така да се изразя, това е като да направиш ресет на компютъра, да се пречистиш.

Папа Франциск акцентира върху необходимостта Католическата църква да бъде активна в социалната и милосърдната дейност, включително и по отношение на бежанците. Това предизвиква остри дебати не само в България, но и в цяла Европа, съпротива има и в католически страни като Полша и Унгария. Как посланието на папа Франциск може да се съчетае с обществените настроения по този въпрос и как това се отразява на позицията на един католически свещеник в град, чието население намалява?

Големи теми. Католическата църква е международна организация, която обединява над един милиард души. Когато папата говори по темата за мигрантите, той говори за целия свят – за Европа, за Америка, за Африка, за Азия, включително и за българите, емигранти по света. Но Църквата има общи и ясни позиции, които след това трябва да се прилагат и на място, там, където Църквата живее.

Позицията на Католическата църква по темата за миграцията е известна. Миграция и преселение винаги е имало – например прабългарите са мигрирали от изток на запад. Адам и Ева също идват от рая. Евреите също мигрират. Александър Велики не си стои в Северна Македония – така ли трябва да я наричаме вече? – а отива в Египет и Индия.

Разбира се, че има мигранти и мигранти, има разлика между тях. Преди всичко всеки човек има право да живее, където се ражда, но има право и да потърси препитание на друго място. Феноменът е много широк. Гледаме на него от европейска гледна точка, но европейците са колонизирали Африка, Америка, Индия. Посещавал съм Африка, там се говори за „освобождение“ от европейците през 50-те и 60-те години на XX век. Сега от другите континенти идват към нас, ние ги виждаме като страшни, но и ние в миналото сме били мигранти по света, били сме колонизатори – в миналото не всичко е било хубаво. Разбира се, мигрантите, които идват при нас, са нещо ново.

Важното е – папа Франциск го повтаря непрекъснато – да се освободим от страха, защото по принцип хората, които идват при нас, не са лоши, не идват да ни крадат. Разбира се, има и изключения, има италианци мафиоти, които отиват в САЩ и там вършат престъпления, имената са много и всички ги знаят – Лъки Лучано, Франк Костело, също синовете на мигрантите като Ал Капоне. Това не означава, че всички италианци в Америка са лоши. Има и българи по света, които вършат престъпления – миналата седмица например унгарски съд осъди трима българи заради действията им, довели до задушаването в хладилен камион на 71 мъже, жени и деца – но това не означава, че българите са лоши. Принципът е, че всеки човек има достойнство, трябва да се опознаем, да общуваме. Папата винаги говори за законни мигранти, които търсят убежище, които бягат от войната и хлопат на нашата врата, а аз трябва да ги приема и да им покажа пътя. Тук всеки трябва да си гледа работата – държавите, силите на реда, неправителствените организации.

На второ място, папата не нарежда, макар че има право, той винаги приканва и призовава местните католически общности да приемат бежанци и така да подпомагат държавите за решаването на проблема. Папата призова всяка католическа общност в Европа да приеме по едно семейство, за да помогне на държавите за тяхната интеграция, без да искат пари от държавата. Затова и ние в Белене решихме да приемем едно такова семейство, което имаше напълно законни документи и легален статус, и след разговори с „Каритас България“ и Държавната агенция по бежанците. Малко ми е тъжно че другите 40 католически енории в България не са приели тази покана... а всяка общност е свободна. Ние решихме да приемем това семейство.

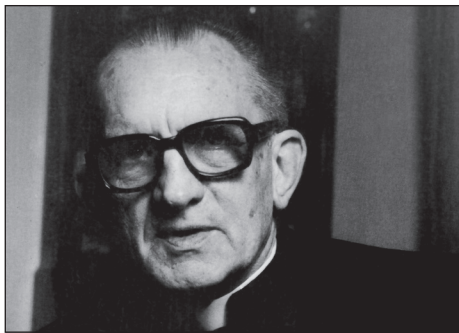
Разбира се, след като ги приемем, трябва да полагаме усилия за тяхната интеграция. Епархията в Милано например, където съм работил 10 години, работи много активно по тази тема. Там стои въпросът как да интегрираме християните от различен етнос към нашите общности – те идват от Южна Америка, Филипините, Африка. Досега въпросът винаги е бил как да им помогнем да си намерят работа. Сега въпросът е какво е мястото на тези хора в нашите общности. Целта е да излезем от етноцентризма, да не строим етническа църква. Католическата църква в Италия е католическа, а не италианска – също както по времето на св. Петър в Църквата има всякакви етноси. Обединява ни нашата вяра, а не нашият произход. Аз съм католик в България, но и в Ботсвана, Русия, и Аляска. Нашата общност е общност на вярващите в Исус, а не общността на българи или италианци. Практиката в Италия досега беше различна – в Милано имаше отделен свещеник китаец за китайците католици, също и за перуанците. Докато сега целта е Църквата да не създава етнически общности, а всички, които живеят на едно място, да се интегрират към местната общност, да бъдат активни членове на общността.

Какво е мястото на социалната дейност в работата ви като свещеник? Какво правите, освен че служите?

Освен задължителните неща – посещение на домовете, отслужване на тайнства, венчавки, кръщенета, ние винаги работим заедно като общност. През последните години целта ни е като общност да работим заедно, не само да се оплакваме, но и да се опитаме да направим нещо повече отвъд еднократната помощ, изпращането на есемес, един пакет за Коледа, да направим нещо

по-стабилно. По-специално да се борим с безработицата. Така през последните години сме открили около 20-ина работни места. В Белене открихме един ресторант – пицария, една фурна за хляб, а с помощта и на други институции – и център за социална интеграция и рехабилитация на деца с увреждания. Това са 20 работни места за младежи, които продължават да работят. Идеята беше да направим тези малки проекти, като първата година им помогнем да стартират, а след това те да се изгържат сами. Сега църквата няма връзка с ресторанта или фурната – когато отивам в пицарията, си плащам като всички – там правят най-вкусната пица в цяла Северна България. Заповядайте! Същото е и за фурната. В Социалния център се грижат за 70–80 деца, той вече има делегиран бюджет и е подкрепен от гържавата. Имаме и други идеи за бъдещето, мечти, но ще видим какво ще излезе.

Константин Вирджил Георгиу (1916–1992) е румънски писател и православен свещеник. Неговият бестселър е книгата *Двадесет и петият час* (1948) – една от големите антиутопии на XX в., изобличаваща нацизма, комунизма и дехуманизирането на съвременния свят, преведена на почти всички световни езици, която Фондация „Комунитас“ издаде през 2016 г. Творбата е екранизирана през 1966 г. от режисьора Анри Верньоу с участието на звезди като Антъни Куин и Вирна Лизи. На

българския читател е позната и духовната автобиография на автора, озаглавена *От 25-ия час до вечния час* („Комунитас“, 2014 г.). Предложеният тук текст е от неговите мемоари *Свидетелят на двадесет и петият час* (*Le témoin de la 25ème Heure*, Plon, Paris, 1986, р. 96-103), които са продължение на духовната му автобиография.

отец К. Вирджил Георгиу

СВЕТА БОГОРОДИЦА В ПЕТРИЧАНИ

Божията Майка дойде в селото ни. Това се случи през 1922 г. Бях шестгодишен. Известно е, че Божията Майка се възнеся след кончината си телом на небето. Честваме това събитие на 15 август, когато е празникът Успение на Пресветата наша Владичица Богородица и Приснодева Мария.

И тъй, Майката на нашия Бог е на небето, възцарила се над всички небесни сили, както се казва в химна, който пеем всяка неделя на литургията: „По-чтима от херувимите и несравнено по-славна от серафимите”.¹

Ала Божията Майка обитава в същото време и Петричани, селцето в Карпатите, където моят баща е свещеник. Как е възможно една и съща личност да присъства едновременно на две различни места? Нали това противоречи на законите на физиката? Обаче е вярно. Света Богородица обитава едновременно небето и планината край моето село. Обяснението е следното:

След разпването на Исус властите в Палестина начеват свирепо преследване на християните. Всички ученици и сподвижници на Христа, както и Неговата

¹ Божествена литургия на св. Йоан Златоуст. Б. а.

Майка, се скриват от страх да не бъдат избити. Пребити с камъни. Както свети Стефан.²

Гонението трае дълго. Цели три века след разпването е забранено на християните да живеят в Назарет. Всички градове в Палестина, напомнящи за Христос, са забранени за християните.³ Гонението се ожесточава, повечето апостоли и ученици на Христа бягат в Ливан. Божията Майка прави същото. Тя намира убежище в Антарагус, град, разположен на ливанския бряг между Бейрут и Антиохия.

Антарагус се намира край устието на река Елеутерус, Сирия, и днес се нарича Тартус. Отсреща на града, на около пет километра, е остров Арагус или Руад. Щом населението на Антарагус бивало заплашено от нашественици, то напуснало брега и се укривало на острова като в укрепление.

Градът, където намира подслон Майката на Нашия Бог, е съграден малко след Потопа от Ханаан, внук на Ной.⁴ Антирагус бил прочут по цял свят заради статуите на Фигий и Праксител.⁵ Свети Павел им се възхищава, когато се отбива там.

Божията Майка била посрещната в Антарагус от свети евангелист Лука. Той е от този край, родом е от Антиохия. В Антарагус прави портрет на Божията Майка, изобразявайки я с Христос на ръце. Църквата ни обяснява защо:

Като изписва почитания Ти образ, божественият Лука, писателят на Христовото Евангелие, вдъхновен от божествения глас, поставя Твореца на всемира в обятията Ти.⁶

Свети Лука показва портрета си на Света Богородица. Църквата ни казва:

Когато вестителят на евангелските тайнства изписал лика Ти за първи път, донесъл да го познаеш и да му повериш силата да спасява онези, които Те почитат. И си се възрадвала Ти... милосърдната, сторила нашето спасение, Която си като устата и гласа на иконата... И гледайки иконата, си изрекла: „Благодатта и силата ми да бъдат с този образ“. И ние истинно вярваме, че си изрекла това, Владичице Наша, Която си с нас в образа.⁷

Християните от Карпатите вярват, че Божията Майка присъства в иконата Си. А тя е наистина там. Нейната благодат е там. Силата ѝ е там. Иконата е нейната уста. Нейният глас.

Ние, разбира се, не обожваме нито гървото, нито метала, нито цветовете.

² Деян. 5:7.

³ Епифаний, P.G. 41, col. 423.

⁴ Бит. 9:18.

⁵ Страбон, 17, 753.

⁶ Утрень, 15 август, канон глас 4.

⁷ Вечерня, 15 август, стихира глас 6.

Свети Йоан Дамаскин обяснява: „Не обожвам материята. Обожвам Твореца на материята, Които е станал материя, Които е обитавал материята и извършва нашето спасение чрез материята. Нямаме култ към материята, а към Онзи, Които е представен чрез нея”⁸.

В църквите ни няма религиозни картини. Няма статуи. Никакво пластическо изкуство. Иконата на Пресветата Мария не е живопис. Тя благочестиво възпроизвежда иконата, изрисувана от свети Лука. Божията Майка е реално в тази икона. Църквата ни учи, че силата и богатството на Небесната царица се намират във всички икони, вярно възпроизвеждащи автентичните черти на Света Богородица, изрисувана от свети Лука.

Ако ни поискат исторически, научни или археологически доказателства за това, че свети Лука наистина е изрисувал тази икона, и за гумите, които Божията Майка е произнесла, гледайки я, отговаряме, че нямаме такива. Доказателства са необходими на онези, които имат съмнения. Ние не се съмняваме, че Христос е присъстващ, тяло и кръв, в чашата и че гласът, богатството и мощта на Небесната царица присъстват в иконата, изрисувана от свети Лука, чиито копия са в църквите ни. За интересуващите се от материалните доказателства можем само да добавим, че в Антарагус е била вдигната първата църква, посветена на Света Богородица. Параклисът е осветен от свети Петър. Църквата е била издигната наново през 346 г. от Константин Велики. През 1123 г., по време на кръстоносните походи, започват големите поклонения на християни от Изтока, които идват в Антарагус, за да сведат глава в първия параклис на Света Богородица. След мюсюлманските нашествия църквата в Антарагус е превърната в яхър, затвор и накрая в джамия. Върната е за богослужения и е обявена за исторически паметник от френския генерал Гуро, губернатор на Сирия през 1922 г. Ала как става така, че Небесната царица се озовава в нашите карпатски гори?

Причината е, че император Йоан VIII Палеолог през 1424 г. пренася тази икона в манастира в Нямец, Молдова. Византийският император го е сторил лично, защото тогава Константинопол е под заплахата на мюсюлманите. Императорът пренася иконата на Божията Майка в Румъния, смятайки, че тя ще е на сигурно място в нашите гори. От този ден Света Богородица е сред нас. Близко до селото ни.

Всяко лято, щом скътаме пари за празника, каним Божията Майка у нас. Всички села, колкото и бедни да са те, я канят от време на време. А Небесната царица никога не отказва да снизходи сред бедните, в селата на някогашните роби. В бедните църкви. Тя не е като князете на този свят. Божията майка е като ангелите и като самото небе, които ни приближават без задни мисли, без да забелязват лошия мирис, какъвто имат бедняците, че се храним зле или сме плячка на всевъзможни бедни... Не. Небесната царица и ангелите слязат ли сред нас, ни третират като равни. Като приятели. И ни нареждат, подобно на Бог Отец, да им говорим на Ти – с дързост, с *parrhesia*, със свобода на словото. И

⁸ Св. Йоан Дамаскин, P.G. 94, col. 1245, 1356.

както Бог ни погканва да сме близки с Него и да го зовем на Ти – с Отче, така и Небесната царица, слизайки в селата, ни погканва да ѝ говорим на Ти – Майко наша. Игването на Божията Майка в нашето село е едно от най-важните събития в моя живот. Бях на шест години. Селото ни, което се намира на брега на реката, е много бедно. Там дълго време са живели селяни, прикрепени към манастирите. Както във всички села в околността. А пък моите предци са били техни свещеници.

Сега крепостничеството е отменено. Ала бедността и мизерията продължават да съществуват. И то по жесток начин. Селото е съвсем малко. Жителите са все на път, в каруците си. И все пак мнозина посрещат Небесната царица.

Подготовката начева дълго преди това. Без да е ясна точната дата на посещението. Трябва да се съберат пари. Празникът струва скъпо, поне спрямо нашите средства за съществуване. Статистиките съобщават като куриоз, че у нас едно семейство купува само по един кибрит за цели пет години. За да не стихне огънят, вечерта го посипват с пепел, така че да тлее до заранта. Никою жител на селото не купува сол. Тя е твърде скъпа. В планините има солени изворни води. Оттам превозват солената вода в бурета. През зимата, на шейни. С тази вода поят добитъка, а пък ние я смесваме с храната си със саморъчно направени гървени лъжици. Видях сол на кристали много по-късно. За мен солта беше течна.

И тъй, Небесната царица щеше да слезе за двадесет и четири часа в едно съвсем небогато село. У бедните сред най-бедните. Заделяхме с мъка пари за посрещането месеци преди Нейното игване. Няколко дни преди появата на Небесната царица стените на къщите се варосват. Изкореняват се трънаците край пътищата. Събират мъртвите листа, изтръгват бурените, погравняват пътищата... Баща ми изваждаше големите свещници на гробищата и там, на зелената трева пред гробовете, с помощта на момичетата и бабичките почистваше вазите и богослужебната утвар. Всичко трябваше да грейне преди игването на Царицата. Покриваха всичко с цветя и така нищетата изчезваше. Нали Небесната царица игваше. Не неин образ. Не портрет на Царицата. За да я посрещнат, изпращаха конен ескорт. Най-хубавите коне биваха запрягани. Къпеха ги в ледените води на реката, така че кожата им да заблести. Вместо седла – такива ние никога нямаме, нашествениците ни ги взимаха – мятаха на гърба им най-хубавите черги. Сетне излизаха най-големите хубавци на селото, добре изкълпани, облечени целите в бяло, в народни носии. За да си конник от гвардията на Небесната царица, трябваше да си хубав, млад и чист. А също и да постиш един ден. След което гузина младежи, закичени с цветя на шапките, сияйни в чистотата и белотата си, тръгваха да търсят на коне Небесната царица в селото, където Тя се намиреше. Но ето че този път, по чудо, за първи път, откакто колибите образуваха село, избрах за член от ескорта, отиваш за Небесната царица, не само конници, но и един паж. Това бях аз. Знаеха, че някой ден ще стана селски свещеник. Познаваха пламенното ми благочестие към Божията Майка. Освен това изпитвах непомерна обич към конете. Още преди да се науча да ходя, знаех да яздя кон. Можех да се гържа изправен на него и да го

подкарвам по всякакви начини. Съзнавах, че по-късно, когато стана свещеник, вече няма да мога да се качвам на кон. Затова се възползвах от положението си. Всички коне на селото ме познаваха. Бях техен приятел. Къпех се на кон, във водите на реката. Всеки път, щом минех край някой дом, където имаше хубав и млад кон, ми казваха:

– Вирджил, няма ли да отведеш коня на водопой, жаген е?

Искаха да ме зарадват. И коня също. Конете са най-щастливи, когато ги язрят геца.

Ето защо ме избраха не за конник, защото конник на Небесната царица можеше да бъде само младеж, а за паж. И тъй като имах бял кон – Росинанта, бялата ми кобила – и тъй като бях най-малък, ме сложиха отпред на кортежа. Бях незапомнено щастлив, колкото едва ли съм бил нявга. Защото знаех, че съм паж на Небесната царица. Мислех само за това, докато отивах да я посрещна, ведно с конниците от селото. Как Тя ще ме погледне, а аз, слизайки от коня, ще коленича пред нея... И Тя ще ми каже нещо... Не знаех какво. Ала всяко слово, произнесено от Небесната царица, би било като драгоценен и безсмъртен бисер за мен. Денят бе слънчев. От рано заранта се бяхме приготвили. Конете, закичени с венци от полски цветя и рози, заедно с ездачите си бяха пред църквата. Дадоха сигнал за тръгване. Поехме на запад, по дължината на реката, чиято водна повърхност грееше като огледало.

Слънцето остана зад гърба ни. Облакът от прах, който оставяха конете, ни следваше като шейна. Тя не бе вече бяла по причина на слънцето, виждахме я как плува, подобно на златен облак зад нас. Конете бяха наскоро подковани. Чувахме как подковите им чаткат по крайпътните камъни, наподобяващи звука на клепалата. Бързахме и яздохме в тръс, въпреки че имахме време. Сърцата ни биеха до пръсване, издаваха същия звук, както конските подкови по пътя, осеян с маргарити и рози. Бяхме развълнувани. Всички. Особено аз, единственият паж на Небесната царица, който конниците на Царицата бяха допуснали да язди в кортежа им. Усещах как тупти сърцето на Росинанта, а също и на другите коне от ескадрона на Божията Майка, които биеха в съзвучие с нашите сърца и с подковите. Хората зад нас виждаха само подковите на конете, под чиито удари изскачаха искри, големи колкото звезди... Ескортът бе великолепен, съпроводен от барабаненето на сърцата ни под златен облак и звезди, изковани от конските подкови... Отправихме се на запад, с лице към Карпатите. Планината е синя и опира в небесата, подобно на иконостасите в светите ни православни църкви. Наближавайки към иконостаса на Карпатите, не бяхме изненадани да видим как синята стена на Карпатите се отваря точно както се отварят по време на литургията светите двери на църковния иконостас, за да излезе Царят на царете... и се отправи към нас... След почти час езда в горите, където боровете стоят на стража също като конници, от село на село, през поля и долини, видяхме отпреде друг златен облак: конниците, съпровождащи Небесната царица. Срещнахме се на половината път. Конницата, предхождаща Света Богородица, направи маньовър и се погреди от двете страни на пътя. Ние чакахме, застаина-

ли на конете. И не много дълго. Още докато се подреждахме от двете страни на пътя, видяхме черна каляска, лъщяща на слънцето, теглена от четири врани коня, в която се намираше Небесната царица. Направихме полукръг, за да заменим другата конница. Сега ние оглавявахме кортежа. В същия миг и от едната, и от другата страна на пътя, мъже, жени и деца в празнична премяна коленичат. А ние знаем, че зад нас е каляската, теглена от четирите коня на Небесната царица, а начело на ескадрона е пажът на Божията Майка. Един шестгодишен паж. Аз бях този, който съпровожда ескорта по пътя към село. Камбаните на всички църкви в планината биеха с все сила. Клепалата съперничеха с камбаните, с чаткането на подковите, с туптенето на сърцата на конете, на конниците и пажа. Слънцето грееше отпред, озарявайки нас и Царицата. Преди влизането ни в село видяхме, че мало и голямо се е събрало: всички жители бяха коленичили от двете страни на пътя, за да посрещнат с песнопения Небесната царица. Спряхме пред църквата. Покривът и стените бяха под покров, а наоколо се виждаха гървени-те кръстове на гробищата. Гробовете, обрасли в зелена трева, бяха осеяни с цветя. Щом стъпихме на земята, се подредихме от двете страни на пътя край църквата. Застанахме на колене, докато събралите се пееха Акатиста. Видях отблизо каляската на Царицата. Четирите врани коня, белег на чистокръвна порода, лъскави като от коприна, спряха на едно място. Юздите им бяха от бронз и сребро. Кочияшът на Небесната царица бе монах. Млад, с дълга брада, носещ калмавка и кожен пояс. Както всички източни монаси. Зад каляската на Света Богородица видях още един монах. После слязоха още двама. Много красиви. С благочестиви жестове, като церемониала на императорския двор, те отвориха дверите на каляката на Божията Майка. Вътрешността беше тапицирана с червено кадифе. Вътре имаше пиедестал – също покрит с червено кадифе – и на него се бе възцарила Небесната царица, от сребро, с очи от скъпоценни камъни. Подпомогнати от селските девойки и момци, монасите свалиха сребърната икона на Света Богородица. Бях коленичил и виждах как очите ѝ греят. Развълнуван, не чувах вече нито камбаните, нито песнопенията. Виждах през сълзи баща ми, облечен в църковни одежди, заедно с още седмина свещеници от съседните села, дошли да посрещнат Небесната царица.

През цялата нощ Небесната царица остана в църквата ни. В нашето село. На пиедестала си от червено кадифе. Пред светите двери. Насред църквата. След като отведох коня си вкъщи, се върнах и паднах ничком пред иконата. И с ушите си чух следните слова да излизат от устата ѝ: „Моята благодат и сила са с този образ”. Сетне баща ми и седмината свещеници изпяха: „Вярваме, че си изрекла това, Владичице, че си с нас в този образ”.

През целия ден и през цялата вечер останах в църквата. Не се засицах да гледам сиянието на Небесната царица, защото знаех, че Тя е в този образ. Никой в селото не мигна. Нали Небесната царица бе сред нас. Вратите на оборите бяха отворени. Телета и овнета сучеха от майките си. Свободно. Както на Пасха. А и как можеш да връзваш кучетата на верига и да караш добитъка да работи, щом сега не просто небето, а Небесната царица бе заедно с нас? Тя беше под покрива на нашата църква. Всеки от селяните мина да измоли от каквото има нужда. Молеха се за здраве на болните, искаха мъж за старите момичета, добра ре-

колта, да се отелят яловите крави... Всичко може да се иска от Владичицата, от Царицата, от жена, видяла как разпват сина ѝ, познала скърбите и сълзите, несправедливостите и страданията... Ала най-вече измолваха от Божията Майка, от Небесната царица, застъпничество в деня на Страшния съд, на Parousia-та, на второто пришествие на Христа... Защото за нас, дето си нямаме нищо на земята и не се надяваме на нищо тук долу, цялата наша вяра и надежда са на небето, в Страшния съд и на Parousia-та. Надяваме се да получим прошка. А не можем без застъпничеството на Небесната царица. Затова се възползваме от случая, за да го измолим. Със сълзи. На колене. В продължение на двадесет и четири часа. Без прекъсване.

На другия ден изнесоха Божията Майка от църквата. Отслужиха литургията на открито. Молейки се за мир и опрощаване на греховете. Сетне, след един ден и една нощ, ескортирахме Владичицата до друго село. Отново, както при присътигането ѝ, бях паж в кортежа на Божията Майка и Небесна царица. Това бе най-славният и най-велик ден в целия ми живот.

Нали бях в този ден паж на Небесната царица.

Каква по-голяма слава от тази?

Превод от френски: Тони Николов

ВСЕПРАВОСЛАВНИЯТ СЪБОР В КРИТ. ДОКУМЕНТИ

ТАЙНСТВОТО БРАК И ПРЕПЯТСТВИЯТА ЗА НЕГО

I. Православният брак

1. Институцията на семейството днес се намира под заплахата от осветскостяване, както и от морален релативизъм. Православната църква учи, че бракът е свещен – което е основно и безспорно нейно учение. Свободният съюз между мъж и жена е необходимата предпоставка.

2. В Православната църква бракът се смята за най-древната институция на божественото право, тъй като е въведен едновременно със сътворението на първите хора – Адам и Ева (Бит. 2:33). Този съюз е свързан още от началото не само с духовното общение на двойката – на мъжа и жената, но и с възможността да се осигури продължението на живота на човешкия род. Така бракът между мъж и жена, благословен в рая, се е превърнал в свещено тайнство, което се споменава в Новия завет, когато Христос извършил „*първото чудо*“, чрез превръщането на водата във вино на сватбата в Кана Галилейска, като така е открил Своята слава (Иоан. 2:11). Тайнството на неразривния съюз между мъжа и жената е образ на единението на Христос с Църквата (Еф. 5:32).

3. Така христоцентричната типология на тайнството на брака обяснява благославянето на свещения съюз от епископ или презвитер чрез специална молитва (йерология), затова и св. Игнатий Богоносец в посланието си до св. Поликарп Смирненски подчертава, че тези, които пристъпват към брачно общение, трябва „да правят съединяването си със съгласието на епископа, за да бъде бракът по Господ, а не по желание (човешко). Всичко да става за слава Божия“ (V, 2). Ето защо свещеността на богоустановената връзка, както и високото духовно съдържание на брачното съпружество обясняват изискването да се окаже „бракът нещо честно и брачното легло – чисто“ (Евр. 13:4), затова и се отхвърля всеки опит за нарушаване на неговата чистота (Еф. 5:2-5; 1 Сол. 4:4; Евр. 13:4 и др.).

4. Единението в Христос на мъжа и жената представлява една малка църква или образ (икона) на Църквата. Чрез Божието благословение единението между мъжа и жената се извисява в по-висока степен, тъй като общението е по-прекрасно от отделното съществуване, щом като ги въвежда в порядъка на царството на Пресветата Троица. Необходима предпоставка за брака е вярата в Иисус Христос – вяра, която са длъжни да приемат женихът и невестата, мъжът и жената. Тъй като основата на единството в брака е единството в Христос, така че чрез благославянето на съпружеската любов от Светия Дух двойката

да може да отразява любовта между Христос и Църквата като тайнство на царството Божие, на вечния живот на човека в Божията любов.

5. Защитата на свещения характер на тайнството на брака е била винаги особено важна за защитата на семейството, което озарява общението на лицата на съпрузите както в Църквата, така и в цялото общество. Така постигнатото общение на лицата чрез тайнството на брака функционира не просто като една договорена природна връзка, но чрез свещения статут на семейството представлява и същностна, творческа и духовна сила. То осигурява закрилата и възпитанието на децата както в духовната мисия на Църквата, така и в живота на обществото.

6. По примера на снизходителния апостол на езичниците Павел (Рим. 7:2-3; 1 Кор. 7:12-15, 39 и др.) Църквата е подхождала винаги с необходимата строгост и с гобавашата пастирска чувствителност както *към положителните предпоставки* (различие по пол, законна възраст и др.), така и *към отрицателните* (кръвно родство и родство по сребрена линия, духовно родство, съществуващ брак, друга вяра и пр.) за сключване на брак. Пастирската чувствителност е била нужна не само защото библейското предание подчертава връзката на природния съюз на брака с тайнството на Църквата, но и защото църковната практика не изключва възприемането от гръкоримското естествено право на определени принципи на брака, които представят брачния съюз между мъжа и жената като „общение на божественото и човешкото право” (Модестин) и са съвместими със свещения характер на тайнството брак, който Църквата му отдава.

7. При така неблагоприятните съвременни условия за тайнството брак и за свещената институция на семейството епископите и пастирите са гължни да развиват активна дейност в пастирската област, за да защитят отечески вярващите, заставайки близо до тях, за да подкрепят разколебаната им от различни трудности надежда, да поставят институцията на семейството върху непоклатими основи, които нито гъждът, нито реките, нито ветровете могат да разрушат, тъй като тези основи са на камък, а камъкът е Христос (вж. Мат. 7:25).

8. Поставяният днес в обществото въпрос е бракът, който е сърцето на семейството, а семейството оправдава съществуването на брака. Упражняваният в съвременния свят натиск за признаване на нови форми на съжителство представлява действителна заплаха за православните християни. Кризата на брака и на семейството в различните ѝ образи гълбоко безпокои Православната църква не само заради отрицателните последиствия за строежа на обществото, но и заради заплахата за по-конкретните отношения в самото традиционно семейство. Главни жертви на тези тенденции са брачната двойка и особено децата, тъй като за съжаление те още от детската си възраст понасят страдания, въпреки че нямат никаква вина за това.

9. Законно подписаният *граждански брак* между мъж и жена няма характер на тайнство, а представлява акт за съжителство, утвърден от гържавата, различен от благословения от Бога и Църквата брак. Членовете на Църквата, които сключват *граждански брак*, трябва да бъдат третирани с пастирска отговорност, която се налага, за да осъзнаят ценността на тайнството брак и на произтичащите от

него благословения за тях.

10. Църквата не приема за своите членове *договорите за съжителство* на хора от един и същи или друг пол и какъвто и да е друг вид съжителство, различен от брака. Църквата трябва да положи всички възможни пастирски усилия, така че нейните членове, отклонили се в такъв вид съжителство, да могат да осъзнаят действителния смисъл на покаянието и на благословената от Църквата любов.

11. Много тежките последствия на тази криза се изразяват чрез опасното нарастване на броя на разводите, на абортите и множеството други вътрешни проблеми в семейния живот. Тези последствия са голямо предизвикателство за мисията на Църквата в съвременния свят, затова и пастирите на Църквата са длъжни да положат всички възможни усилия за справяне с тези проблеми. Православната църква с любов приканва чедата си и всички хора с добра воля да защитят верността към свещения характер на семейството.

II. Препятствия за брак и прилагане на икономия

1. Относно препятствията за встъпване в брак поради кръвно, съребрено, осиновително или духовно родство важи предвиденото от свещените правила (53-то и 54-то на Пето-шестия вселенски събор) и свързаната с тях църковна практика, както тя се прилага днес в поместните автокефални православни църкви и както е определена и описана в техните устави и в съответните им синодни решения.

2. Неокончателно разтрогнат или анулиран брак, както и наличие на предишен трети брак са абсолютни препятствия за сключване на брак съгласно православното канонично предание, категорично осъждащо гвубрачието и четвъртия брак.

3. Според свещените правила по канонична точност не се позволява извършване на бракосъчетание след монашеското пострижение (16 правило на Четвъртия вселенски събор и 44 прав. на Пето-шестия или Трулски събор).

4. Свещенството само по себе си не представлява пречка за сключване на брак, но съгласно действащото канонично предание (3 правило на Пето-шестия или Трулски събор) сключването на брак след ръкоположението е забранено.

5. По отношение на смесените бракове на православни с инославни и нехристияни се стигна до следното решение:

а) бракът на православни с инославни според каноничната точност (72-ро правило на Пето-шестия или Трулски събор) не се допуска;

б) възможността за прилагане на църковната икономия (снизхождение), що се отнася до пречките за брака, трябва да се разглежда от Свещения синод на всяка автокефална Православна църква, съгласно принципите на свещените канони, в духа на пастирската разсъдливост за спасение на човека;

в) бракът между православни и нехристияни според канонична точност напълно не се допуска.

6. При прилагането на църковното предание за пречките за встъпване в брак практиката трябва да взема под внимание и разпоредбите на съответното гържавно законодателство, без да се излиза от рамките на църковното снизхождение (икономия).

МИСИЯТА НА ПРАВОСЛАВНАТА ЦЪРКВА В СЪВРЕМЕННИЯ СВЯТ

Приносът на Православната църква в подкрепа на мира, справедливостта, свободата, братството, любовта между народите и за отхвърляне на националистическите и други дискриминации

„Бог толкоз обикна света, че отгаде Своя Единороден Син, та всякой, който вярва в Него, да не погине, а да има живот вечен” (Иоан. 3:16). Църквата Христова живее „в света”, но не е „от света” (Иоан. 17:11, 14-15). Църквата като тяло на възплътения Бог Слово (Иоан Златоуст, *Омилия пред изпращане в изгнание*, 2, PG 52, 429) е живо „пришествие”, белег и образ на Царството на троичния Бог в историята, като благовести „нова твар” (2 Кор. 5:17), „ново небе и нова земя, на които обитава правда” (2 Петр. 3:13). Един свят, в който „ще отрие Бог всяка сълза от очите им (на човеците) и смърт не ще има вече; ни жалейка, ни писък, нито болка ще има вече” (Откр. 21:4).

Църквата вече живее и предвкува това очакване, особено всеки път, когато извършва божествената Евхаристия, като събира „заедно” (1 Кор. 11:20) разпилените Божи чедра (Иоан. 11:52) в едно тяло без разлика на раса, пол, възраст, социално или друго положение, където „няма вече юдеин, ни елин; няма роб, ни свободник; няма мъжки пол, ни женски” (Гал. 3:28; Вж. Кол. 3:11), в един свят на помирение, мир и любов.

Това предвкуване на „новата твар”, на преобразования свят Църквата преживява също в лицата на своите светии, които чрез аскеза и добродетели са станали още в този живот образи на Божието царство, като по този начин доказват и удостоверяват, че очакването на един свят на мир, справедливост и любов не е утопия, а „жива представа на онова, за което се надяваме” (Евр. 11:1), възможна с помощта на Божията благодат и с духовната борба на човека.

Вдъхновявана постоянно от това очакване и предвкушване на царството Божие, Църквата не остава безразлична към проблемите на човека от всяка епоха, а напротив, съпътства го в неговата агония и в екзистенциалните му проблеми, като взема върху себе си, подобно на своя Господ, болката и раните, предизвикани от злото в света, възливайки подобно на добрия самарянин елей и вино върху раните му (Лук. 10:34) чрез словото на „търпението и утехата“ (Рим. 15:4; Евр. 13:22) и чрез действена любов. Нейното слово към света няма за цел да съди и осъжда света (срв. Иоан. 3:17 и 12:47), а преди всичко да му даде като пътеводител благовестието за царството Божие, надеждата и сигурността, че злото под каквато и да е форма няма последната дума в историята и не трябва да бъде оставяно да направлява нейния ход.

Пренасянето на Евангелието съгласно последната заповед на Христос „и тъй, идете, научете всички народи, като ги кръщавате в името на Отца и Сина и Светаго Духа, и като ги учите да пазят всичко, що съм ви заповядал“ (Мат. 28:19), представлява дълготрайна мисия на Църквата. Тази мисия трябва да се изпълва не нападателно или чрез разни видове прозелитизъм, а в любов, смирение и уважение към идентичността на всеки човек и към културните особености на всеки народ. В този мисионерски опит са дължни да допринасят всички православни църкви.

Като изхожда от тези принципи и от целия опит и учение на своето светоотеческо, богослужебно и подвижническо предание, Православната църква застава до съвременния човек в неговите проблеми и тревоги, свързани с основните екзистенциални въпроси, които занимават съвременния свят, като желае да допринесе за разрешаването им, за да се възцарят в света Божият мир, „който надвишава всеки ум“ (Фил. 4:7), помирението и любовта.

А. Достойнството на човешката личност

1. Достойнството на човешката личност, произтичащо от сътворението на човека по Божия образ и подобие и от неговата мисия в Божия план за човека и за света, е било винаги извор на вдъхновение за отците на Църквата, които са се занимавали задълбочено с тайната на божественото домостроителство. Свети Григорий Богослов, като говори за човека, характерно подчертава, че Творецът „създава на земята сякаш някакъв друг свят, велик в малкото, друг ангел, поклонник от смесено естество, надзорник на видимото творение, посветен в тайните на умозрителното, цар на земните твари ... живо същество, устроено тук и преселвано другаде, връх на тайнството, той постига обожествяване чрез стремеж към Бога“ (Слово 45 – *За светата Пасха* 7, PG 36, 632AB). Целта на въчеловечаването на Словото Божие е обожествяването на човека. Христос, обновил в Себе Си древния Адам (срв. Еф. 2:15), „събожестви човека – начатък на нашата надежда“ (Евсевий, *Евангелско доказателство* 4, 14, PG 22, 289A). Защото както в древния Адам е съществувал целият човешки род, така също и в новия Адам се събира целият човешки род. „Единородният стана човек ... за да събере отново в едно и да възвърне в първосъздаденото състояние погиналия род, тоест човешкия род“ (Кирил Александрийски, *Тълкувание на Евангелието*

според Йоан 9, PG 74, 273D-275A). Това учение на Църквата е неизчерпаем извор за всяко християнско старание да се съхрани достойнството и величието на човека.

2. Върху тази основа е необходимо да се развие във всички направления междухристиянското сътрудничество за опазването на достойнството на човешката личност, разбира се – и на благо на мира, така че миротворските усилия на всички християни без изключение да добиват по-голяма тежест и сила.

3. Като предпоставка за едно по-широко сътрудничество по въпроса е възможно да бъде от полза съвместното приемане на висшето достойнство на човешката личност. Поместните православни църкви е възможно да съдействат в междурелигиозното разбирателство и сътрудничество, а чрез него и за премахването на фанатизма от всяка страна и по този начин да съдействат за помирението на народите и за установяването на свободата и на мира в света в услуга на човека независимо от неговия произход и религия, без това да включва какъвто и да е религиозен синкретизъм.

4. Убедени сме, че като „съработници на Бога” (1 Кор. 3:9) можем да прогължим напред в това служение заедно с всички хора с добра воля, които обичат мира в Бога, за благо на човешкото общество на местно, национално и международно равнище. Това служение е Божия заповед (Мат. 5:9).

Б. За свободата и отговорността

1. Свободата е един от най-висшите дарове на Бог към човека „Този, Който създаде в началото човека, го направи свободен и самовластен, като го огради само със закона на заповедта” (Григорий Богослов, Беседа 14 – *За любовта към бедните* 25, PG 35, 892A). Свободата дава на човека способността да напредва в духовното съвършенство, но същевременно тя съдържа в себе си и опасността от непослушанието, от автономизиране спрямо Бог, а чрез това – и от грехопадение, от което и произлизат трагичните последици на злото в света.

2. Последица от това зло са господстващите днес в живота несъвършенства и недостатъци като секуларизацията, насилието, разпуснатостта на нравите, наблюдаваните болестни гибелни явления на наркоманиите и групи зависимости в част от съвременната младеж, национализма, вѳоръжаването, войните и произтичащите от тях социални злини, потискането на определени социални групи, религиозни общности и цели народи, социалното неравенство, ограничаването на човешките права по отношение на свободата на съвестта и най-вече на религиозната свобода, дезинформацията и манипулирането на общественото мнение, икономическата мизерия, неравностойното разпределяне или дори пълното лишаване от абсолютно нужните за живота блага, глуда на милионите недохранени хора, принудителните разселвания на населението и незаконният трафик на хора, бежанския хаос, разрушаването на околната среда, безразборното ползване на генетичната биотехнология и биомедицината по

отношение на началото, продължителността и края на човешкия живот. Всичко това обуславя безкрайния стрес на разтърсваното от тревожност съвременно човечество.

3. С оглед на това положение, довело до деградация на представата за човешката личност, дълг на Православната църква е да покаже днес чрез проповедта, богословието, богослужението и пастирското си дело истината на свободата в Христос. „Всичко ми е позволено, но не всичко е полезно; всичко ми е позволено, ала не всичко е за поука. Никои да не търси своята полза, а всякой – ползата на другия... Защото бива ли моята свобода да бъде съдена от чужда съвест?” (1 Кор. 10:23-24, 29). Свобода без отговорност и любов в крайна сметка води до загуба на свободата.

В. За мира и справедливостта

1. Православната църква припознава и подчертава през вековете централното място на мира и справедливостта в живота на хората. Само по себе си това откровение в Христос се окачествява като „благовестие на мира” (Еф. 6:15), тъй като Христос всичко „умиротвори... с кръвта на кръста Му” (Кол. 1:20), „благовести мир на... далечни и близки” (Еф. 2:17) и стана „нашият мир” (Еф. 2:14). Този мир, който „надвишава всеки ум” (Фил. 4:7), е, както каза Господ на учениците Си преди страданията, по-всеобхватен и съществен от мира, който обещава светът: „Мир ви оставям; Моя мир ви давам; Аз ви давам не тъй, както светът дава” (Иоан. 14:27). И това е така, защото Христовият мир е зрелият плод на съединението на всичко в Него, на изтъкването на свещения характер и на величието на човешката личност като Божи образ; на показването на органичното единство в Него на човешкия род и на света; на всеобщия характер на принципите на мира, свободата и социалната справедливост и накрая, на плодотворността на християнската любов между хората и между народите в света. Истинският мир е плодът от възтържествуването на земята на всички тези християнски принципи. Той е „мирът свише”, за който Православната църква винаги се моли по време на всекидневните си молитви и го изпросва от Бога, Който всичко може и Който чува молитвите на прибъгващите с вяра към Него.

2. От казаното по-горе става ясно защо Църквата като „тяло Христово” (1 Кор. 12:27) винаги се моли за мира в целия свят, който мир според Климент Александрийски е синоним на справедливостта (*Стромати* 4, 25, PG 8, 1396B-1372A). А Василий Велики добавя: „не е възможно да убедя себе си, че без взаимна любов и без, доколкото това зависи от мене, да пребивавам в мир с всички, мога да се нарека достоен раб на Иисус Христос” (*Писмо* 203, 1, PG 32, 737B). Както пише същият свети отец, това само по себе си е толкова очевидно за християнина, че „нищо не е така присъщо за християнина, както миротворството” (*Писмо* 114, PG 32, 528B). Христовият мир е тайнствената сила, която извира от помирението на човека с неговия Небесен Отец „според промисъла на Иисус, Който извършва всичко у всички и създава неизразим мир, предопределен от вечността, и ни помирява със Себе Си, а

чрез Себе Си – с Отец” (Дионисий Ареопазит, *За божествените имена* 11, 5, PG 3, 953AB).

3. Същевременно сме длъжни да подчертаем, че гаровете на мира и на справедливостта зависят и от сътрудничеството на човека. Светият Дух дава духовни гарове, когато в покаяние търсим Божия мир и справедливост. Тези гарове на мира и справедливостта се явяват там, където християните полагат усилия в делото на вярата, любовта и надеждата в Исус Христос, нашия Господ (1 Сол. 1:3).

4. Грехът е духовна болест, чиито външни симптоми са смутовете, раздорите, престъпленията и войните с техните трагични последици. Църквата има за цел да премахне не само външните симптоми на това заболяване, но и самата болест – греха.

5. Едновременно Православната църква смята за свой дълг да поощрява всичко онова, което действително служи на мира (Рим. 14:19) и отваря пътя към справедливостта, братството, истинската свобода и взаимната любов между всички чедра на единия небесен Отец, както и между всички народи, които съставят единното човешко семейство. Тя проявява съчувствие и към всички хора по различните краища на света, които са лишени от благата на мира и справедливостта.

Г. Мирът и предотвратяването на войната

1. Църквата Христова осъжда войната въобще, като я разглежда като резултат от зло и грех в света. „Отде у вас тия вражди и разпри? Нали оттам, от вашите сладострастия, които воюват в членовете ви?” (Иаков 4:1). Всяка война представлява разрушителна заплаха за творението и живота.

Особено в случаите, когато войните се водят с оръжия за масово унищожение, последициите от тях ще бъдат страшни не само поради това, че смъртта ще покоси непредвидимо число хора, но и защото за тези, които ще останат живи, животът ще бъде невъзможен. Ще се появят неизлечими болести, ще бъдат предизвикани генетични изменения и други бедя, които ще повлияят губелно и на следващите поколения.

Твърде опасно е не само ядреното въоръжение, но и химическото, биологическото и всякакъв друг вид въоръжение, което създава лъжливо усещане за нагмощие и господство над околния свят. Тези въоръжения култивират атмосфера на страх и липса на доверие и са причина за нова напревара във въоръженията.

2. Христовата църква, която по принцип разглежда войната като последица от зло и грех в света, окуражава всяка инициатива и усилие за избягването или предотвратяването ѝ с помощта на диалога и всяко друго подходящо средство. В случай, когато войната стане неизбежна, Църквата продължава да се моли и пастирски да се грижи за своите чедра, които са въввлечени във военните

сблъсъци, за да защитават живота и свободата си, като полага всяко усилие за по-скорошното възстановяване на мира и свободата.

3. Православната църква силно осъжда всевъзможните видове сблъсъци и войните, които се дължат на фанатизъм, произлизащ от религиозни принципи. Дълбоко безпокойство предизвиква постоянната тенденция в Близкия изток и другаде за увеличаване на подтисничеството и гоненията спрямо християни и други общности поради тяхната вяра, както и опитите за изкореняване на християнството от традиционните места, където се е зародило. По този начин са заплашени вече съществуващите междурелигиозни и международни отношения, а много християни са принудени да изоставят домовете си. Православните християни по света страдат заедно със своите братя християни и с всички останали, които са гонени в региона, и призовават за намиране на справедливо и трайно решение на проблемите в онези места.

Осъждат се също така войни, вдъхновени от национализъм, които предизвикват „етническо прочистване”, промяна на държавни граници и завземане на територии.

Д. Отношението на Православната църква към дискриминацията

1. Господ, като Цар на справедливостта (Евр. 7:2-3), отхвърля насилието и несправедливостта (Пс. 10:5) и осъжда безчовечното отношение към ближния (Мат. 25:41-46; Иаков 2:15-16). В Неговото царство, което чрез Църквата Му се изобразява и присъства вече тук на земята, няма място нито за омраза, нито за вражда, нито за ненавист към другия (Ис. 11:6; Рим. 12:10).

2. В този случай позицията на Православната църква е ясна. Църквата вярва, че Бог „произведе от една кръв целия род човешки да обитава по цялото земно лице” (Деян. 17:26) и че в Христа „няма вече юдеин, ни елин; няма роб, ни свободник; няма мъжки пол, ни женски; защото всички вие едно сте в Христа Иисуса” (Гал. 3:28). На въпроса „а кой е моят ближн?” Христос отговори с притчата за добрия самарянин (Лук. 10:25-37). И по този начин ни научи, че е премахната всяка преграда на враждата и предубеждението. Православната църква изповядва, че всеки човек, независимо от цвят, религия, раса, пол, националност, език, е създаден по образ и подобие на Бога и ползва равни права в обществото. Следвайки тази вяра, Православната църква не приема дискриминацията по която и да е от споменатите причини, тъй като те предполагат оценъчно разграничение между хората.

3. В духа на зачитането на човешките права и на равноправното отношение към хората Църквата преценява прилагането на тези принципи в светлината на своето учение за тайнствата, семейството, положението на двата пола в Църквата и въобще на ценностите на църковното предание. Църквата има право да заявява свидетелството на своето учение в общественото пространство.

Е. Мисията на Православната църква като свидетелстване на любов в служението

1. Православната църква, извършвайки своята спасителна мисия в света, дейно се грижи за всички хора, които имат нужда от помощ, за гладните, бедните, болните, инвалидите, престарелите, гонените, пленените, затворниците, бездомните, сираците, жертвите на бедствията и на военните конфликти, на търговията с хора и на съвременните форми на робство. Полаганите от Православната църква старания за превъзможване на крайната бедност и социалната несправедливост са израз на нейната вяра и служение на Самия Господ, Който отъждествява Себе Си с всеки човек, особено с намиращите се в нужда: „гоколкото сте сторили това на едного от тия Мои най-малки братя, Мене сте го сторили” (Мат. 25:40). В това многостранно социално служение Църквата може да си сътрудничи с различните съответни обществени организации.

2. Съперничествата и враждите в света водят до несправедливост и неравенство в участието на хората и на народите в благата на Божието творение. Лишават милиони хора от основни блага и водят до мизерия човешкото съществуване, предизвикват масови преселения на населението, подбуждат етнически, религиозни и социални конфликти, които застрашават вътрешната сплотеност на обществата.

3. Църквата не може да остава безразлична към икономическото положение, което въздейства отрицателно върху цялото човечество. Настоява за необходимостта не само икономиката да се основава на нравствени принципи, но и действително тя да служи на човека съгласно учението на св. апостол Павел: „трябва да се трудите и да поддържате слабите, а още и да помните гумите на Господа Исуса, защото Сам Той каза: по-блажено е да се дава, нежели да се взима” (Деян. 20:35). Великият Василий пише, че „целта, която всеки трябва да има в своето дело, е да бъде в услуга на нуждаещите се, а не на собствената си нужда” (*Пространни правила* 42, PG 31, 1025A).

4. Бездната между бедните и богатите драматично се разширява поради икономическата криза, която обикновено е резултат от неограничени спекулации от страна на икономическите фактори, съсредоточаване на богатството в ръцете на малцина и изкривена икономическа дейност, която, лишена от справедливост и хуманна чувствителност, в крайна сметка не обслужва действителните нужди на човечеството. Жизнеспособна икономика е онази, която съчетава ефективността със справедливост и социална солидарност.

5. При тези трагични обстоятелства се схваща огромната отговорност на Църквата в борбата с глада и всяка друга форма на крайна бедност в света. Едно такова явление в нашата епоха, когато страните живеят в условията на глобализирана икономика, свидетелства за сериозната криза на идентичност на съвременния свят, тъй като гладът не заплашва само божественния дар на живота на цели народи, но и оскърбява величието и свещеността на човешката личност, като същевременно оскърбява и Самия Бог. Затова, ако грижата

за нашата прехрана е материален въпрос, то грижата за прехраната на нашия ближен е духовен въпрос (Иаков 2:14-18). Следователно задължение на всички православни църкви е да проявяват солидарност и да организират резултатно подпомагането на нуждаещите се братя.

6. Светата Христова църква в своето всемирно тяло, като обединява в лоното си множество народи по Земята, изтъква принципа на общочовешката солидарност и поддържа най-тясно сътрудничество с народи и държави за мирно разрешаване на различията.

7. Безпокойство за Църквата предизвиква постоянно засилващото се налагане сред човечеството на един консуматорски начин на живот, лишен от християнските нравствени ценности. В такъв смисъл това консуматорство в съчетание със секуларната глобализация показва тенденция да доведе народите до изгубване на духовните им корени, до историческа амнезия и забравяне на традициите.

8. Средствата за масово осветомяване нерядко се намират под контрола на една либерална идеология за глобализация, като по този начин се превръщат в канали за разпространение на консуматорството и безнравствеността. Особено безпокойство предизвикват случки, при които позицията им спрямо религиозните ценности се характеризира от липса на уважение, дори и от богохулство, което предизвиква разделения и смутове в обществото. Църквата предупреждава своите чедра за опасността от влияние върху съзнанието от страна на средствата за осветомяване и за използването им не за сближаване на хората и народите, а за тяхното манипулиране.

9. По пътя, по който Църквата върви, като проповядва и извършва спасителната си мисия за човечеството, все по-често се изправя лице в лице срещу проявите на секуларизацията (осветскостяването). Христовата църква е призвана отново да формулира и да яви своето пророческо свидетелство в света, опирайки се на опита на вярата, припомняйки заедно с това и истинската си мисия чрез възвестяването на царството Божие и възпитаването на съзнание за единство в нейното паство. Така пред нея се отваря широко поле, като се има предвид, че пред разпокъсания свят тя изтъква евхаристийното общение и единство като съществен елемент на своето еклесиологично учение.

10. Стремещът за постоянно увеличаване на благоденствието и неумереното потребление неизбежно водят до несъразмерно ползване и изчерпване на природните ресурси. Създаденото от Бога творение, дадено на човека да го „обработва и пази“ (Бит. 2:15), понася последствията от греха на човека: „защото тварите се покори на суетата не доброволно, а по волята на Оногова, Който ги покори, с надежда, че и самите твари ще бъдат освободени от робството на тлението при славното освобождение на синовете Божи. Защото знаем, че всички твари заедно стенат и се мъчат досега“ (Рим. 8:20-22).

Екологичната криза, която е свързана с климатичните промени и с презапопняването на планетата, прави наложителен дълг на Църквата да допринесе чрез

духовните средства, с които тя разполага, за опазването на Божието творение от последствията на човешката алчност. Алчността за удовлетворяване на материалните нужди води до духовното обедняване на човека и до унищожаване на околната среда. Не бива да бъде забравяно, че природното богатство на Земята не е собственост на човека, а на Твореца: „Господня е земята и онова, що я изпълня, вселената и всичко, що живее в нея” (Пс. 23:1). Така чрез култивирането на отговорността на човека спрямо богодаруваната околна среда и чрез изтъкването на добродетелите на умереността и на въздържанието Православната църква подчертава важността на опазването на Божието творение. Длъжни сме да помним, че не само гнешните, но и бъдещите поколения имат право над природните блага, които Съзателят ни е дарил.

11. За Православната църква способността за научно изследване на света представлява Божи дар за човека. Но заедно с това твърдение Църквата изтъква опасностите, които се крият в употребата на определени научни постижения. Смята се, че ученият, от една страна, е свободен да проучва, но и че е длъжен да прекъсне своето проучване, когато се нарушават основни християнски и хуманитарни принципи: „Всичко ми е позволено, ала не всичко е полезно” (1 Кор. 6:12) и „доброто не е добро, когато не се случва по добрия начин” (Григорий Богослов, *Богословско слово* 1, 4, PG 36, 16С). Тази позиция на Църквата се доказва като изключително необходима за правилното поставяне на граници на свободата и за използването на плодовете на науката, тъй като в почти всички нейни дялове – особено на биологията – се очакват нови постижения, но и опасности. Същевременно подчертаваме безспорния свещен характер на човешкия живот от самото зачеване.

12. През последните години се наблюдава стремително развитие в бионауките и в свързаните с тях биотехнологии, като много от техните постижения се смятат благотворни за човека, други предизвикват морални дилеми, а за трети се преценява, че трябва да бъдат отхвърлени. Православната църква вярва, че човек не е проста съвкупност от клетки, тъкани и органи, нито се определя само от биологични фактори. Човекът е творение „по Божи образ” (Бит. 1:27) и заниманието с него трябва да става с подобаващо уважение. Признаването на този основен принцип води до заключението, че и при научното изследване, и при практическото приложение на новите открития и изобретения е необходимо да се спазва както абсолютното право на всеки човек на уважение и чест във всеки етап на неговия живот, така и Божията воля, както тя е проявена по време на сътворението. Изследването трябва да взема под внимание нравствените и духовните принципи и християнските норми. Необходимото уважение трябва да се показва и към цялото Божие творение както при ползването му от човека, така и при проучванията в съгласие с Божията заповед към човека (Бит. 2:15).

13. В тези времена на секуларизация особено изпъква нуждата да се изтъкне значението на светостта на живота с оглед на духовната криза, която е белязала съвременната култура. Погрешната представа за свободата като слободия води до увеличаване на престъпността, до разрушаване и оскверняване

на светини, до отсъствие на уважение към свободата на ближния и към свещеността на живота. Православната традиция, създадена се чрез изживяването на дело на християнските истини, е носител на духовност и аскетичен морал, който следва да бъде изведен на преден план и да бъде даван за пример особено в нашата епоха.

14. Постоянна и неотслабваща е специалната пастирска грижа на Църквата за младите, за тяхното възпитаване в Христос. Разбира се от само себе си и разпространяването на пастирската отговорност на Църквата и върху богодаруваната институция на семейството, която винаги и задължително се е основавала на свещеното тайнство на християнския брак като съюз между мъж и жена, който изобразява единството между Христос и Неговата Църква (Еф. 5:32). Това е особено актуално с оглед на опитите за узаконяване в някои държави и за богословско обосноваване в някои християнски общности на видове съжителство, противни на християнската традиция и учение. Църквата, очаквайки възглавяването на верните в едно тяло Христово, напомня на всеки човек, идващ на света, че Христос отново ще дойде при Второто си пришествие „да съди живи и мъртви” (1 Петр. 4:5) и че „царството Му не ще има край” (Лук. 1:33).

15. В съвременната епоха, а и всякога пророческият и пастирски глас на Църквата, изкупителното слово на Кръста и на Възкресението е отправен към сърцето човешко и отново призовава с думите на апостол Павел да усвои и да преживее „това, що е истинно, що е честно, що е справедливо, що е чисто, що е любезно, що е достославно” (Фил. 4:8). Църквата предлага жертвената любов на разпнатия Господ, която е единствен път към единия свят на мира, справедливостта, свободата и солидарността между хората и народите, на които единствена и последна мяра е винаги пожертвалият се за света Господ (срв. Откр. 5:12), т.е. безкрайната любов на троичния Бог – Отца, Сина и Светия Дух, Комуто слава и силата във вечни векове. Амин.

Превод: Светослав Риболов

Дејвид Бентли Харт (рог. 1965 г.) е американски православен богослов и писател. Академичните му интереси са насочени към изследване и анализ на историята на културата и най-вече на християнската култура, както и към патристиката с акцент върху творчеството на Григорий Нисийски и Максим Исповедник. Преподавал е в множество университети – на Вирджиния, „Сейнт Томас“ в Минесота, Богословското училище „Дюк“ и гр.

Интересите му позволяват да се обръща към основополагащи теми, синтезирайки говорите си както от класическите области на хуманитаристиката, така и от патристичното наследство. Автор е на няколко книги, по-известни от които са *Красотата на безкрайното. Естетика на християнската истина* (*The Beauty of the Infinite: The Aesthetics of Christian Truth*. Grand Rapids, MI: Wm. B. Eerdmans: 2003) и *Атеистичната измама. Християнската революция и нейните врагове* (*Atheist Delusions: The Christian Revolution and Its Fashionable Enemies*. New Haven, CT: Yale University Press, 2009). Автор е в множество периодични издания като *Pro Ecclesia*, *The Scottish Journal of Theology*, *First Things* и *The New Criterion*. Както книгите, така и статиите му се отличават със своята полемичност, което го поставя в центъра на оживени дебати.

Есето му „Митът за схизмата“ (*The Myth of Schism*) е публикувано в *Ecumenism Today* през 2008 г. Дејвид Бентли Харт е представян в сп. *Християнство и култура* с текста си „Лицето на безличните“ (бр. 53, с. 51-59) в превод на Слава Янакиева.

Дејвид Бентли Харт

МИТЪТ ЗА СХИЗМАТА

Разделението между Православната и Римокатолическата църква, формално датиращо почти от едно хилядолетие, а в много отношения дори още по-старо, често се описва като неизбежна последица от едно или друго непримируемо и непоправимо различие: политическо (цезари и императори срещу папи и крале), културно (гръцко или византийско срещу латинско или франкско), богословско (различни представи за природата, благодатта и първородния грях), доктринално (добавката на *filioque*, въпроса за папската непогрешимост и т.н.), ритуално (квасният хляб и иконите срещу безквасния хляб и статуите), еклесиологично (патриаршеската пентархия и съборността срещу Вселенската юрисдикция на папата и монархията) и дори „онтологическо“, ако цитирам този гонякъде херметичен език, използван някога от Вселенския патриарх. (Надявам се последното да е грешка в превода, тъй като ще бъде неутешим, ако съм открил, че нямаме нищо общо). Тези различия рядко са били разглеждани в дух на критична дистанцираност, без елемент на оскърбление и упрек, поради което често се оказва трудно да бъдат отделени истински важните въпроси от тези, поставяни по чисто полемични или направо лекомислени подбуди. Всеки сериозен икуменически контакт между православни и католици, когато навлезе в дълбочина, постига съ-

гласие по основните въпроси, но след това е спъван от двете страни, изтъкващи изумителната устойчивост и постоянство на други различия, скрити (очевидно) още по-надълбоко. Винаги съществува усещането за решително, макар и неопределено същностно различие, което засенчва всеки разговор (колкото и добронамерен да е той), поставил си за цел преодоляване на разделението. Това чувство постоянно охлажда нашия ентузиазъм за всяко, дори и малко съгласие и така изпълва нашето разделение с почти мистичната аура на неизбежността и фатализма, като ни превръща в пленници на нашите грешки или недостатъчно любов.

Във всички случаи трябва да се признае, че енцикликата *Ut Unum Sint*¹ на папа Йоан Павел II откри нова епоха в икуменическите отношения между православното и римокатолицизма. Няма нищо забележително в това, че в нея авторът на *Orientalis Lumen*² – този химн на възхвала към източното християнство – изказва толкова пламенно желание за помирение с Изтока, ала едва ли някой бе подготвен за изключителния жест, който Йоан Павел II направи със заявлението, че е готов да пристъпи към диалог с другите християни (особено с тези от Изтока) по въпроса за папското върховенство, което означаваше да бъде открит въпросът за юрисдикцията на папата. Жестът бе толкова неочакван, че сякаш нито Православната, нито Католическата църква бяха наясно как да реагират. С това изявление папата засегна един от истински важните въпроси, към които двете църкви трябва да се обърнат. Ако сме достатъчно задълбочени и лишени от предразсъдъци, мнозинството от нас биха се съгласили, че централният проблем, към който трябва да подходим заедно, е въпросът как да разбираме църковната власт, апостолската власт и епископската власт по отношение на Петровото служение и по отношение на привилегията на папата да прогласява догмите.

Успеем ли да обсъдим този въпрос, без да ни повлияят други съображения, множеството други въпроси ще се решат сами, тъй като видимо произтичат от този главен проблем. Тъкмо това е и въпросът, който бих искал да поставя: ще можем ли някога да проведем този разговор? Поставям този въпрос, защото най-непримиримите и крайни членове на нашите две общности, а на Изток тези, които сега изглеждат най-шумни и вострастени, често нямат нито желанието, нито способността да признаят и разберат разликата между съществените и случайните различия, между истинските и въображаемите трудности, между очевидните и само предполагаемите богословски проблеми, както и между пренебрежимите въпроси и тези, които стоят в основата на нашето разделение.

По отношение на общността, към която аз принадлежа, с неохота трябва да призная, че има източни християни, неспособни да определят какво означава да бъдеш православен, извън противопоставянето си на римокатолицизма; а малцина, но достатъчно речовити сред тях (подозирам) вече са изгубили всяко друго основание за своето православие освен дълбоката си омраза, панически страх

¹ *Ut unum sint* (Да бъдат всички едно) – енциклика на папа Йоан Павел II, дадена на 25 май 1995 г. Б. пр.

² *Orientalis Lumen* – апостолическо писмо на папа Йоан Павел II, дадено на 2 май 1995 г. Б. пр.

и енциклопедично невежество към Рим. За тях никога няма да има граница на упреците, които да бъдат насочени към Рим, както и никое покаяние на Рим няма да бъде достатъчно за опрощение.

Имаше нещо странно в гледката как Йоан Павел II иска прошка за разграбването на Константинопол през 1204 г. и последиците от него, но имаше и нещо неприлично в отказа на някои източни полемисти да допуснат този епизод да потъне обратно към пълната неуместност, към който принадлежи (Във всеки случай с нетърпение очаквам деня, когато Константинополският патриарх, в израз на безусловно християнско покаяние, публично ще се извини за бруталното масово убийство на местните латински християни във Византия – мъже, жени и деца – при възкачването на трона на Андроник I Комнин през 1182 г., последвано от продажбата на хиляди от тях в робство на турците. В интерес на истината, когато бъдат взети под внимание всички факти, се оказва, че разграбването на Константинопол през 1204 г. е отплата тъкмо за тази мерзост).

Ясно е, че тук имам предвид определени църковни екстремисти, които не могат да си представят никаква версия на католическа вяра, която не съответства и в най-малкия детайл на практиките и предразсъдъците от тяхното детство, а такива хора има във всички наши църкви. Несъмнено почти винаги голямата ирония по отношение на техните възгледи – независимо дали говорим за ултрамонтанистите католици или тези, които могат да бъдат наречени „ултраправославни“ – се състои в това, че те приемат за безсмъртно наследство на католическата вяра едно видимо модерно развитие на Църквата, случило се по времето, когато техният детски ум е бил в идилличните селения. Когато един воинствено настроен и консервативен католически свещеник твърди, че целибатното свещенство е било всеобща практика в Ранната църква, че то било установено от Христос и Неговите апостоли, поради което дори брачните католически свещеници от източните обреди са ръкоположени нередно, запознатите с историята сред нас трябва да признаят, че подобна заблуда е възможна само сред хора, чиято представа за свещенството е не по-сложна от момчешките им представи за добродушната сърдечност на свещениците и щастливия ергенски живот, които те водят, докато ръководят своята енорийска църква, сиреч тъй както този живот е описан в детските книжки. А когато същият този свещеник се впусне в изказването на богословски или еклесиологични мнения, почти сигурно ще се окаже, че това, което той представя за апостолска католическа вяра, е един особен вид бароков посттридентистки католицизъм, наложил се над гревните еклесиологични и сакраментални принципи не по-рано от 1729 г.

По същия начин и когато един православен антипапистки демагог настоява, че Източната църква винаги е отричала валидността на тайнствата на „латинските схизматици“ или че същинската схизма между Църквите датира още от VIII век, когато Православната църква се отделя от Рим заради „отричането“ от страна на последната на различието (случило се през XIV век) между Божиите енергии и същност, исторически грамотните сред нас трябва да признаят, че това, което той приема за апостолско православие, всъщност се основава върху еклесиологични и сакраментални принципи, които могат да бъдат проследени

гени назад до 1755 г., върху богословска интерпретация, въведена за пръв път през 1942 г., и върху интерпретация на църковната история, която датира към времето на изписването на рецептата за неговите лекарства.

Макар и да е вярно, че такива хора са екстремисти, също така е вярно, че те са само най-острите носители на една хронична патология. Всъщност най-неприятната страна в настоящото разделение между Изтока и Запада е невероятната изобретателност, с която гордите привърженици на разделието успяват да изфабрикуват все по-дълбоки и по-радикални причини за него. Нашите далечни християнски предци са се задоволявали да се презират един друг заради наистина гребни неща – квасен или безквасен да бъде евхаристийният хляб или за преклонението пред неосветени обекти – без да са се впусkali в разсъждения дали тези различия са симптом за нещо по-дълбоко от тях самите. Докато днес вече е развита цяла митология за богословските нагласи на източното и западното християнство до степен да се твърди, че Източната църква и западните католически традиции следвали различни логика, което ги отвело до противоположни заключения, с други думи, че същността на това, в което вярваме, вече е несъвместимо. Не вярвам преди средата на XX век някога да са били изказвани толкова радикални твърдения за природата на разделието, колкото могат да бъдат открити в писанията на безразсъдни агитатори като напълно абсурдните и нетърпими мнения на Йоан Романюсис, но и в творби на сериозни богослови като Думитру Стънилоае, Владимир Лоски или Йоан Зизиулас на Изток и Ерих Пшивара или Ханс Урс фон Балтазар на Запад, а преди тези твърдения да бъдат разобличени, както без съмнение трябва да бъде сторено, защото без изключение те са въображаеми, не можем да се надяваме на нищо повече от затъването в пълната безизходица.

По отношение на моята традиция ми се струва, че мога сравнително лесно да идентифицирам кога православната теология е станала жертва на тази митология. Източноправославното богословие попада под силното въздействие на предимно руската неопатристична и неопаламитската революция от миналия век, и особено на мисълта на Владимир Лоски. След большевишката революция мнозина поставят под въпрос самото оцеляване на православието и затова е напълно разбираема енергията, с която Лоски се посвещава на новия патристичен синтез, чиято цел е да изясни вътрешната цялост на православието; но проблемите, завещани на православието от „руската революция“ в богословието са много. А цената, платена за този успех, е твърде висока. От една страна, това доведе до видимо стесняване на пространството, което мнозинството източни богослови са готови да възприемат като същински централно или законно православно, в резултат на което много легитимни аспекти от традицията, които не могат лесно да бъдат ситуирани в описания от Лоски каноничен път – от патристичната епоха до исихасткия синтез от XIV век и по-късните векове – са обречени на омаловажаване или забравя. Но най-опасната последица от това завръщане към изворите на православието през XX век, иронично се състои в засилването на интензитета на антизападната полемика в източното богословие или поне на увереността, с която то е защитавано. Това създава проблеми не само за икуменизма: антизападната страст на Лоски и неговите последова-

тели е причина за някои сериозни изкривявания в източното богословие и прави невъзможни за православните мислители някои задълбочени интерпретации на западното богословие. Неопатристичната традиция обикновено върви ръка за ръка със странно и крайно некоректно отношение към западното богословие. Споменатият вече Йоан Романуис например направи тълкуване на мисълта на Августин и Тома от Аквино, почти чудоейно лишено и от едно коректно изказване; и макар това да би било смешно, ако такива хора говореха само от свое име, то се превръща в трагично заради влиянието, което те оказват върху начина на мислене на много други християни.

Бих искал да се спра на три области, в които тази митология е метастазирала през последния половин век до безпрецедентни пропорции – областите на богословието, доктрината и еклесиологията – и да предложи няколко възможни (макар и малко вероятни) решения на трудностите, които те създават.

Богословие

Това е най-обширната и най-натоварената с митове област. Понеже не се нуждае от категоричната яснота на доктрината, а и няма претенция за власт или доказателствена сила извън стохатическата, богословието се превръща в плодотворна почва за фалшиви разделения. По тези причини тъкмо това е областта, в която посветилите живота си на апокалиптичните митологизации за разделението на древните църкви са и най-неуморими. Щом като едно богословско препятствие бива преодоляно от хладната рационалност на историка или от безупречната логика на богослова, те издигат следващото; щом едно от разклоненията на лозата на богословската митологизация бъде отрязано, от нейните неизтощими корени изниква поредната издънка. Няма област в християнското богословие, в която истински креативният агент провокатор да не може да открие някакво жизненоважно различие между Изтока и Запада, чиято дълбочина едва сега започваме да осъзнаваме: Троицата, природата и благодатта, тайнствата, природата на човека, Божия образ, рая и ада, освещаването, първородния грях, сотериологията, иконографията, Боговидението, духовността, дори христологията. И всяко допускане, че разликата в терминологията (като например термините „сътворената благодат” и „божествените енергии”) не крие задължително непримиримо противоречие между двете традиции, бързо се изгубва в постоянното, пълно и неуморно изместване на разговора от една непримирима трудност към друга. Ще се спра на един пример – тринитарното богословие – за да илюстрирам два проблема: способността на този подход да създава фалшиви дилеми, чиято единствена цел е да поддържа свадата жива, както и неговата сила в хода на този процес да изкривява богословската традиция и на двете страни.

От времето поне на Владимир Лоски в модерното православно богословие се е превърнало в нещо като убеждение мнението, че западното богословие е изоставило библейската истина, че единството на Троицата се излива от архето на Отец, и е започнало да вярва, че единството на Троицата се състои в безличната божествена същност, предшествваща троичните отношения. Първ през

1892 г. Теодор дьо Реньон³ съзира разлика между западния и източния подход към тринитарното богословие: латинското богословие следва тенденцията да се изхожда от общата природа към конкретното лице, поради което отдава предимство на Божието единство, докато гръцката мисъл изхожда от лицето към природата, поради което акцентира върху множествеността на Божиите лица. Това разграничение не е въведено с цел приписване на догматично превъзходство на една от двете страни, нито го намирам за много вярно. Но то бе използвано, до голяма степен опортюнистично, от редица богослови през XX век, за да се озовем днес в ситуация, в която често сме принуждавани да избираме между „гръцкия“ персонализъм и „латинския“ есенциализъм. Дори се твърди, че това различие може да бъде проследено до патристичната епоха (ако се вярва на някои особено некоректни и подвеждащи интерпретации на Григорий Нисийски). Сред моите православни колеги господства убеждението, че западното богословие предполага съществуването на „безлична“ божествена основа зад Троичните ипостаси, поради което то е изгубило знанието, че Отец е „източник на божествеността“ като очевиден факт от историята на богословието (и тайна логика зад латинския „филиоквизъм“), така че изглежда чак грубо да се изтъква неговата видима невярност (от патристичната до средновековната епоха) с няколко незначителни изключения. Ще си позволя дори да кажа, че разбирането за пораждането на Сина и изхождането на Духа, развити от Августин, са не само съвместими, но и идентични с тези на Кападокийските отци, включително с вярата на Григорий и Василий, че Синът изхожда пряко от Отца, докато изхождането на Духа е от Отца единствено per Filium⁴ (ако ми бъде позволено да използвам фразата de Patre principaliter)⁵. Тук не е мястото да се задълбочавам подробно в този въпрос. Мога само да отбележа, че и Августин, и Григорий Нисийски разграничават раждането и изхождането вътре в Троицата като причинност: тоест и двамата настояват, че изхождането на Духа се различава от раждането на Сина по това, че Духът изхожда чрез Сина. Както пише Григорий (в един откъс, който би подхождал изцяло и на книга 5 от *De Trinitate* на Августин например):

... изповядвайки неизменността на [Божествената] природа, ние не отричаме разликата между причината и причиненото, доколкото единствено по този начин можем да различим едно от друго Лицата, като вярваме, че едното от тях е причина, а другото е причинено от тази причина; намираме и друга разлика, произтичаща от тази причина: между изхождащото пряко от първопричината и изхождащото от първопричината, което произхожда пряко от първопричината; така несъмнено само Синът остава Единороден, тъй както и не може да има съмнения, че Духът е от Отца чрез посредничеството на Сина, което съхранява характера на Сина като Единосъщещ, а Духът не е изключен по естеството си от връзка с Отца.⁶

³ Теодор дьо Реньон (1831–1893) – френски богослов и йезуитски свещеник. Б. пр.

⁴ Чрез Сина (лат.). Б. пр.

⁵ Събезначално на Отца (лат.). Б. пр.

⁶ Григорий Нисийски, Ad Ablabium, 55–6.

Тъкмо този аргумент, развит от Августин в *De Trinitate*, мнозина православни богослови от последните десетилетия отричат като напълно чужд на източната традиция.

Без да искам да се задълбочавам в чисто технически въпроси, не мога да си представя по-добър пример за изцяло въображаем богословски проблем, защитаван със свирепа неотстъпчивост само защото може да послужи за преувеличение и затрудняване – или по-точно за рационализиране – на разделението между християнския Изток и Запад, който обаче успява единствено безпричинно да изкриви и двете традиции. Трудно мога да акцентирам по-силно върху този въпрос. От времето на Лоски различни съвременни православни богослови възприемат един преувеличен „фотинизъм“ и в отрицанието си на „филиоквизма“ настояват, че Троичните отношения, открити в икономията на спасението, се различават от вечните отношения в иманентната Троица, въпреки че в икономията на спасението Духът е възхнат от Христос върху апостолите. Последиците от това за богословието са катастрофални, а и погмолни за цялото източно патристично разбиране за Троичната догма. Ако това твърдение беше вярно, троичното богословие щеше изцяло да бъде лишено от основание, а аргументите, с които Кападокийците защитават тринитарното богословие срещу арианската и евномианската мисъл, в творби, като *За Светия дух* (*De Spiritu Sancto*) на Василий Велики и *Срещу македоняните* (*Adversus Macedonianos*) на Григорий Нисийски, биха изгубили смисъл. Православието щеше да бъде лишено от основание.

Във всеки случай това е само един от множеството възможни примери. Като цяло богословието само по себе си не би трябвало да бъде пречка пред икуменическите контакти между Изтока и Запада, защото, каквито и разлики да съществуват между двете традиции, никоя от тях не е от непреодолимо значение, а дори такива да бъдат открити, те ще бъдат различия в теологумените, а не между догмите. Ала всъщност тъкмо в богословието се издигат най-големите пречки пред разумния и добронамерен диалог, защото тъкмо там е най-силно желанието за рационализиране и задълбочаване на разделението между църквите, а спекулативната гъвкавост на богословския размисъл и език позволява безкрайното умножаване на все по-нови „стародавни“ разлики. Що се отнася до това как да бъде променена ситуацията, мога да дам само неубедителната препоръка за по-добро образование: вероятно има начин да накараме младите православни богослови да четат Августин и Тома от Аквино вместо нелепите тълкувания на Августин и Тома на разгорещени гърци или да накараме младите католически богослови да изучават византийското богословие и източната еклесиология, а и да накараме всички участници в този процес да изучават църковната история в цялата ѝ сложност. Но каквото и да сторим, твърде дълго сме допусkali некоректните учения и изкривената история да влияят и дори да диктуват отношенията между православието и Рим.

Доктрина

Доктрината поставя пред нас друга по-конкретна и по-малка пречка. Когато бъдат оставени настрана тенденциозните опити противоречията да бъдат

увеличавани и умножавани, всъщност доктриналните разлики между двете традиции са много малко, лесно се идентифицират, а в някои от случаите и лесно се решават (стига да има желание за това). Едно от големите предимства за римокатолическия подход към доктриналните постановления е, че в своята официална формула те често са толкова скрупулезни и изчистени в детайлите, че са открити за широко разнообразие от теологически рецепции. От двете модерни мариански догми – за Успението на Богородица и за непорочното зачатие, първата очевидно е в съгласие (макар и изказана твърде широко, за да бъде идентична) със събитията, които Православната църква чества всеки път на Успение Богородично; докато втората, както често е било посочвано, сякаш предполага такава доктрина за първородния грях, която се отличава съществено от възприетата на Изток, но по този въпрос следва да бъдат изяснени два момента: първо, богословските различия не са доктринални различия и второ, тази доктрина е изказана с такъв изчистен минимализъм, че би било грешка да се допусне, че към нея може да бъде приписано каквото и да било исторически обусловено разбиране за първородния грях. Обект на спор между нас всъщност трябва да бъде не толкова същността на доктрината, а въпросът съществува ли достатъчно авторитетна власт, която да има право да ги прогласи, което на свой ред ни връща обратно към въпроса за папската непогрешимост, за папското върховенство, както и за природата на Вселенските събори.

При все това си остава вярно, че доктрината ни разделя и според мен Източната църква има по-ясно усещане за това. Някои от моите приятели сред католическите богослови, и особено сред тези с по-малко контакти с източното християнство, напълно оправдано се чувстват оскърбени от враждебността, с която някои православни се отнасят към желанието за диалог на Римската църква, и според тях най-голямото препятствие пред помирението на църквите е източната незрялост и враждебност. В този случай проблемът е описван като „психологически“, а единственият съвет, който може да бъде даден, е „търпение“. Това не е лишено от основание: десетилетията комунистическа тирания, наследила друга, още по-продължителна тирания, доведоха до разпадането на православния свят на конфедерация от национални църкви, стремящи се да съхранят собствената си идентичност срещу всичко „чуждо“, а в тези условия оцеляха само най-твърдите глави. Ала проблемът не е в психологията. Казано най-просто, когато един католик погледне на Изток, той няма да открие нищо нередно, защото ще види Църква на Седемте вселенски събора (не забравяйте обаче, че за него това са само първите седем от общо двайсет и един, ако се доверим на дефиницията за вселенски събор, завещана на Римската църква от Роберто Белармин⁷). А когато един православен християнин се обърне на Запад, той вижда редица елементи, които за него представляват нововъведения: допълнението за *filioque*, утвърждаването на папското върховенство, чистилището и т.н. Разделенията ни наистина опират до доктрината и този проблем не може да намери бързо и лесно решение, защото и двете ни църкви са обременени от своята непогрешимост.

⁷ Роберто Белармин (1542–1621) – италиански йезуит и кардинал на Католическата църква, професор по теология и архиепископ на Падуа, един от видните представители на Контрареформацията, канонизиран за светец на Католическата църква през 1930 г. Б. пр.

Трябва обаче да признаем съществуването на голяма асиметрия в православния и католическия подход към икуменическото начинание. Никои католик, който има съзнание за учението на своята Църква, няма да се уплаши от това, което Православната църква може да внесе в неговата традиция – той ще го оцени като основателно и познато и по тази причина нито за миг няма да заподозре, че помирението представлява компромис или застрашава неговия католицизъм. Докато за един православен християнин само заради извършените от Римската църква догматични добавки, които отсъстват в неговата традиция, ще изглежда, че обединението с Рим изисква от него самия да стане римокатолик и да престане да бъде православен. Затова и няма да бъде разумно да се очаква Източната и Западната църква да подхождат към икуменизма от една и съща позиция: просто историческите ситуации са твърде различни.

За да обясня какво имам предвид, ще се насоча към двете области, в които има нужда от най-голям догматичен напредък, единият от които е съвсем очевиден – добавката за filioque, а другият не толкова – доктрината за чистилището. В първия случай доктриналното съгласие (в идеално положение) не трябва да бъде неясно. Ако проблемът беше само богословски, моят импулс би бил да защита тази клауза, ако тя е разбрана в смисъл, че Духът изхожда от Отца чрез Сина. (Отец е, както ясно е казано в Писанието, духовният източник на Божествената природа), защото вярвам, че тъкмо това е автентичното източно учение, както и единственото учение, което може да бъде съгласувано едновременно с текста на Писанието и логиката на православната богословска традиция. По този въпрос не всички са съгласни – както вече посочих, Владимир Лоски и други твърдят обратното, но аз намирам аргументите им не само за неубедителни, но и за исторически абсурдни и богословски катастрофални. Ала този въпрос далеч не е само богословски, а когато става дума за доктрината, тогава приложеният стандарт трябва да бъде по-тесен. Рим признава свободно, че добавянето на тази фраза към Символа на вярата е било нередно, а Йоан Павел II дори каза, че тя трябва да се разбира само като богословска глоса към въпроса за изхождането на Духа и Отца, а и той самият очевидно нямаше нищо против да се върне към гръцките диптихи в личната си изповед.

Ала като се има предвид, че става дума за доктрината, трябва да бъде честен и да кажа, че по този въпрос половинчатите решения няма да ни донесат нищо, както и че всичко друго освен пълното заличаване на фразата от всички католически обреди ще бъде безплодно. Без значение колко изтънчени сме станали в богословието или колко сме напреднали в разбирането на догматическите развития в миналото, остава си фактът, че докато тази добавка продължава да се ползва в която и да било част от Римската общност, обединението с Изтока ще бъде невъзможно. Твърде дълго този въпрос е служил за исторически символ *par excellence* на разделението между нас, а двусмислието и нередността на неговото прибавяне към вселенския Символ на вярата, извършено без съгласието на източните църкви, обединява толкова много от спорните въпроси в историята на богословието, че той ще си остане непреодолима пречка за единството не само за близкото, но и за далечното бъдеще. Православните йерарси могат да предприемат обединение само на цената на големи вътрешни схизми, но как-

Во ще получат в замяна? Може да изглежда несправедливо да очакваме от Рим да направи толкова голям и възможно разрушителен жест без никакъв отговорен жест от страна на Изтока, но като се има предвид спомената вече асиметрия в икуменическата ситуация, този проблем не трябва да бъде решаван по пътя на взаимните отстъпки. Трябва да се реши кое е най-важното: ако по-важно е единството, тази добавка трябва да бъде заличена изцяло от конфесионална употреба, а ако бъде решено добавката да бъде запазена, това означава завинаги да се примирим с разделението.

Може да изглежда в известен смисъл странно въпросът за чистилището да се поставя наравно с въпрос с толкова големи последици като този за filioque, но ми се струва, че доктриналното изявление на Рим по този проблем не се отличава с този доктринален минимализъм, който вече споменах. Източната църква вярва в освещаването след смъртта и вероятно доктрината на чистилището не казва нищо повече от това, но наред с това, Рим традиционно говори за „земното наказание“, което папата може изцяло или частично да опрости. Проблемът се състои в това, че от православна гледна точка изглежда трудно разбираемо как могат да бъдат съчетани и двете. За православните освещаването не е нищо по-различно от спасението, тоест преобразението на нашите души, чрез което Светият Дух ни единява с Бога във вечността и ни освобождава от последните остатъци от нашата греховност и егоизъм. Православните и католическите църкви са на едно мнение, отричайки, че спасението е магическо преобразование на човека в нещо друго или просто заличаването на греховността на една грешна твар, спасението е същинска прослава и органично преобразование в Христа, което не нарушава целостта на нашата тварност, но което, карайки ни да напредваме от греха към праведността, ни прави наистина съпричастни на божествената природа. Къде обаче тук е мястото на чистилището и опрощаването на греховете в него? Ако това е същинско освещаване, защо е необходимо това опрощение и не предполага ли това магическо преобразование на твърта в нещо различно от самата нея, което и Православната, и Католическата църква отричат? Това не са въпроси, на които не може да бъде даден отговор, но и не са въпроси, които вече са получили отговор, поради което е необходима сериозна дискусия каква би била доктриналната формулировка за освещаването след смъртта и дали римокатолическата и православната традиция могат да бъдат помирени в това отношение реално, а не повърхностно.

Еклесиология

Нека накрая се насоча към същинската причина за нашето разделение – еклесиологията. Вероятно единствената грешка на Ранната църква се състои в това, че не успява да свика събор, на който еклесиологията да бъде обсъдена като истински доктринален въпрос. Защото тук се коренят всички други проблеми. Несъмнено в центъра на нашето разделение си остава въпросът за папското върховенство и особено доктрината за папската непогрешимост: дали това означава вселенска юрисдикция и ако е така, то от какъв вид? Освобождава ли това папата от всяка отговорност пред събора. И така нататък.

Католическите икуменисти, трябва да подчертая, често не разбират причината за недоверието на православните към тяхната добронамереност. Проблемът не е, че православните са дотолкова вторачени и ревниви към своята автономия, че Петровото служение им изглежда опасен хомогенизиращ принцип, на който тяхната източна воля не може да се покори. Всъщност опасенията им са свързани с опасния принцип на множествеността. Защото под тежкия балдахин на папското служение могат да бъдат приютени много разнородни неща. Един очевиден пример: в Римската традиция трима души носят титлата патриарх на Антиохия (мелкитски, маронитски и източносирийски), което предполага, че самата патриаршеска титла, дори когато става дума за апостолски престол, е само почетна титла, защото единственият истински патриаршески престол е този на папата. За православните изглежда, че когато бъде признато папското върховенство, всичко останало се превръща в безсмислено украшение. Кое то отвежда към тъжната ирония, че колкото повече Католическата църква се стреми да отговори на тревогите на православните, толкова повече православните ще съзират в това пратеничеството на една всеядна църковна империя. Наистина споменатата множественост на патриарси е исторически инцидент, ала това не променя факта, че положението е нетърпимо. Трябва да признаем, че апостолското достойнство на патриарха не трябва да бъде свеждано до почетна титла, давана на един митрополит, който ръководи един обрег сред няколко групи в неговата юрисдикция. Самата идея, че папата може да има власт да „назначава“ патриарха на друг престол, изглежда историческа и богословска безсмислица, към което православните с право нямат никаква търпимост. Следователно трябва да се насочим към следния въпрос: в какво се състои уникалното достойнство на апостолското служение на патриарха, каква е неговата юрисдикционна власт, и как това се отнася към първата патриаршия, заемана от епископа на Рим?

По отношение на доктрината за папската непогрешимост и особено за твърдението, че прогласяването на тази догма от папата е станало *ex sese et non ex consensu ecclesiae*⁸, са необходими два коментара. Първият е, че приемайки доктрината в нейната минимална форма, твърдението за непогрешимост е безобидно: ако наистина Светият Дух говори на Църквата, тогава прогласената от Църквата доктрина е непогрешима, а ако заместникът на Петър има правото да изказва тази доктрина, тогава винаги, когато той говори *ex cathedra*, без съмнение той говори безгрешно – всичко казано дотук е почти тавтология. Очевидно въпросът е как се стига дотам, което е и същинският обект на нашия спор. По отношение на твърдението, че доктрината не е изказано *ex consensu*, единственият реален въпрос е дали това е предпоставка, или последица за тази доктрина. Тоест как това се отнася към авторитета на съборите, на другите патриаршии или традиции? Очевидно Рим отрича, че папата има право да прогласява доктрини по свое усмотрение. Както и е очевидно, че никаква доктрина не може да бъде обявена със съгласието (с консенсус) от Църквата, ако не по друга причина, то дори и само защото Църквата не е демокрация, а истината не е нещо, по което да може да се гласува. По този начин не се опитвам да избягам

⁸ По свое усмотрение, а не със съгласието на Църквата (лат.) Б. пр.

от този въпрос, ако исках да го направя, щях да кажа, че тази дефиниция никога не е била прогласявана; мога обаче да кажа следното: за мен не е ясно дали, изказана по този начин, доктрината ни обрича на вечно разделение. Подозирам, че тя може да бъде вписана в ясно развито учение за съборността, учение, което може да примири една уникална учителна власт, но която не е изолирана от харизмите на епископската колегиалност.

Тези въпроси са познати и няма смисъл да бъдат повече обсъждани тук. Има обаче един последен еклесиологичен въпрос, който ми се струва важен, макар и рядко да е поставян, а това ни води директно към начина, по който е формулирана папската юрисдикция в *Ut Unum Sint*. Не е тайна, че популярната представа за разделението между Изтока и Запада, митът за внезапно катастрофално разделение между църквите, довело до появата на две отделни общности, има слабо историческо основание. Знаем, че дори и след взаимното отлъчването от 1054 г. и Рим, и Константинопол, доколкото въобще може да се каже, остават в общение с Антиохийската патриаршия например; че отчуждаването между двамата патриарси няма почти никакви последици за Северните Балкани; че дори след разграбването на Константинопол границите между католици и православни в цялото ойкумене остават до голяма степен променливи; че дори по времето на Николай Кавасила, а и много след това, не е била оспорвана валидността на тайнствата на Западната църква, както и обратното. Както вече посочих, отричането на валидността на тайнствата на съответната „група“ общност става част от богословския дискурс едва през XVIII век; а тези, които отстояват възгледа за херметически затворените тайнства – съответно православен или католически – срещу вече обявените за невалидни тайнства на другата антицърква, всъщност не са пазители на традицията, а същински модернисти. Най-лошата проява на това е практиката в някои гръцки енории на прекръщаването, която не бих нарекъл нередовна, а еретическа, ако имах властта да го сторя. Опитът на някои модерни православни да оправдаят тази практика чрез Киприановите принципи, можеше да имат основание, ако всичко това не беше изцяло съвременно развитие, без връзка с начина на мислене на Източната църква през Късното средновековие, и ако не ставаше дума за пълна липса на каквато и да е аналогия между двете ситуации.

Преди няколко години Хризостом Франк публикува една статия, в която напълно убедително и с достатъчно подробности изложи тезата колко пропускливо (а в някои от случаите и напълно несъществуващо) е било разделението между църквите през вековете след взаимното отлъчване през 1054 г. *Communicatio in sacris* между православни и католици, посочва Франк, продължава на някои места до XVII век.⁹ На Събора във Флоренция (1438–39) например и двете страни говорят за разделението между Изтока и Запада като стена, издигната вътре в единната Католическа църква. В различни райони на Османската империя, отбелязва Франк, мнозина православни и католици, сред духовенството не по-малко, отколкото сред миряните, се държат, сякаш няма разделение. Известно е, че латинските мисионери приемат местния православен епископ и за свой начал-

⁹ Chrysostom Frank, 'Orthodox-Catholic Relations: An Orthodox Reflection', *Pro Ecclesia*, VII, 1, Winter 1998.

ник, а католическите свещеници са имали право да проповядват в православните църкви, да катехизират, изслушват изповеди, а понякога дори да отслужват Евхаристията. Православните християни не се колебаят да изкажат своето преклонение пред католическото тайнство на процесите за *Corpus Christi*, а на остров Ангрос православният епископ и неговите свещенослужители взимат лично участие в процесията в пълно облачение и със свещи. Франк доказва, че през XVII век могат да бъдат посочени редица примери за топли отношения между двете общности: един бивш изумен на атонски манастир през 1628 г. предлага на Рим да отвори училище в Света гора, през 1644 г. православният патриарх на Антиохия кани йезуитите да открият свой манастир в Дамаск, през 1690 г. митрополитът на Егина се обръща към папата с молба йезуитите да поемат пастирската дейност в неговия диоцез. А след това, посочва Франк, през XVIII век двете църкви втвърдяват своите позиции, за да забравят малко по-късно напълно историята за своето разбирателство.

Ала дори и това не означава, че през модерната епоха съществува абсолютно разделение между двете общности. През комунистическия период в Русия например православни и католици в определени случаи са пристъпвали заедно към чашата с мълчаливото съгласие на епископа, а днес в Сирия и Ливан има области, където тази пропускливост на границите е публична тайна и съвместното общение е просто житейски факт. Лично познавам две сирийски енории в Съединените щати, преминали от юрисдикцията на православния към католическия епископ или обратното, където причастниците, които приемат себе си за католици или православни, са част от една църква и един олтар. Казано просто, никога не е имало време, когато е съществувала непреодолима и пълна стена между тайнствата на Изтока и Запада.

Възможно е нищо от това да не е от голямо значение – все пак местните нередности не могат да бъдат цитирани като пример за църковна дисциплина. Но всичко това поставя пред мен следния въпрос. Знаем ли кога и къде можем да локализираме схизмата? Не само по време и място, но и по отношение на догматичните и канонични норми? Разделени сме, това го знаем, но как, кога и по чия власт?

И макар това разделение да е социален, културен и политически факт, каква е неговата богословска основа? Възможно ли е липсата на общение между двама патриарси или епископи – често срещано събитие в Ранната църква – да породи същинско разделение на единни в тайнствата общности? Могат ли например православните наистина да повярват, че папата има правото да отлъчи друг патриарх и цялото му паство? По коя разпоредба на източното канонично право? Ако това не може да стори Рим, още по-малко това може да направи Константинопол? И ако общението никога не е преставало изцяло, как можем да идентифицираме момента, причината или факта на това разделение?

Струва ми се, това трябва да бъде истинският въпрос, към който да се насочи дискусиата за папската юрисдикция, макар и това да е най-малко очевидният или най-малко очакваният от всички въпроси: не как да потърсим доктриналните

и богословските ресурси, които да ни помогнат да оправдаем обединението, а къде и как можем да идентифицираме доктриналните и богословските ресурси, които оправдават или наистина водят до това разделение. Този въпрос не е морален – как смеем да останем разделени? – а чисто каноничен: сигурни ли сме, че сме истински разделени? Защото, ако не сме, тогава разделениято ни е просто грях, последица от нашето желание и мисъл, което не се основава на нищо друго освен на нашите лоши страсти, вътрешна логика, волева фикция, послушание на лъжата.

Заключителната ми бележка е следната: съединението на Православната и Римската църква е вече императив, а времето за това изтича. Казвам това, защото често страдам от мрачното предчувствие за крайния културен триумф на Запад на консумативизма, който е до такава степен лишен от трансцендентни ценности, че неизбежно се превръща в дълбинен и безмилостен nihilism. И ми се струва, че тъкмо този упоивач и захаросан nihilism има могъщата сила да поглъща местните енергии на цивилизацията, която измества, без да предизвиква тревога със своето лишено от съдържание варварство. И погодявам, че единствените средства, с които разполага християнството, за да се бори с този шеметен и явно неумолим nihilism, си остават евангелска ревност и вътрешното единство.

Приятно ми е да си мисля – да наречем това софиолога в мен – че страданията на източното християнство, изпитани под властта на исляма и комунизма, са го предпазили от някои от най-корозивните патологии на модерността с определена цел, надали са го със специалната мисия да принесе своята литургична, интелектуална и духовна сила в подкрепа на западния християнски свят в битката му с nihilism, отдавна отглеждан в недрата на постхристиянския Запад, който и сега ни заобикаля отвсякъде, като в същото време почерпи сили и харизми от Западната църква за опазване на православие от политическата и културна крехкост, от която все още страда източното християнство. Независимо дали е така, днес повече от всякога се нуждаем един от друг. Да се отречем днес от икуменизма би означавало да се потопим все по-дълбоко в мрака, който ни заобикаля. Призвани сме да бъдем деца на светлината, а не мисля, че можем да стигнем надалеч, ако не сме заедно.

Превод от английски: Момчил Методиев

Вениамин Тимотеев Пеев защитава докторска степен в областта на руската религиозна философия в НБУ (2009 г.). Автор е на публикации в българския и чуждестранния периодичен печат, както и на студии и монографии, между които: *Библейското учение за Св. Писание* (1988; 2-ро изд. 1991); *Бог, вселената, човекът* (1992); *Съвременни богословски системи (от Просвещението до наши дни)* („Бъдеще и надежда”, 2009); *Жан Калвин. Философско-теологични аспекти на Реформацията* („Абагар”, 2011); *Християнство и философия: проблемът за сътрудничеството* („Абагар”, 2012); *Павел, Августин и Лутер: екзистенциалност на оправданието* („Абагар”, 2014).

Вениамин Пеев

МЕТОДИСТКИЯТ СУПЕРИНТЕНДАНТ ЯНКО ИВАНОВ И АРЕСТИТЕ НА „ПАСТОРИТЕ ШПИОНИ” ПРЕЗ 1948 Г.

През февруари 2019 г. се навършват 70 години от началото на „пасторския процес” (25 февруари – 8 март 1949 г.), който всъщност цели обезглавяването на българския евангелизъм и обрчането му на изчезване. Поради тесните си връзки със Запада (в теологичен, икономически и политически аспект) петнайсет духовни водачи на четирите деноминации (конгрешани, методисти, баптисти и петдесетници), съставляващи Обединени евангелски църкви¹, са привлечени под отговорност за създаването на „шпионска организация” и провеждането на съзнателна „вражеска” и „антинародна дейност” в периода между 9 септември 1944 г. и лятото на 1948 г. Някои от подсъдимите пастори са обвинени от БНБ и в извършване на „валутни галавери” в особено големи размери. На 8 март 1949 г. тричленен съдебен състав на Софийския областен съд с председател К. Унджиев произнася различни по времетраене присъди на 13 от подсъдимите – от 5 години до доживотни, а други двама са пуснати с „условни присъди”. На основание на действащия тогава Наказателен кодекс съдът определя предмета на престъпленията като особено „тежък” и повечето пастори преминават през концлагера на о. Персин (Белене) и различни комунистически затвори. По-голямата част от осъдените получават амнистия след политическото дискредитиране на стали-

¹ Организацията „Обединени евангелски църкви” (ОЕЦ) е създадена през 1909 г.

низма², но има и единици като пастор Харалан Попов, които излежават почти цялата си присъда. Такава е драматичната картина „от птичи поглед“ за „пасторския процес“, която знаем от описанията на партийно-гържавната преса³, от спомените на някои от осъдените пастори⁴ или други автори⁵. В една или друга степен обаче познатите на читателите ганни страдат от неточност, субективност и прекомерна емоционалност. Десетилетия наред оставаха редица неизвестни и неясни неща във връзка с действителната обществена роля на подсъдимите в бурната политическа ситуация в следвоенна България. Имали ли са тези петнайсет евангелистки пастори определена политическа позиция, или са набедени за действия, които никога не са предприемали или планирали да вършат? Участвали ли са във „валутни афери“, т.е. в обмяна на чуждестранна валута по неофициален път, или не са? Признанията, които са дали в съдебната зала, следствие на предварителни изтезания и заплахи ли са, или не са? На тези и много други въпроси би могло да се отговори задоволително само ако човек се запознае със запазените архиви от следствието и съдебния процес – впрочем единствен по своя характер поради отказа на подсъдимите да обжалват решението на съда по-нататък.

След като стана възможен достъпът до някои партийно-гържавни документи⁶, свързани с „пасторския процес“, и най-вече до огромния архив на следствието и самото съдебно дело⁷, драматичната картина придоби значително по-ясни очертания. При четене на хилядите листове показания, написани през мъчителните месеци на следствието в килиите на ДС, а и по време на излежаване на присъдите, е видно, че характеристиките и поведението на обвиняемите пастори са различни. Днешните коментатори на събитията в периода на лятото на 1948 г. и зимата на 1949 г. правят произволни обобщения и повърхностни изводи за еднаква „виновност“ или „невинност“, за „предателство“ или „героизъм“, за „разкаianie“ или „продължаваща съпротива“ от страна на всички. Според нас трябва да се внимава и с обобщенията за „неизбежния натиск“ на тоталитаризма у нас и „наме-

² В периода до Априлския пленум (1956 г.) са освободени предсрочно Митко Матеев, Захари Райчев, Никола Михайлов, Иван Ангелов, Ладин Попов. По-късно получават амнистия Йончо Дрянов, Здравко Безлов, Георги Чернев, Васил Зяпков и Янко Иванов.

³ Вж. *Процесът срещу евангелистките пастори шпиони*. С., Дирекция на печата, 1949; в. *Работническо дело*, бр. 26-57 (9 февруари – 9 март 1949); в. *Отечествен фронт*, бр. 1373-1391 (17 февруари – 11 март 1949).

⁴ Матеев, М. *На Словото Ти уповавах*. С., ОРА-България, 1993; Попов, Х. *Изтезаван заради вярата си. Епопея на съвременна християнска храброст и героизъм*. DOI PRESS, 1994; същ., *Българската Голгота*. С., Ателие, 2005; Popov, L. with D. Coomes. *The Man They Couldn't Break*. London, Sydney, Auckland, Toronto: Hodder & Stoughton, 1973; Popov, L. with Ph. Streeter. *The Fugitive. The True Story of Communist Prisons and the Terrors of the Secret Police*. Grand Rapids, MI: Zondervan, 1981.

⁵ Михайлов, Т. *Пастирска Голгота*. С., ББЦ, 1992; Игнатов, П. *Проблеми на евангелизма*. С., ЛИК, 2006. 335-47; Куличев, Хр. *Процесите – партията срещу Църквата*. С., ЕТ „Госпъл“, 2012.

⁶ Напр. публикуваното от Л. Г. Огнянов Решение № 132 на Политбюро на ЦК на БРП (к) за основно проучване на ръководните кадри в страната, задържане на противниците на властта и засилване на органите на Държавна сигурност (21 юли 1948 г.) (Огнянов, Л. Г. *Борби и чистки в БКП 1948–1953. Документи и материали* АГ 17. С., 201. 9-10). Също публикуваният от Д. Калканджиева Протокол на Политбюро на ЦК на БКП от януари 1949 г. (Калканджиева, Д. *Българската православна църква и държавата 1944–1953*. Албатрос, 1997. 281-3), който обаче се отнася до приключилата процедура по следствието. Авторката неправилно посочва, че двама от пасторите са получили „по 1 година тъмничен затвор“, тъй като присъдите им са само „условни“ (пак там, 283). Същата грешка допуска и Хр. Куличев (Куличев, Хр. *Цит. съч.* 55).

⁷ АКРДОПБГДСРСБНА, II сл. д. а.е. 2276, тт.1-35; II съд. а.е. 837, тт. 1-14.

сата на болшевизма и КГБ” във връзка с „пасторския процес” – обстоятелства, които са налични като политически контекст, но не са непременно решителният фактор за признанията за „виновност” на повечето евангелистски пастори. Ако пренебрегнем субективния фактор, характеристиките, личната култура и осведоменост, политическата ориентация и надежди за справедлив изход от ситуацията на всеки един от обвиняемите, ще стигаме винаги до погрешни заключения.

В настоящата статия ще се спрем на ролята на един от по-малко известните обвиняеми – пастор Янко Иванов, в „пасторския процес”, който в момента на своя арест изпълнява важните длъжности на суперинтендант (върховен надзирател) на методистите в България и заместник религиозен представител на евангелистите в ОЕЦ. Този човек изпъква със силата на своя характер, с християнската си и политическа принципност, с високия си интелект и ерудиция, с изключителното си чувство за отговорност към своя църковен пост. Пастор Иванов се изявява като най-трезвомислещия представител на ОЕЦ по много от особено важните въпроси, опитвайки се да предпази колегите си от опасни залитания в политическата сфера. Той се оказва един от най-трудно разследваните обвиняеми на процеса, проявил непреклонна воля за съпротива срещу манипулациите на инспекторите на ДС. Неоправдано е обстоятелството, че за неговата личност и дело липсват задълбочени изследвания в писанията на историците на българския евангелизъм⁸. Пастор Янко Иванов е един от гостойните представители на българското християнство в периода на тоталитарния режим. Неговият живот е увенчан с венеца на мъченичеството.

Кратка биографична справка за методисткия суперинтендант Янко Иванов

Показанията на Янко Николов Иванов (1900–1962) пред следствените органи съдържат ценни автобиографични данни.⁹ В архива на следствието се съхраняват още редица автентични документи, като исторически справки, служебни писма, протоколи на централата на Методистката църква и ОЕЦ и др., които могат да бъдат използвани като надеждни извори за живота и делото на методисткия суперинтендант.¹⁰ Самите показания на пастор Иванов са написани в повечето случаи с много красив и четлив почерк, което подсказва за естетизъм и равновесие на духа – учудващо постижение в условията на 6-месечното разследване преди процеса, характеризиращо се с интензивност и жестокост. Още в първия наличен Протокол за разпит, започнат на 24 юли 1948 г. и продължил в продължение на няколко дни¹¹, намираме ценни исторически данни за биографията на върховния надзирател и развитието на Методистката църква през първата половина на ХХ в. Данните се публикуват за първи път.

⁸ История на методистката църква до 1947 г. (Четвърта част), methodist.bg/spell/istoriya-na-metodistkata-tsarkva-do-1947 (22.III.2018).

⁹ Вж. попълнената от него „Карта за обвиняемо лице по НОХД 248/1949 г.” (АКРДОПБГДСРСБНА, II съд. д. а.е. 837, т. II, л. 47). Той умира на 25 декември 1962 г., само няколко месеца след освобождаването си от затвора.

¹⁰ Става дума за т.т. V-IX от II сл. д. а.е. 2276 с ок. 1000 л. архивни документи.

¹¹ АКРДОПБГДСРСБНА, II сл. д. а.е. 2276, т. IV, л. 34-54.

В много от показанията си, както и в случаите с останалите обвиняеми, Янко Иванов е принуден да повтаря многократно сведенията за своя произход, образование, личен, семеен, църковен и обществен живот. Въпреки очевидното намерение на инспекторите на ДС в безкрайните повторения подследственият да бъде объркан, пастор Иванов показва завигна последователност и логичност в написаното, като подчертава стремежа си да даде свои обяснения за уличаващите го факти. Той е роден на 9 юни 1900 г. в гр. Русе в бедно чиновническо семейство. Бащата Никола е служител в местния съд и затова по-късно насочва сина си към юридическата кариера. Чиновническата му заплата обаче не е достатъчна да издържа сина си и 19-годишният студент е принуден да напусне правния факултет на Софийския университет още през втория семестър. Младежът решава да се отгаде на търговското поприще и завършва успешно вечерните курсове на Търговско-индустриалната камара в Русе. След няколко неуспешни опита семейството да придобие собствен капитал и да развие бизнес в галантериен магазин, Янко внезапно решава да стане евангелистки пастор. Преди края на Втората световна война Върховното методистко настоятелство се ръководи от чужденци и върховен надзирател е г-р Елмар Каунт, който съдейства младежът да бъде изпратен през есента на 1923 г. в Германия за богословско обучение. Янко Иванов завършва успешно четиригодишния курс на Методистката богословска семинария във Франкфурт на Майн през 1926 г., като в последната година на обучението си взема изпитите за две години наведнъж. Още по време на неговото студентство проличават качествата му на интелигентен, организиран в действията си и целенасочен в намеренията си човек. Тези качества се развиват през годините на служението му у нас като методистки пастор, който в продължение на две десетилетия ръководи много трудни енории в Северозападна България. Служението му обхваща села и градове от Видин до Плевен, включващо не само проповедническа дейност, но и благовестителство в населени места без евангелистки общности, както и подсигурияването им с молитвени домове. Както сам признава пастор Иванов обаче, въпреки огромния ентузиазъм, с който е вършил своите задължения, резултатите не винаги са били според очакванията му. Например в гр. Лом и някои околни села, където престоява три години, работата му не е успешна. Сградата на новопостроения молитвен дом в Лом с дарения от американски методистки църкви не може да се поддържа от малочислената общност и тя е продадена на Министерството на просвещението. В Плевенската методистка църква Янко Иванов служи в периода 1933–1940 г. Поради необходимостта да пътува често до околните села (Подем, Горна Митрополия, Горни Дъбник, Къртожабене) Върховното настоятелство го снабдява с мотоциклет с кош – една модерна придобивка за онова време. В Плевен към методистката църква се присъединяват няколко адвокатски семейства (Кантарджиеви, Мандихинови и др. бугни граждани), което свидетелства за високите качества и обаянието на младия пастор. Янко Иванов е оценен подобаващо и от новия върховен надзирател на методистите, Алфонс Прач¹². От 1930 г. започва кариерното развитие на младия пастор, когато е избран за секретар на Годишната методистка конференция – длъжност, която му се поверява

¹² Преп. Алфонс Прач (1880–1945) е германец, заемал поста на върховен надзирател на българските методисти в периода 1930–1944 г. Убит е на 10 април 1945 г. в Плауен (Германия) при бомбардировка над града.

до 1947 г. През 1936 г. пастор Иванов е назначен за секретар на Прач и през 1940 г. се премества в София. Върховният методистки надзирател очевидно е оценил познанията и опита му в търговските дела. Длъжността секретар според тогава действащия методистки устав е много отговорна, защото изисква грижа за църковните имоти. Секретарят е отговорен за тяхната поддръжка, плащане на данъци, намиране на наематели на свободните молитвени домове и пасторски жилища и т.н. Тази отговорна служба дава възможност на Иванов да придобие богат опит в отношенията си с гражданските институции, като се запознава с редица законови изисквания. Опирайки се именно на този натрупан опит, той ще се окаже един от най-костеливите орехи за инспекторите на ДС, които дълго време няма да успеят да го принудят да направи самопризнания за извършени финансови и други „закононарушения“. Преди заминаването си за чужбина през 1944 г. Алфонс Прач упълномощава пастор Янко Иванов за свой заместник и той изпълнява длъжността върховен методистки надзирател до момента на арестуването си през юли 1948 г. Иванов е убеден, че е изпълнявал своята отговорна длъжност безупречно: „В качеството ми на върховен надзирател на Методистката църква в България досега не съм имал никакви мъчнотии от страна на властта в страната ни. Аз съм имал пълното съдействие на Министерството на Външните работи – Дирекция на вероизповеданията и особено за издействие издването на епископ Пол Гарбър¹³. И сега, при получаването на разните пратки-гарения на нашите църкви в Америка ние имаме съдействието и съгласието на Дирекцията на вероизповеданията. Тия дни с негово съдействие сме освободили нова пратка – помощи в натура, която се разпределя за разпращане по църквите в провинцията за безплатно раздаване“¹⁴. По същия начин той обяснява пред следствието и получаването на големи парични суми от САЩ, Швейцария, Германия и гр. страни като „издръжка“ на методистките църкви „съобразно с появилите се нужди“. Видно е, че в първите си показания пастор Янко Иванов още не може да осъзнае, че следователите имат за цел да го насочат към признанието, че всички вещи, храни и парични помощи, пристигащи от западни страни, представляват някакъв вид „възнаграждения“ за извършвана от него и колегите му „вражеска“ и „шпионска“ дейност в следвоенния период. Затова върховният надзирател на методистите заявява чистосърдечно на 26 юли 1948 г. следното: „Лично аз и възглавяваната от мен Методистка църква в България винаги се е стремил и е поддържала едно поведение на лоялност спрямо властите в страната, като всички наши органи и служители са държали и внимавали да разбират правилно и да съблюдават и изпълняват точно законите на страната и наредбите на властта. Аз съм горд да заявя, че почитаемото Министерство на Външните работи никога не е имало каквито и да било неприятности поради извършени от членовете или служителите на Методистката църква нарушения. При всички случаи Методистката църква като общност и аз като неин представител съм действал прямо, честно, и лоялно спрямо властта,

¹³ Епископ д-р Пол Гарбър е американец, но през 1944 г. е ръкоположен за епископ на Женевската епархия, към която се числи Българската методистка църква. Бивш професор по теология, той се ползва в следвоенния период с голям международен авторитет. Посетил е България три пъти и е представен на тогавашния пълномощен министър на вероизповеданията Димитър Илиев. Инспекторите на ДС приписват на посещенията му у нас „вражески“ намерения.

¹⁴ АКРОПБГДСРБНА, II сл. д. а.е. 2276, т. IV, л. 35.

както това би сторил всеки добър българин. Никога и по никакъв повод аз не съм търсил намесата на чужденци, нито дори тази на нашия епископ г-р Гарбър за постигането на правилно разрешаване на спорни въпроси с властите. При такива случаи винаги съм търсил съдействието на властите и законите в страната, но не и вмешателството на каквито и да било чужденци”¹⁵. Инспекторите на ДС обаче полагат усилия да опровергаят тази позиция.

Ролята на пастор Янко Иванов в Обединените евангелски църкви

Към момента на ареста на методисткия върховен надзирател Върховният съвет на ОЕЦ се състои от няколко по-изявени евангелистски пастори на четирите членуващи деноминации: религиозния представител Васил Зяпков, неговия заместник Янко Иванов, председателя Никола Михайлов, подпредседателя Георги Чернев, секретаря Гавраил Цветанов, съветниците Ламбри Мишков и Милан Костов, касиера Стефан Градинаров и контролната комисия, състояща се от трима членове: Александър Георгиев, Георги Васов и Йончо Дрянов.¹⁶ Отговорностите са разпределени по такъв начин, че във всяко звено да има представител на различни деноминации. По една установена вече традиция обаче постът на религиозния представител се заема от конгрешански пастор, а останалите длъжности са на ротационен принцип. Също така на заседанията обикновено присъстват софийските пастори, но и от тях най-редовни участници са Зяпков, Иванов и Михайлов. Това означава, че останалите членове на Върховния съвет са били уведомявани за някои решения *post factum* или те са се прегласували.

След 9 септември 1944 г. Върховният съвет на ОЕЦ продължава да функционира, като се ангажира с решаването на различни проблеми от църковен, граждански и политически характер. Дейността му е доста интензивна, което личи от сведенията на пастор Янко Иванов, че само за периода от есента на 1947 до лятото на 1948 г. са проведени около 20 заседания, на които са разисквани въпроси, свързани с новите устави на евангелистките деноминации, новия Законопроект за вероизповеданията и дори инициативи като участието на евангелските вярващи в сеутбата, жътвата и бригадирското движение. Видно е, че политиката на ОЕЦ проявява стремеж към адаптиране спрямо стопанската политика на отечественофронтовското правителство. Последственият Янко Иванов заявява в показанията си от 1 август 1948 г., че по време на заседанията на ОЕЦ „не са третираны политически въпроси и не са се правили изказвания против властта”¹⁷. Впоследствие обаче „политическата тема” започва да ангажира все повече вниманието на пастор Иванов и да заема по-пространно място в неговите показания. От другите последствени постепенно постъпват сведения за участието на евангелистките пастори и отделни вярващи в съпротивителна дейност спрямо отечественофронтовската власт.

¹⁵ Пак там, л. 64.

¹⁶ Пак там, л. 83.

¹⁷ Пак там.

Още в най-ранните протоколи на разследването прави впечатление, че Янко Иванов развива тезата за своите критични настроения към някои колеги и техните опити да прокарат определени тенденции в отношението и поведението на евангелистите спрямо властта. Оказва се, че неговите мнения често са се различавали от становищата на религиозния представител Зянков, председателя на ОЕЦ Михайлов и дори от мнозинството колеги при гласуване. Иванов заявява: „Всеки въпрос е бивал разглеждан строго критически, особено при разглеждане отношението на евангелските църкви и държавата, във връзка с които аз съм правил изказвания, позовавайки се на конституцията, че ние трябва да пазим дадената ни от нея свобода”. Затова според него не е било правилно „становището на министертвото (дирекцията на изповеданията) да ни предлага правилника, който засяга и вътрешния живот на църквите преди да е излязъл Закон за верите, така както и самата конституция предвижда”. Това критично мнение се възприема от останалите членове на Върховния съвет и след като е изпратено официалното възражение на ОЕЦ, Дирекцията на вероизповеданията оттегля своя проект. Както е известно обаче, Проектозаконът за вероизповеданията е представен пред Народното събрание от външния министър Васил Коларов и публикуван в официалните *Работническо дело* и *Отечествен фронт*¹⁸ с резюме на речта му по времето, когато евангелистките водачи са в следствения отдел на ДС, а Законът е ратифициран в Народното събрание само един ден преди началото на „пасторския процес” (24 февруари 1949 г.)¹⁹. Коларов гържи тенденциозна реч, в която обявява необходимостта от „демократизирането” на Църквата – политическа идея на Политбюро и Министерския съвет, която би следвало да се тълкува като пълното ѝ овладяване от комунистическата власт. Скоростното приемане на Закона на вероизповеданията преди съдебния процес и влизането му в сила десетина дни по-късно още докато трае процесът, не е случайно. Този законодателен акт цели да покаже безапелационната политическа воля да бъде дискредитирано и смазано християнството у нас, като началото е отбелязано с „пасторския процес”.

Методисткият суперинтендант критикува в своите показания поведението и някои политически изявления на председателя на ОЕЦ пастор Н. Михайлов и религиозния представител В. Зянков. Тъй като Янко Иванов посочва своето несъгласие с тях по някои важни въпроси още в първите си показания и ги поддържа по-нататък с нови детайли, нямаме основание да го заподозрем в огъване под натиск или в опит да се нагоди към обвинителната теза на следователите. Отношенията си с пастор Михайлов Върховният надзирател на методистите определя като „недружелюбни” и „хладни”. От показанията личи, че първите сблъсъци между двамата пастори са били на верска основа още по времето, когато те обслужват методистката и баптистката общности в гр. Лом.²⁰ В религиозната си дейност пастор Михайлов се проявява като фанатик, „което му пречеше да може да има едно правилно обективно отношение към някои житейски проблеми”²¹. Издигнатата стена между двамата е разбираема, защото са различни по характер и интелект. Пас-

¹⁸ Вж. в. ОФ, бр. 1373 (17 февруари 1949).

¹⁹ Вж. Калканджиева, Д. Цит. съч. 241-75; особ. 261. Вж. в. РД бр. 44 (24 февруари 1949).

²⁰ АКРДОПБГДСРСБНА, II сл. д. а.е. 2276, т. IV, л. 57-8, 81-2.

²¹ Пак там, 96.

тор Иванов определя своя колега като сангвиник, който „често страда от своите увлечения”. Както научаваме от показанията на някои пастори от баптистката деноминация, Михайлов е известен като твърде емоционален и непостоянен човек.²² Създавал е конфликти в някои от църковните общности, които е ръководил, и е бил дори анкетиран и заплашен с уволнение. Само благодарение на натиска на немския мисииски надзирател у нас Филбранд, Михайлов остава в баптисткия съюз, но неведнъж прави опити да го напусне и се прехвърли в друга евангелистка деноминация. Михайлов е известен и с необмислените си политически изказвания, които стават достояние на следствието. На заседание на ОЕЦ веднъж заявява съвсем сериозно: „Когато дойдем ние, опозицията, на власт, аз ще стана директор на изповеданията и ще оправя всички протестанти”. Реакцията на присъстващите колеги обаче била смях и укори за проявеното властолюбие.²³ Пастор Михайлов открито демонстрира своите симпатии към земеделската опозиция и познанството си с водачите Г. М. Димитров, Христо Стратев и Никола Петков. Дори е инициатор на срещите на пастор Зяпков с Н. Петков²⁴ и запознава Янко Иванов със Стратев, Мушанов и гр.²⁵ Михайлов е изказвал мнение на заседания на ОЕЦ, че политици като Стратев биха могли „да бъдат в услугите на евангелистите”²⁶. В показанията на баптистките му колеги Георги Васов и Иван Ангелов, също обвиняеми на „пасторския процес”, срещаме разкази за проповеди на Михайлов, който сравнявал „кръволака Хитлер и Сталин”²⁷. Самопонятно е, че в онзи сталинистки период подобна дързост се възприема не само като глупав гаф, но и като осъдително политическо изказване, водещо до обвинение във „вражеска пропаганда”.²⁸ Методисткият суперинтендант не одобрява и подчертаната тенденция на пастор Михайлов да се фокусира върху богословски теми като „управлението на антихрист”, „Второто пришествие на Христос” и „Хилядагодишното царство”, които подвеждат към политически интерпретации и „не дават духовна храна за душата”.²⁹ „Между нас пасторите – обобщава Я. Иванов за своя баптистки колега – той минаваше като един своеобразен пастор.”³⁰ Същевременно обаче Михайлов поддържа правителствената политика за двугодишния стопански план и бригадирското движение, заявявайки като председател на ОЕЦ, че „евангелистите трябва също да се трудим да подпомагаме всички народополезни инициативи на държавата”. Дори лично се е срещал с главния ръководител на бри-

²² Янко Иванов остава неприятно изненадан от запитването на Михайлов в началото на 1948 г. дали методистите биха го приели като „пътуващ евангелизатор”, подсказвайки за възникнало напрежение в Софийската баптистка общност между него и вярващите (пак там, л. 57, 64).

²³ Пак там, л. 86.

²⁴ Пак там, л. 97.

²⁵ Пак там, л. 80-1. Пастор Иванов не създава близки отношения с опозиционните водачи от БЗНС.

²⁶ Пак там, л. 97.

²⁷ Тази случка е свързана с пасторски курс на баптистите в гр. Лом в началото на ноември 1947 г. Подобни необмислени негови изказвания в проповеди са критикувани от колегите му Г. Васов, Ив. Ангелов и др. (АКРДОПБГДСРСБНА, II сл. д. а.е. 2276, т. XVII, л. 123-4).

²⁸ Сравнението обаче е извадено от своя литературен контекст, защото идеята на пастор Михайлов е, че неизвестните Божии синове и дъщери са по-значими дори от най-страшните земни владетели: „Брат Димитър багджията (бакърджията) и Тодор Стубел са по-велики от кръволака Хитлер и Сталин”. Изразът е модерен парафраза на Христовите думи: „Истина ви казвам: между родените от жени не се е въздигнал по-голям от Йоана Кръстителя; обаче най-малкият в небесното царство е по-голям от него” (Матей 11:11; Новият Завет на нашия Господ Исус Христос и Псалмите. С., Придв. печатница, 1938).

²⁹ АКРДОПБГДСРСБНА, II сл. д. а.е. 2276, т. IV, л. 40; пак там, т. VIII, л. 168.

³⁰ Пак там, т. IV, л. 85.

гадирите П. Кубадински с предложение да съдейства за създаването на младежка бригада от евангелисти, но не е получил съгласие за това. Все пак, както сочат данните, в бригадирското движение са участвали и много младежи евангелисти.

Още по-критично е отношението на пастор Я. Иванов към религиозния представител В. Зяпков, чиито заместник е той. В ранните си показания от 24 юли 1948 г. той признава: „с него често имаме търкания във връзка с църковните работи”³¹. И тук изпъква различието на характерите и чувството за отговорност към духовната служба, която заемат. Затова отношенията им са само „делови”. Що се отнася до обществената им дейност, методисткият суперинтендант не одобрява пряката намеса на пасторите в политиката. Според Иванов политическата ориентация на Зяпков е левичарска: „Каква е неговата политическа ориентировка, знае всеки, който е говорил с него, тъй като той сам казва, че е социалист. Това впрочем е видно и от статиите, които пише във в. *Зорница*”³². В показанията си методисткият суперинтендант често определя Зяпков като „ориентиран към отечественофронтовското правителство”³³ – определение, което в дадената ситуация би следвало да бъде в негова полза. Трябва да посочим обаче, че преценката на методисткия суперинтендант по този въпрос не е обективна. Зяпков има статии в *Зорница*, които показват залитания към германофилство през военния период³⁴, въпреки че сам се определя като американофил. Политическата позиция на Зяпков е по-скоро неопределена и е видно, че отдавайки се на ораторското си вдъхновение, той венцеслави ту една, ту друга политическа идея или сила в зависимост от нейната актуалност и влияние. В политически аспект пастор Никола Михайлов се оказва много по-праволинен от Зяпков. Подобно на Михайлов обаче, Зяпков е склонен лесно да смени своята геноминация по карьеристични побуди. Доказателство за това е, че той започва пасторското си служение при методистите, но ги напуска поради скандал³⁵ и преминава към конгрешаните, откъдето започва устремното му издигане на високи постове. Я. Иванов посочва, че след смъртта на бившия религиозен представител на евангелистите пастор Димитър Фурнаджиев (1944 г.)³⁶ от Дирекцията на вероизповеданията внушават на ОЕЦ, че негов приемник трябва да бъде само пастор Васил Зяпков.³⁷ По-късните действия на новия религиозен пред-

³¹ Пак там, л. 40; пак там, т. V, л. 9 и мн. др.

³² Пак там, т. IV, л. 40, 137. Дори сред конгрешаните в онзи период Зяпков е известен като „червения пастор” и често е провокиран с това прозвище.

³³ Пак там, т. VIII, л. 125.

³⁴ Вж напр. „Германските войници”, в. *Зорница* (12 март 1944).

³⁵ Една вечер през 1932 г. Зяпков, който е пастор на методистката църква „Д-р Лонг”, посещава със свой колега кабарето „Бялата лоза”. Докато двамата седят на една маса, млада дама се приближава и на висок глас го нарича „лицемер”, защото проповедите му за морал не съответствали на поведението му. На другия ден в. *Камбана* отразява случая и поради неговата публичност методисткият епископ го наказва една година без служение. По тази причина Зяпков търси работа при конгрешаните и е назначен от пастор Фурнаджиев в Пловдивската конгрешанска църква (АКРДОПБГДСРСБНА, II сл. д. а.е. 2276, т. VIII, л. 136).

³⁶ Пастор Димитър Фурнаджиев (1867–1944) е влиятелна фигура извън църковните среди поради своята принадлежност към Българската масонска ложа (Георгиев, М. *Масонството в България: проникване, организация, развитие и роля до средата на XX в. С.*, Наука и изкуство, 1986. 270). Името му фигурира в „Пълен списък на българските масони (до 1937 г.)” (сп. *Светлина*, бр. 1, 1997. 30-3). Редица негови инициативи се увенчават с успех благодарение на политическите му връзки с някои министри от различни правителства.

³⁷ АКРДОПБГДСРСБНА, II сл. д. а.е. 2276, т. IV, л. 136. Самият Зяпков обаче не се обвързва пряко с масонството (пак там, т. III, л. 143-6).

ставител показват, че той си създава близки отношения с редица политици и се нагажда според политическата линия, провеждана в даден момент.

Най-острите противоречия между двамата изтъкнати евангелистски водачи се очертават по повод включването на религиозния представител в българската делегация за Парижката мирна конференция през 1946 г.³⁸ Принципното възражение на пастор Янко Иванов срещу това участие на Зяпков е, че ОЕЦ не бива да се намесва в такава политическа инициатива, която „не е от компетенцията на евангелистките пастори“. Затова пастор Зяпков не получава пълномощия и финанси от ОЕЦ, а от Българската лига на евангелистите в САЩ чрез пастор Т. Багрянов.³⁹ Това обстоятелство ще се окаже добре дошло за инспекторите на ДС, които по време на следствието ще го изтъкват като свидетелство, че в Париж Зяпков е действал по чужда воля. Въпреки несъгласието на ОЕЦ за неговото участие обаче Зяпков все пак успява да наложи подготовянето на „меморандум по образеца на този, изготвен от правителството“, който представя на редица западни политици по време на конференцията. Този въпрос се обсъжда на две заседания на ОЕЦ поради различия в мненията за текста. Меморандумът⁴⁰, подготвен от пасторите Литов и Зяпков, е подписан от представители на четирите деноминации, членуващи в ОЕЦ. Във връзка с меморандума пастор Янко Иванов изразява негативното си мнение през 1946 г.: „По този повод аз [т.е. Янко Иванов – б.м.] повдигнах въпрос и изказах мнение, че това е въпрос и акт, който има политически характер и смятам, че църквите ни не трябва да се месят в политическия живот на страната ни“⁴¹. Посочено е също така, че „в миналото църквите ни не са вършили подобни неща и че ще бъде добре и сега да се въздържим от подобни постъпки“⁴². Идеята за Меморандум, съставен от ОЕЦ по подобие на официалния документ на комунистическото правителство, не се харесва на хората в Американската легация и оттам отказват входна виза на Зяпков, който се кани да го пропагандира по време на специална визита в САЩ.⁴³ Налице са сведения, че американските дипломати са снели доверието си от бившия американски възпитаник⁴⁴ и този факт се използва умело от ДС срещу Зяпков. Меморандумът е приет и изпратен на Дирекцията на вероизповеданията, но от запазените изказвания по спомени на някои участници в заседанията личат популистките разбирания по редица въпроси като границите на България, изплащането на репарации след войната и др. Зам. религиозният представител пастор Янко Иванов в крайна сметка се оказва далеч по-далновиден в отказа си да подкрепи политическите инициативи, предприети от пастор Зяпков.

³⁸ Пак там, т. IV, л. 137-8.

³⁹ От своя страна Американско-българската лига на евангелистите съставя и адресира Меморандум до президента Хари Труман и външните министри на Великобритания, Франция, СССР и Китай (пак там, т. XXVII, л. 5-6).

⁴⁰ Вж. пълния текст на Statement by the Board of the United Bulgarian Evangelical Churches on the Peace Problems of Bulgaria (31st May, 1946) (пак там, т. XXVII, л. 20-3). В подкрепа е съставен документ, свидетелстващ за съпротивителното движение в България срещу хитлерофашизма – „The Resistance Movement in Bulgaria during the Second World War (пак там, л. 7-12).

⁴¹ Пак там, т. IV, л. 138.

⁴² Пак там, л. 139.

⁴³ Пак там, т. V, л. 233.

⁴⁴ Пак там, л. 234.

Показанията и поведението на пастор Янко Иванов по време на следствието и в съдебната зала

Пет дни преди началото на „пасторския процес“ следствието предава на прокуратурата и съда характеристики на петнайсетте обвиняеми и някои ключови свидетели с препоръка за какво да бъдат питани и какви детайли да се подминават.⁴⁵ От тези документи разбираме, че едни от подследствените са проявили много твърд характер и непогатливост на обработка, докато други са били твърде мекушави и словоохотливи. Следователите се сблъскват с трудно преодолимата съпротива на Янко Иванов. Заключение за него е, че „преди 9-ти септември 1944 г. последователно по директива на чуждото разузнаване се е проявявал и като активен американофил и като ревностен фашист-германофил“⁴⁶. Това е много тежко политическо обвинение, което методисткият суперинтендант отрича категорично. Неговата обширна характеристика издава явното раздразнение на следователите: „Арестуването му за антинародната и шпионска дейност посрещна с високомерие. Отначало на следствието се гържеше високомерно и с подчертана ирония се мъчеше да отговаря на въпросите. Разчиташе на външно вмешателство и на високия си сан.“⁴⁷ Отричаше безогледно. Не изпитваше никакво смущение и некакъв срам при явно изобличаващи го факти и най-безсрамно се опитваше да заблуждава и лъже. [...] С тази си позиция твърде много затормози следствието. Прояви силна воля, твърд характер, остойчивост. Притежава здрава логика, същевременно и обигран мошеник аферист“⁴⁸. Негативните квалификации само показват, че Янко Иванов е лазил по нервите на следователите, които дълго време не успяват да го вкарат в предварително подготвената обвинителна схема за уличаване в „антинародна дейност“ и „шпионаж“. Има един епизод от престоя му в килиите на ДС, който вбесява следователите. Иванов написва бележка, в която предупреждава за двамата от обвиняемите пастори, които подозира в колаборационизъм, съдейки по отделни части в техните показания.⁴⁹ Той прави опит да я предаде на свои посетители с цел тя да достигне до доверени близки и приятели извън затвора. Когато пазачите го обискират и намират бележката, той „най-безочливо и нахално я отричаше“. Това сведение е на основание на резултата от щателния обиск, който му е направен в килията. Бележката е намерена в маншета на панталона му. Иванов е принуден да напише показания по конкретния повод на 30 август 1948 г., в които изразява привидно съжаление за гързостта си. Но всеки опит за съпротива от негова страна се регистрира щателно.

⁴⁵ Става дума за четири отделни документа, съставени по деноминационна принадлежност във II сл. д. а.е. 2276, т. XXIII, л. 260-80.

⁴⁶ АКРОПБГДСРСБНА, II съд. д. а.е. 837, т. V, л. 296.

⁴⁷ Първите си показания Янко Иванов продължава да подписва с „върховен надзирател на Методистката църква“.

⁴⁸ АКРОПБГДСРСБНА, II съд. д. а.е. 837, т. V, л. 296. Правописът и пунктуацията в документа са запазени.

⁴⁹ II сл. д. а.е. 2276, т. IV, л. 143. В бележката Иванов предупреждава съпругата си и пастор Здр. Безлов, който още не е арестуван, „да се пазят от Васил Зяпков и Асен Симеонов“. Той посочва, че е задържан „по църковно политическа линия“ и моли да съдействат за „неговото освобождаване“, като потърсят адвокат и пишат до Дирекцията на вероизповеданията, министър-председателя Г. Димитров, Баръмов и др. отговорни лица.

За разлика от някои свои колеги сред последствените пастор Я. Иванов показва изключително силен съпротивителен дух. Той дълго време не иска да приеме обстоятелството, че е арестуван не просто като високопоставен религиозен представител, а заради „вражеска дейност“ спрямо своята родина и народ. От ноември месец 1948 г. обаче Иванов влиза в схемата на следствието и подобно на повечето последствени започва показанията си с клишето „при провеждането на моята противоотечественофронтовска дейност, вършена от мен след девети септември 1944 г. до деня на задържането ми“ и т.н. В своя отговор на Обвинителния акт (10 февруари 1949 г.)⁵⁰ последственият Янко Николов Иванов заявява, че поддържа дадените от него показания пред органите на Държавна сигурност. Той се признава за „виновен по обвинението на гругаря прокурор“ и посочва: „Предвид на чистосърдечно направените от мен пълни самопризнания и отношението, което вземам към извършените от мене престъпления, за извършването на които искрено съжалявам, моля почитаемия съд да погледне снизходително на извършеното от мене престъпление и издаде присъда при крайно смекчаващи вината обстоятелства“. В съдебната зала, където е разпитван на 25 и 26 февруари 1949 г. в продължение на много часове⁵¹, пастор Иванов отново се признава за „виновен“ в организирането и провеждането на шпионаж, изразяващ се в събиране на политически, военни, икономически и стопански сведения за чужди държави. Признава по време на следствието и пред съда⁵², че по искане на епископ Джон Нюлсън, американец, още през 1939 г. е организиран съвместно с директорката на Ловешкото девическо училище Мелъни Търнър група от представители на Методистката църква в България за събиране и предаване на сведения. Става дума за създаването на „един център за развиване на една противогерманска дейност и на една антисъветска дейност и една дейност в полза на Англия и Америка“⁵³. Такъв вид дейност по своя характер е насочена против немската окупация, но същевременно като пастор в Плевен Иванов се включва в Българо-немското дружество, което има за цел пропагандирането на немската философия и култура в Германия. От една страна, участвайки в инициативите на дружеството, той ги използва като прикритие и дори получава сведения от прекия си началник А. Прач, който дори не подозира за това. От друга страна обаче, общото в двата вида дейности – официалната и нелегалната – според епископ Нюлсън и пастор Иванов е съпротивата срещу „усилената дейност на комунизма, подкрепена от Третия Интернационал, от Съветския съюз“. Пред съда методисткият върховен надзирател обяснява подробно и с логични думи причините за своите антикомунистически възгледи.

Една от главните причини за формирането на критично отношение към комунистическата идеология според Я. Иванов е произходът и управлението на Методистката църква в България⁵⁴. Първите евангелистки мисионери са служители на Американския борг. В изграждането на методизма у нас активна роля винаги

⁵⁰ АКРДОПБГДСРСБНА, II съд. д. а.е. 837, т. I, л. 43. Той е единственият обвиняем, който подчертава: „Не считам за необходимо да посоча свидетели“.

⁵¹ АКРДОПБГДСРСБНА, II съд. д. а.е. 837, т. IV, 90-249. Вж. РД, бр. (...), ОФ бр. (...).

⁵² АКРДОПБГДСРСБНА, II съд. д. а.е. 837, т. IV, л. 94 и сл.

⁵³ Пак там, л. 96.

⁵⁴ Пак там, л. 92.

са имали все чужденци – американци, швейцарци, германци. Обучението на българските пастори се провежда в чужбина. Пастор Иванов посочва пред съда, че когато е изучавал във Франкфуртската семинария дисциплината Апология на вярата, преподавателят силно бичувал атеизма като най-опасния враг на християнството. „По онова време – подчертава Иванов – още се даваше като пример Съветският съюз, където имаше вече установено комунистическо управление и за което се разправяше, че гони и преследва църквата и религията.”⁵⁵ По-късно, след като получава инструкциите на еп. Нюлсън, той е натоварен да събира „сведения за развоя и дейността на комунистическото движение в нашата страна”, за да се направят съответните изводи как да се противодейства. След 9 септември 1944 г. пастор Иванов, който вече е заменил Алфонс Прач като върховен методистки надзорител, продължава да се проявява като противник на комунистическата идеология и политика. За разлика от някои свои колеги като Зянков, Михайлов и др., опитващи се да лавират в новата обществено-политическа ситуация, Я. Иванов остава твърд в убежденията си. Той е скептичен спрямо обещанията на отечественофронтовската власт за „запазване свободата на религията”. Подозира, че комунистите скоро ще загребят цялата власт и ще започнат да преследват религиозните дейци и да затварят храмове, църкви и молитвени домове, както това се случва в съветската държава. У него се запазва неприятното „чувство, което аз имах по отношение на комунизма като едно течение, като една партийна организация, която аз смятах и бях убеден, че е против религията, против църквата, против въобще благомото на човечеството”⁵⁶. Изразена по този начин, позицията на методисткия пастор несъмнено го поставя в числото на набелязаните от Политбюро на ЦК на БКП религиозни опозиционери⁵⁷, които трябва да получат най-суровите присъди и хвърлени в комунистическите затвори, да бъдат „превъзпитани”, за да станат „лоялни” на партията, държавата и народа.

В частта от Присъда № 118/8.III.1949 г., отнасяща се до „престъпленията” на Янко Иванов „в периода след 9 септември 1944 г.”⁵⁸, се посочва, че заедно с подсъдимите Васил Георгиев Зянков, Никола Михайлов Наумов и Георги Николов Чернев, той е признат за „виновен” за: 1) образуване на „разузнавателна мрежа в полза на чуждо разузнаване” и събиране и предаване на „множество сведения от военен, стопански и политически характер, съставляващи държавна тайна”; 2) приемане на „възнаграждения от чужда държава и представители на чуждо разузнаване” срещу шпионската му дейност; 3) разгласяване „в чужбина неверни и грубо изопачени обстоятелства, значително уронващи достойнството на българския народ и държава”; 4) разпространяване на „неверни слухове, съобщения и твърдения” с цел да внесе „смущения в стопанския живот” и „недоверие

⁵⁵ Пак там, л. 93.

⁵⁶ Пак там, л. 103.

⁵⁷ Вж. Решение № 132 на Политбюро на ЦК на БРП (к) за основно проучване на ръководните кадри в страната, задържане на противниците на властта и засилване на органите на Държавна сигурност (21 юли 1948 г.), където в т. 10 е разпоредено: „Да се подведе под отговорност Калистрат и се вземат специални мерки срещу дъновистите, баптистите и другите религиозни секти, които вършат вражеска пропаганда и шпионаж (отговорен Христовов)” (Огнянов, Л. Г. Цит. съч. 9-10).

⁵⁸ АКРДОПБГДСРБНА, II съд. д. а.е. 837, т. I, л. 198-9.

към стопанските мероприятия на властта”; 5) разгласяване „устно в страната обидни, клеветнически и неверни твърдения” с цел да създаде „недоверие към властта изобщо” и внасяне на „смущение в обществото”; 6) даване на преценки и разгласяване на факти и обстоятелства с цел да увреди „добрите ни отношения с приятелска държава или с нейни власти”, като се уронва „престижът на такава държава или на нейни власти”; 7) подбуждане на „друга държава към враждебно дело спрямо българската държава”. Трябва да признаем, че тези тежки обвинения по тогава действащия Наказателен кодекс се базират и на други комунистически закони, включително и новия Закон за вероизповеданията, чийто чл. 28 забранява участието на религиозни дейци в политически организации и дейности. Съдебният състав мотивира своята присъда с показанията на Янко Иванов и останалите подсъдими, както и получените свидетелски показания. Затова първоначално издадената присъда е „доживотен затвор”. Бившият методистки суперинтендант излежава 14 години в различни затвори в комунистическа България, но се радва само три месеца на свободата си. Пастор Харалан Попов, който присъства на погребението, описва мъката на стотиците евангелисти, дошли да изпратят един от символите на страдащата църква у нас по пътя към вечното му жилище.⁵⁹

⁵⁹ Попов, Х., *Българската Голгота*, 264.

Десислава Георгиева е историк, докторант на самостоятелна подготовка по най-нова българска история в ЮЗУ „Неофит Рилски” – Благоевград. Темата на дисертационния ѝ труд е „Неврокопска епархия на Българската православна църква (1935–1952 г.)”. Работи в Държавен архив – Благоевград. Публикувала е статиите: „Православните християнски братства в Неврокопска епархия (30-те – 40-те години на XX век)”. – В: *Научни известия*. Г. VI, кн. 1–2. Благоевград, 2010, 301–306; „Репресирани духовници от Неврокопска епархия през периода 1944–1945 г.” – *Християнство и култура*, 2015, бр. 3 (100), 89–100; „Неврокопска митрополия в подкрепа на репресираните свещеници и техните семейства в периода 1944–1948 г.” – *Балканистичен форум*, 2016, кн. 1–2, 168–178 и др.

Десислава Георгиева

ЖИВОТ И ДЕЙНОСТ НА СВЕЩЕНИК ВАСИЛИЙ ШУМАРЕВ (1919–1977 Г.)

(по документи от ДА – Благоевград, ЦДА и
АКРДОПБГДСРСБНА)

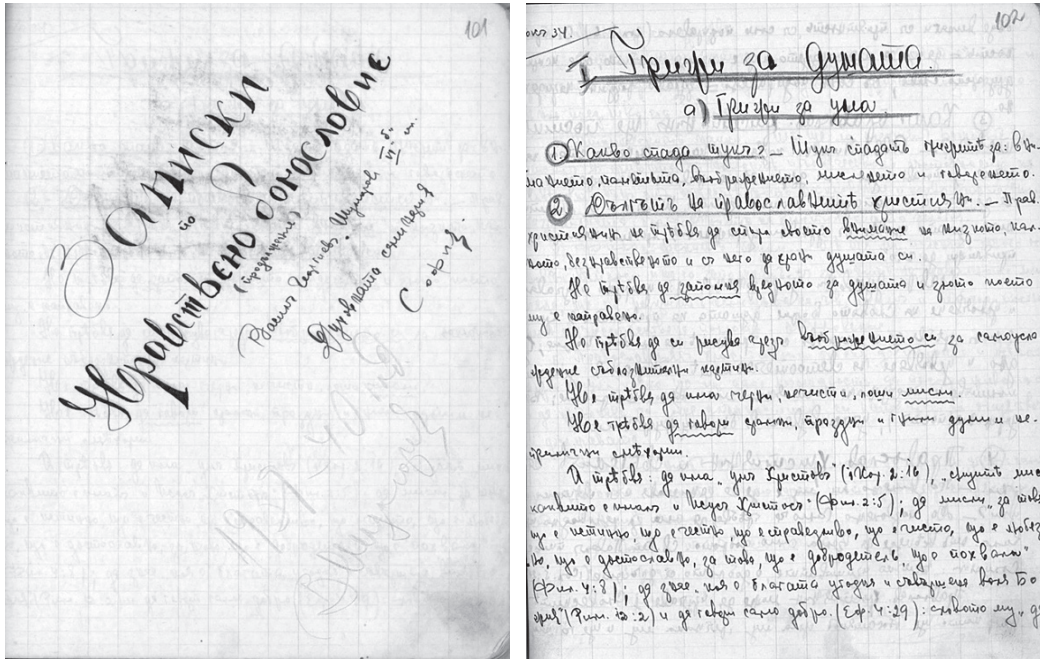
Предмет на настоящия текст е един от най-изявените духовници в Неврокопска епархия – свещеник Василий Георгиев Шумарев – виден църковен и обществен деец в региона, служил в един от най-преломните периоди в развитието на Българската православна църква.

Кратки сведения за живота и дейността на Васил Шумарев се съдържат както в документи на Неврокопска митрополия, така и в неговия личен фонд, съхранявани в Държавен архив – Благоевград.¹

Личният фонд на Шумарев не е голям, като се състои от 28 архивни единици, включващи документи от биографичен характер, част от творческата дейност на свещеника, и фотодокументи, които са предадени като дарение от съпруга-

¹ ДА – Благоевград, Ф. 198К – Неврокопска митрополия (1893–1951); Ф. 1574 – Шумарев, Василий Георгиев (1919–1977).

та му Екатерина Шумарева.² Документите от биографичен характер са доста оскъдни, обединени в три архивни единици. Те съдържат „Записки по нравствено богословие“ от обучението му в Духовната семинария в София (обр. 1) и записки по гръцки език и по иврит, които са от по-късно време.³ Липсват данни за

Обр. 1. Записки на Васил Шумарев по нравствено богословие от Софийската духовна семинария, 1939–1940 г. (ДА – Благоевград, Ф. 1574, оп. 1, а.е. 1)

биографията на свещеника, дипломи, дневници, спомени и др., които биха дали по-пълна информация за неговия живот и дейност.

Сведения за Васил Шумарев се съдържат също така в документи на Дирекцията на изповеданията при Министерството на външните работи, сега съхранявани в Централния държавен архив в София⁴ и във фонда на Светия синод⁵ от същия архив.

Данни за духовника има още в архива на Комисията по досиетата⁶ – в документи на Министерството на вътрешните работи от Областното управление на Държавна сигурност – Горна Джумая, а от 1950 г. Окръжно управление на ДС – Благоевград.

² ДА – Благоевград, Ф. 1574, оп. 1, а.е. 1–28.

³ Пак там, а.е. 1–3.

⁴ ЦДА, Ф. 165 – Комитет при Министерството на външните работи по въпросите на Българската православна църква и на религиозните култове: Дирекция на изповеданията при Министерството на външните работи (1944–1950).

⁵ ЦДА, Ф. 549 – Свети синод на Българската православна църква (1943–1965).

⁶ Архив на Комисията за разкриване на документите и за обявяване на принадлежност на български граждани към Държавна сигурност и разузнавателните служби на Българската народна армия (АКРДОПБГДСРСБНА).

Васил Шумарев е роден на 20 март 1919 г. в село Ковачевица, Неврокопска околия, в семейството на Георги Костов Шумарев (обущар) и Мария Георгиева (домакиня).⁷ Не са известни причините, които го тласкат към духовния сан, но от протоколи на Епархийския духовен съвет при Неврокопска митрополия се вижда, че към месец септември 1941 г. той вече е завършил Софийската духовна семинария и подава молба да бъде ръкоположен в дяконски чин, а след като навърши необходимата възраст – за свещеник. Към този момент Васил Шумарев е помощник-счетоводител при Неврокопска митрополия. Така първоначално той е ръкоположен за дякон, а от 1 юли 1942 г. е назначен за свещеник при църквата „Св. св. Кирил и Методий“ в гр. Неврокоп (обр. 2–3).⁸ В документите Шумарев вече

Обр. 2. Духовници от Неврокопска епархия с митрополит Борис пред сградата на митрополията в гр. Неврокоп, нач. на 40-те год. на XX век. В. Шумарев – на втори ред, в средата (ДА – Благоевград, Ф. 1574, оп. 1, а.е. 20)

се среща под името Василий Шумарев, което име вероятно приема още с дяконския си чин. Той бързо навлиза в църковно-административния живот в епархията, като от април до септември 1944 г. е секретар на Неврокопския епархийски духовен съвет.⁹

Свещеник Василий Шумарев споделя съдбата на немалка част от православно духовенство в България, в частност и в Неврокопска епархия, която става обект

⁷ ДА – Благоевград, Ф. 1511, оп. 1, а.е. 80, л. 4. В сведение за Шумарев в документи на Министерството на външните работи във връзка с изготвянето на характеристики на свещениците от Неврокопска околия през 1949 г. за дата на раждане е отбелязано 25 март 1919 г. (ЦДА, Ф. 165, оп. 9, а.е. 361, л. 1).

⁸ ДА – Благоевград, Ф. 198К, оп. 1, а.е. 194, л. 24; а.е. 201, л. 40 гр.

⁹ Пак там, а.е. 228, л. 70 гр. Секретар на Епархийския духовен съвет от 19 септември 1944 г. вече е Анастас Димитров, който и по-рано заема тази длъжност (ДА – Благоевград, Ф. 198К, оп. 1, а.е. 228, л. 98).

Обр. 3. Свещеник Василий Шумарев (последен ред, трети от дясно наляво) с духовници и светски лица от Неврокопска духовна околия, гр. Неврокоп, 1946 г. (ДА – Благоевград, Ф. 1574, оп. 1, а.е. 21)

на репресии непосредствено след 9 септември 1944 г.¹⁰ Още в края на ноември 1944 г. духовникът е задържан в Софийския централен затвор¹¹, след което е изпратен в трудововъзпитателно общежитие – Росица за срок от шест месеца.¹² В споменатото сведение за Шумарев от документи на Министерството на външните работи¹³ е посочена конкретната причина за неговото въдворяване, а именно, че той е *ятак на фашистката банда, която уби трима милиционери през м. XI. 1944 год. в манастира „Св. Богородица“ край гр. Неврокоп*. Също така е отбелязано, че преди 9 септември 1944 г. духовникът е съмишленник на ВМРО (Иван Михайлов).¹⁴ В действителност няма групи документи или сведения, които да потвърждават или отричат тези факти, освен документите на тогавашната власт. В самата характеристика на свещеника, изготвена от Околийския народен съвет в гр. Неврокоп през 1949 г., се посочва още, че след завръщането си от лагера той *остава на работа в катедралната черква в града, където продължава своята антиотечественофронтовска дейност и критикува меропри-*

¹⁰ За това вж.: Георгиева 2015, с. 89-100.

¹¹ В документи на Неврокопска митрополия като дата за задържането на свещеника е посочен 30 ноември 1944 г. (ДА – Благоевград, Ф. 198К, оп. 1, а.е. 211, л. 5), докато в документи от архива на Комисията по досиетата датата е 27 ноември 1944 г. (АКРДОПБГДСРСБНА – М, Ф. 1, оп. 1, а.е. 126, л. 29).

¹² АКРДОПБГДСРСБНА – М, Ф. 1, оп. 1, а.е. 123, л. 48. Още след задържането на В. Шумарев Неврокопска митрополия подпомага неговото семейство, като му отпуска парични помощи. По време на управлението на митрополит Борис такива помощи получават всички репресирани духовници от епархията (вж.: Георгиева 2016, 168-178).

¹³ Бележка № 7, по-горе.

¹⁴ ЦДА, Ф. 165, оп. 9, а.е. 361, л. 1.

ятията на правителството.¹⁵

Въпреки факта, че Васил Шумарев е бил въдворен в ТВО, от документ на Държавна сигурност – Горна Джумая (№ 3357 от 7.XI.1946 г.) се вижда, че митрополит Борис му дава почетната степен протоiereй, което не се огобрява от управляващите.¹⁶ Такъв е случаят и с репресирания свещеник от Неврокопска епархия Мирон Хранов, който през 1948 г. също е удостоен от митрополита с офикията протоiereй.¹⁷

Обр. 4. Свещеници от страната на бригада на линията Ловеч–Троян (1948 г.). В. Шумарев – първи от ляво наляво, прав (ДА – Благоевград, Ф. 1574, оп. 1, а.е. 22)

Свещеник Василий Шумарев е приетан от новата власт за едно от „най-опасните лица” в околията. Документ на Околийското управление в гр. Неврокоп (№ 710 от 11.VIII.1948 г.) показва, че наред с имената на бивши офицери и погофицери, полицейски началници и т.н., в списъка на „вражеските елементи” в Неврокопска околия присъства и неговото име.¹⁸ Изготвената справка за него съдържа освен характеристика на дейността му преди 9 септември 1944 г., в която се изказва твърдението, че свещеникът е „реакционер фашист”, така и примери на кри-

¹⁵ Пак там, л. 7.

¹⁶ Документът е част от досието на Неврокопския митрополит Борис – АКРДОПБГДСРСБНА – Ф. ИФ-3, оп. 2, а.е. 908, л. 12.

¹⁷ АКРДОПБГДСРСБНА – Ф. ИФ-3, оп. 2, а.е. 908, л. 35. В документ на Държавна сигурност – София (№ 530 от 17.II.1948 г.) до областния началник на ДС – Горна Джумая (част от разработката срещу митрополит Борис) освен разпореждането за документиране на изказванията на митрополита се нарежда започването на разработка на свещеник Василий Шумарев и откриване на негово контролно досие (АКРДОПБГДСРСБНА – Ф. ИФ-5, оп. 1, а.е. 5, л. 63 (Бл.).

¹⁸ АКРДОПБГДСРСБНА – М, Ф. 1, оп. 1, а.е. 214, л. 8 (Бл.).

тика от негова страна срещу правителството след тази дата. Например: „че правителството ограбва населението с големи данъци“, че стопанският план е „фиктивен и неосъществим“, цитирани са думите на Шумарев за бригадирското движение, че то „изнасилва човешкия труж“. В справката се казва още:

Васил Георгиев Шумаров – свещеник, жител на гр. Неврокоп, на 28 години. През миналия режим е бил голям реакционер фашист. Донася на полицията писмено за дейността на прогресивни хора... Говорил против народните партизани, че са разбойници и некадърни за нищо. След 9 септември 1944 г. е бил във връзка с бандитите диверсанти убити при местността „Манастирчето“, където паднаха трима души милиционери убити. За тази му проява бе изпратен в ТВО. След завръщането му от лагер, засилва своята вражеска дейност против властта... По време на Богоявление ходил по къщите да ръси... Заблуждава стари жени да карат синовете и дъщерите си да се венчават в черквата... На подписалите граждански брак не искал да кръщава децата, като говорил, че са незаконни. Образува организация „Християнче“, където с многото хули против „Септемврийче“ успя да привлече много деца. Остава си непоправим враг на властта...¹⁹

Документът ясно показва положението, в което са поставени духовниците и Българската православна църква след 9 септември 1944 г. Вижда се, че новата власт приема за вражеска дейност дори ръсенето по време на празници и венчаването в църква. Може да се приеме, че самото налагане на гражданските ритуали е една репресивна кампания, целяща пълното обезличаване на Църквата и всеки, който ѝ се противопоставя, е смятан за „враг на властта“.²⁰

През 1948 г. протоиерей Василий Шумарев работи на жп линията Ловеч–Троян (обр. 4). Известно е, че в края на 40-те години на XX век в бригадирското движение участват около 1000 свещеници от цялата страна.²¹ С окръжни на Светия синод до Неврокопска епархия (№ 5230 от 9 август 1947 г. и № 2419 от 29 април 1948 г.) се приканват по-младите свещеници „със запазено здраве“ да се включат в образуването на бригади.²² По това време Васил Шумарев е на 29 години, така че е логично той да бъде един от изпратените духовници от епархията.

През 1949 г. името на Шумарев фигурира в „Списък на реакционните лица от Неврокоп и околията“, изпратен от Околийското управление на МВР в гр. Неврокоп до Държавна сигурност – гр. Горна Джумая.²³ Освен споменатите вече факти за свещеника, че е поддръжник на старата власт и т.н., документът съдържа и няколко реда за убийството на митрополит Борис, в които четем: *При редактиране на некролозите по случай убийството на Неврокопския митрополит Борис, умишлено*

¹⁹ Пак там.

²⁰ За това вж.: Методиев 2010, с. 41-65; Калканджиева 2002, с. 100-109.

²¹ Огнянов 2008, с. 269.

²² ДА – Благоевград, Ф. 198К, оп. 1, а.е. 225, л. 119.

²³ АКРДОПБГДСРСБНА – М, Ф. 1, оп. 1, а.е. 300, л. 90-95.

е пропуснал да впише в същия от кого е убит Владиката, с каква политическа принадлежност е убиеца и за какво.²⁴ Очевидно е, че Шумарев не е искал да посочи името на убиеца на митрополита – бившия свещеник Илия Стаменов. Причината за това би могла да се търси в принадлежността на Стаменов към ВМРО преди 9 септември 1944 г. Също така още веднага след убийството на митрополит Борис се разпространява мълвата, че в него имат пръст и органите на властта.²⁵

Обр. 6. Посещение на свещеническият хор в Рилския манастир с диригент протоиерей Василий Шумарев, 1957 г. В. Шумарев – втори ред, пети от дясно наляво (ДА – Благоевград, Ф. 1574, оп. 1, а.е. 26)

От 1 март 1950 г. протоиерей Василий Шумарев е назначен за архиерейски наместник в гр. Неврокоп от Пловдивския митрополит Кирил, наместник на Неврокопския митрополитски престол след смъртта на митрополит Борис. Това става във връзка с преместването на седалището на Неврокопска митрополия от гр. Неврокоп в гр. Горна Джумая (от същата дата – 1 март 1950 г.) и откриването на архиерейско наместничество в гр. Неврокоп. Съгласно чл. 57 от Екзархийския устав назначението на духовника трябва да бъде утвърдено от Дирекцията на изповеданията към Министерството на външните работи. Дирекцията на изповеданията обаче изпраща писмо до Светия синод (№ 21948-9-XII от 27.III.1950 г.), в което се казва, че има официални сведения, поради които протоиерей Василий Г. Шумарев не е подходящ за архиерейски наместник в гр. Неврокоп.²⁶ Нещо повече, от 1 август 1950 г. до 15 октомври 1952 г. духовникът е изселен със семейството си в село Каран Върбовка, Беленско.²⁷

²⁴ Пак там, л. 94.

²⁵ АКРОПБГДСРСБНА – Ф. ИФ-3, оп. 2, а.е. 908, л. 40.

²⁶ ЦДА, Ф. 165, оп. 9, а.е. 449, л. 2-3.

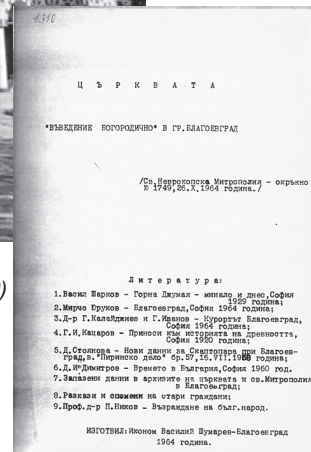
²⁷ ДА – Благоевград, Ф. 1511, оп. 1, а.е. 80, л. 7; АКРОПБГДСРСБНА – Ф. 12, оп. 1, а.е. 50, л. 116-117.

Обр. 8. Непубликуван труд на свещеник Василий Шумарев – Църквата „Въведение Богородично“ в Благоевград, 1964 г. (ДА – Благоевград, Ф. 1574, оп. 1, а.е. 9)

С окръжно на Светия синод № 7548 от 9.XII.1952 г. се приканват всички изселени свещеници от Неврокопска епархия да се завърнат в предишните си енории. Очевидно отношенията между Шумарев и местната власт в гр. Гоце Делчев изобщо не са добри, тъй като след разрешението да се завърне отново в епархията той предпочита да не го прави. Подробности за мотивите за неговото изселване и за отказа му да се завърне в родната епархия научаваме от писмото му до Доростоло-Червения митрополит Михаил в гр. Русе от 12 юни 1953 г.:

*Ваше Високопреосвещенство,
В миналото, като дългогодишен епархийски съветник, а впоследствие и архиерейски наместник в гр. Неврокоп, при постоянното отсъствие от Митрополията на покойния дядо Бориса и след демонстративното напускане на протосингела – аз останах единственото лице, което отстояваше интересите на църквата в този неспокоен и отдалечен крайграничен епархийски център. Аз съм твърде популярен не само в Неврокоп, но и в околията. Някои отговорни фактори, които от дълго време отправяха апетитни погледи на красивото митрополийско здание, решиха да турят край на тази моя популярност.
Така се дойде до моето принудително изселване и до завземането на Митрополията за дом на народната войска преди още да бъде станало преместването на седалището на епархията от Неврокоп в гр. Благоевград.
Ваше Високопреосвещенство,*

*Аз обичам горещо моя роден край! Но, след всички преживяни тревоги, мъчения и изпитания, считам, че връщането ми отново в този край ще бъде твърде гибелно както за мен, така и за семейството ми. Ето защо моля да се застъпите, за да бъда освободен от задължението произтичащо от гореказаното окръжно на Св. Синод.
КАРАН-ВЪРБОВСКИ ЕНОРИЙСКИ СВЕЩЕНИК /п/ прот. В. Шумарев.²⁸*

От документа става ясно, че конкретната причина за изселването на духовника са опитите му да противостои на завземането на Митрополията от властта и заради отстояването на интересите на Църквата в този край, както той сам се изразява. Нежеланието на Шумарев да се завърне в старата си епархия се потвърждава и от следното писмо на Светия синод до Неврокопска митрополия:

Доростолската и Червенска митрополия с писмо вх. № 5361/1953 съобщава, че протоиерей Василий Шумарев, бивш енорийски свещеник в гр. Гоце Делчев, сега в Каран Върбовка, Беленско, при подканването му да се завърне в гр. Гоце Делчев, съобщил в Митрополията, че му е невъзможно да стори това, тъй като връщането му ще бъде гибелно за него и семейството му.²⁹

В крайна сметка Шумарев се завръща в Неврокопска епархия, но не в гр. Гоце Делчев, а в Благоевград, където започва да служи към църквата „Въведение Богородично“. Това се вижда от регистрите за кръщенетата при храма, в които името му се среща от месец септември 1953 г.³⁰

Свещеник Василий Шумарев живее в Благоевград до края на живота си. Той развива активна творческа и религиозно-обществена дейност (обр. 5-7), като неговите публикации се срещат освен в проповедническото списание *Православен пастир* и на страниците на списание *Духовна култура*.³¹ Духовникът има и редица непубликувани проучвания, които са част от неговия личен фонд, съхраняван в Държавен архив – Благоевград. Особен интерес представляват изследванията му за църквата „Въведение Богородично“ в Благоевград (обр. 8), църковно-народните борби в Горна Джумая и Неврокопския край, историята на Неврокопска епархия и др., по които теми той участва в много радиопредавания.³²

Свещеник Василий Шумарев умира на 7 март 1977 г., като е погребан до апсидата на гробищната църква в Благоевград. Въпреки препятствията, пред които е изправен, до края на живота си той продължава да служи ревностно на Църквата и на хората в региона, в чиито спомени е жив и до днес.

²⁸ ЦДА, Ф. 549, оп. 1, а.е. 4, л. 164.

²⁹ Пак там. л. 160.

³⁰ Регистър за кръщенетата през 1952–1955 г. при храм „Въведение Богородично“ в Благоевград.

³¹ Сп. *Православен пастир*, 1948, кн. 6, с. 227; 1949, кн. 10, с. 361; 1949, кн. 11, с. 408; сп. *Духовна култура*, 1961, кн. 12, с. 17-19.

³² ДА – Благоевград, Ф. 1574, оп. 1, а.е. 4-19. В някои от публикуваните и непубликувани проучвания на В. Шумарев се вижда, че през 60-те години на ХХ век той вече се титулува като „иконом“ и „свещеноиконом“.

Библиография

Георгиева 2015: Десислава Георгиева. Репресирани гуховници от Неврокопска епархия през периода 1944–1945 г. – сп. *Християнство и култура*, 2015, бр. 3 (100), с. 89–100.

Георгиева 2016: Десислава Георгиева. Неврокопска митрополия в подкрепа на репресираните свещеници и техните семейства в периода 1944–1948 г. – сп. *Балканистичен форум*, 2016, кн. 1–2, с. 168–178.

Калканджиева 2002: Даниела Калканджиева. *Българската православна църква и „народната демокрация“ (1944–1953)*. Силистра: Фондация „Демос“, 2002.

Методиев 2010: Момчил Методиев. *Между вярата и компромиса. Българската православна църква и комунистическата държава (1944–1989 г.)*. София: Институт за изследване на близкото минало/Сиела, 2010.

Огнянов 2008: Любомир Огнянов. *Политическата система в България 1949–1956*. София: Стандарт, 2008.

Архиви:

Държавен архив – Благоевград

Централен държавен архив

АКРДОПБГДСРСБНА – Архив на Комисията за разкриване на документите и за обявяване на принадлежност на български граждани към Държавна сигурност и разузнавателните служби на Българската народна армия

Татяна Деркач

ВЪЗМОЖЕН ЛИ Е РАЗКОЛ ЗАРАДИ АВТОКЕФАЛИЯТА НА УКРАИНСКАТА ЦЪРКВА?

След сензационното изявление на Вселенската патриаршия за начало на процес по признаване на Украинската автокефална църква Руската църква обяви, че ако Вселенският патриарх Вартоломеї „узакони разколниците”, решението му няма да бъде признато от Вселенското православие. И заплаши едва ли не с най-големия разкол от времето на Великата схизма от 1054 г.

Светият синод на Вселенската патриаршия заяви, че е получил и ще разгледа искането „на църковните и светските власти на Украйна”, а по-нататък процесът ще продължи в тясно сътрудничество с останалите църкви. Тази съгласувателна процедура не може да бъде избегната. Поместните църкви вече започнаха размяната на делегации – както дипломатически (украински и руски), така и църковни (от името на Руската православна църква сондажите прави митрополит Иларион Алфеев, а от името на Константинопол – комисия в състав Пергамския митрополит Йоан, Галския Емануил и Смирненски Вартоломеї).

Заплахата за разкол от страна на Русия съществува от дълго време и госкоро този шантаж беше успешен. Но дали дяволът е толкова черен, колкото заплашва Москва?

Съгласно вече установената типология Вселенското православие условно е разделено на две групи – гръцка (Константинопол, Александрия, Йерусалим, Кипър, Гърция, Албания) и руска (Антиохия, Грузия, Сърбия, България, Полша и Чехия-Словакия). Особено място заема Румъния, която трудно може да бъде причислена към гръцката група, но и проруска може да бъде наречена само ситуативно и на декларативно равнище. Възможен ли е глобален разкол по тази условна линия на разделение?

Прогнозите по подобен въпрос, имайки предвид непредсказуемостта на църковните йерарси, са неблагоприятна задача. Все пак ще се опитаме да направим преглед на позициите на всички поместни църкви, като се опитаме да посочим водещите им мотиви, които могат да окажат влияние върху решението дали да подкрепят такава схизма, или да се въздържат от радикални действия, защото не си струва усилията.

От настоящия преглед изключваме две църкви – Руската православна църква и Вселенската патриаршия. Между тях наистина е възможно спиране на евхари-

стийното общение, което ще продължи максимум до края на управлението на сегашния Московски патриарх.

1. Ще се разпадне ли гръцката партия?

Александрия

Древна църква, един от престолите от Пентархията, причислявана към гръцката партия. Тъй като канонична територия на Александрийската патриаршия е цяла Африка, тя има голям опит в нетрадиционна мисионерска дейност сред местните племена и дори литургията е преведена на десетки местни езици. В известен смисъл това смекчава догматизма и строгостта в църковния живот.

Патриархът Александрийски и на цяла Африка Теодор II е известен русофил. Завършил е Държавния университет в Одеса (днес Одески национален университет), а от 1985 до 1990 г. оглавява одеското погворие на Александрийската патриаршия към РПЦ. Известен с категорично проруската си позиция по украинския въпрос: „Украинската църква представлява негелима част от Руската православна църква”.

И още един цитат: „Главатата на Александрийската църква заяви, че познава много добре Украйна и много добре знае от какви мотиви са водени хората, което днес се опитват да посеят раздор”. Тази позиция е следствие от личното травматично преживяване на патриарх Теодор в Одеса, когато той е бил настоятел на погворията на Александрийската патриаршия към РПЦ. Веднъж, разказва той, в храма се опитали да влязат нежелани хора, които той възпрял физически.

Някои изводи могат да се направят и от конфликта около Естонската църква – макар с всички средства да подкрепяха Москва в спора с Константинопол, източните патриарси не стигнаха до прекъсване на отношенията с Вселенската патриаршия заради близостта си с Русия.

Александрийският патриарх (грък по произход, което не е маловажно!) многократно е заявявал, че за неговата църква е много важно запазването на единството на православието. По време на неотдавнашното си посещение на Атон в средата на май патриарх Теодор „изрази благодарността си към своя по-голям брат Негово Светейшество Вселенския патриарх Вартоломей”. Тези уверения предстои да бъдат доказани на практика.

Прогноза: няма да се стигне до прекъсване на евхаристийното общение с Константинопол, макар да са възможни различни протестни декларации в подкрепа на РПЦ и нежелание да бъде призната украинската автокефалия.

Йерусалим

Йерусалимската патриаршия е смятана за най-древната, „майка на всички църкви”, макар традиционно да е контролирана от гърците (целият епископат е от гръцки произход). За решението на Йерусалим ще бъде важно не само мнението на гърците, а и на всички православни патриарси.

нието на патриарха: в тази църква голямо влияние има Синодът, който често е в опозиция на своя предстоятел. За да разберем какво може да повлияе върху решението на епископата на Йерусалимската патриаршия по украинския въпрос, трябва да се върнем към близката история.

През 2005 г. мнозинството от Синода на Йерусалимската църква свали доверието си от тогавашния патриарх Иринеи и го освободи от длъжност. Той беше обвинен в измама и злоупотреба с църковно имущество. Необходимо е да се допълни, че Йерусалимската патриаршия е един от най-големите собственици на църковни и комерсиални недвижими имоти в Йерусалим. За решаването на конфликта Вселенският патриарх Вартоломеи свика Всеправославен събор в Истанбул. Съборът взе страната на Синода на Йерусалимската патриаршия и Иринеи беше изпратен на заточение. Следователно настоящият предстоятел на тази църква гължи поста си на Вселенския патриарх Вартоломеи.

Историята обаче не завършва с това. Настоящият глава на Йерусалимската патриаршия Теофил III сега е обвиняван в същите престъпления, в каквито и неговият предшественик. В гръцката преса описват събитията като „свещена гражданска война“. Възможно е членовете на Синода отново да поставят въпроса за смяна на патриарха, замесен според тях в злоупотреба с имущество. Но обвиненията могат да бъдат разгледани само от нов Всеправославен събор, свикан от Вселенския патриарх. Още повече че един от приоритетните въпроси за тази патриаршия е спорът с друга източна църква – Антиохия, по въпроса за юрисдикцията над Катар, а решението на този въпрос отново е в ръцете на Константинопол.

Така кръгът се затваря: патриарх Теофил няма причина да води война с Константинопол заради Украйна.

В същото време патриарх Теофил е известен с напълно „русофобските“ си изказвания: „Живеем добре и мирно, докато тук (в Йерусалим) не дойде Порфирий Успенски (основател на Руската духовна мисия). Той може и да е свят човек, но внесе в живота ни отровата на национализма. От времето на императрица Екатерина най-важни за Русия са не Балканите, а тъкмо Йерусалим. Оттогава нищо не се е променило. Тук Русия извършва културна и политическа агресия“. Това обяснява причината Теофил да посети Украйна по покана на църковни меценати политици, без да съгласува своето посещение с патриарх Кирил.

Прогноза: ще се въздържи от прекъсване на евхаристийното общение с Константинопол, макар да е възможно да не бърза с признаването на автокефалията.

Кипър

Кипърската архиепископия се приема исторически за част от прогръцката партия във Вселенското православие, макар върху позициите ѝ днес влияние да оказват и политическите обстоятелства. Остров Кипър е разделен от 1974 г. на гръцка и турска част.

Икономически Кипър е известен като офшорна зона, използвана от руските капитали (които започнаха да бъдат блокирани и там), а местният туризъм също е ориентиран към руските гости.

Но в църковно отношение не трябва да прибързваме с извода, че Кипърската църква е под контрола на Руската църква. Парите са си пари, но историческите корени не могат да бъдат заличени. През 1950 г. в Кипър е проведен неофициален референдум за присъединяване към Гърция. Движението за съединение с „гръцките съотечественици“ (възникнало през XIX век) се нарича еносис. Между другото, референдумът, на който почти 96 % от населението на Кипър се изказва за съединение, се провежда в православните храмове. Идеята за еносис е една от причините за въстанието на кипърските турци, довело до създаването на Северен Кипър в отговор на опасенията от гръцкия иредентизъм.

С други думи, въпреки руските пари сърцето на Кипър устойчиво се намира в елинския свят. Също така не трябва да се забравя, че през 2011 г. Кипър поиска неговата църква да заеме в диптихите мястото, отредено днес за Руската църква – петото според древността на своето възникване. „Русите са приели православието през X век, а ние – още през I век. Нашата църква е по-древна от Руската с хиляда години. Искаме да се отнасят към нас с уважение. Смятаме, че ние трябва да заемем петото място.“

От всичко това следва, че в критичен момент Църквата на Кипър ще подкрепи гръцкия, а не руския консенсус.

Във връзка с украинския въпрос трябва да бъдат отбелязани няколко обстоятелства. Първо, архиепископът на Кипър Хризостом II обвини Руската православна църква в етнофилетизъм, когато тя отказа да присъства на Всеправославния събор през 2016 г., свикан от Вселенския патриарх. Както е известно, една от причините за позицията на Руската църква тогава беше тъкмо украинският въпрос: руснаците се изплашиха, че този въпрос ще бъде поставен в рамките на Събора, и решиха да напуснат „бойното поле“, като увлякоха със себе си още три църкви.

Второ обстоятелство: на 27 април външният министър на Кипър Никос Христулулис проведе среща с външния министър на Русия Сергей Лавров. Кипърските медии съобщиха, че на срещата е възможно „да бъде обсъдено решението на Вселенската патриаршия да започне консултации за предоставяне на автокефалия на Украинската църква, срещу което Русия решително се противопоставя“.

А на 5 май в Никозия се проведе и среща на началника на отдела за външни отношения на Московската патриаршия митрополит Иларион Алфеев с главата на кипърската църква Хризостом II. Съдейки по много краткото изявление на руската служба след срещата, руската делегация не е успяла да склони Кипърската църква към радикални действия.

Прогноза: позиция на неутралитет.

Гърция

Еладската православна църква е най-близкият и дългогодишен съюзник на Константинопол и тя остава част от гръцката група въпреки сложните в миналото отношения между двете църкви. Неслучайно в Атина зачестиха посещенията на чужди делегации, които се опитват да привлекат ръководството на Църквата към своята позиция по въпроса за украинската автокефалия. Посещение първо направи делегация на Константинополската патриаршия. Константинопол е отправил молба към Гърция за признаване на новия Киевски предстоятел след неговото избиране. В отговор главата на Еладската православна църква архиепископ Йероним „е изразил неутрално мнение по този въпрос, като е подчертал, че този проблем е сложен и че решение за позицията на Еладската църква може да бъде взето от архиерейския събор през октомври“. Може да се допусне, че тъкмо този събор през есента ще постави началото на процедурата по признаване на украинската автокефалия. Преди да бъде взето решение от Атина, не може да се очаква официална реакция от другите църкви. В края на май среща с главата на Еладската църква е провел посланикът на САЩ в Атина Джефри Паулет (бивш посланик в Украйна). На срещата са били обсъдени въпросите за Украйна и Македония. Съдейки по всичко, въпросът за Украйна изглежда по-лесен, отколкото за Македония, макар известно време да се приемаше, че двата въпроса могат да бъдат решени заедно. Обективно погледнато, възможно е македонският случай да бъде отложен, което на свой ред би улеснило решаването на украинския въпрос.

На този етап ръководството на Еладската църква настоява, че признаването на украинската автокефалия трябва да бъде съпътствано от консенсус в самата Украйна. Но както е известно, това е невъзможно поради крайно неотстъпчивата позиция на ръководството на Украинската православна църква към Московската патриаршия, която не иска да се лиши от монополното си положение.

На последната среща в Атина с Иларион Алфеев главата на Еладската църква архиепископ Йероним посочи: „Обединихме се около мнението, че ще следим развитието на ситуацията, за да дадем или откажем своето съгласие. Надяваме се просветлението на тези, които, за разлика от нас, са надарени с повече пълномощия, да принесе резултат за благо на цялата Църква“.

Може да се допусне, че в случая той има предвид следното. В Томоса от 1850 г., с който Константинопол дарява автокефалия на Еладската църква, се казва, че „в случаи на възникване на църковни дела, които изискват съвместно разглеждане и взаимодействие в полза на по-доброто устройство и утвърждаване на Православната църква, Синодът на Еладската църква ще се обръща към Вселенския патриарх и намиращия се при него Свети синод“.

Прогноза: Възможността да бъде подкрепена позицията на РПЦ изглежда минимална, признаването на украинската автокефалия ще стане безболезнено.

Албания

Албанската православна църква е създадена през 1929 г. след прогласяване на независимост от Константинополската патриаршия. Няколко години по-късно (през 1937 г.) Константинопол издава Томос за автокефалия, в който са записани две важни условия: албанците ще получават св. миро от Константинопол, а всички конфликтни въпроси и недоразумения относно живота и юрисдикцията на автокефалните църкви ще се решават изключително от Вселенския престол (както и в случая с Еладската църква).

Мироваренето в православие е един от знаците за църковна независимост. От гледна точка на РПЦ това е право на всяка автокефална църква, а не монопол на Константинопол. Но в случая на Албанската църква е очевидно, че всички нишки водят към Фенер. Това се отнася и за проблеми, свързани с юрисдикцията на други църкви.

Глава на Албанската църква е грък, това е бившият епископ на Еладската и Александрийската църква Анастасий (Янулос). Както казва самият архиепископ Анастасий: „Доидох в Албания не по собствен избор. Тази мисия ми беше възложена от Църквата и по-конкретно от Вселенската патриаршия”.

Накратко, днешната Албанска църква е в голяма степен гръцки проект, благодарение на съвместните усилия на Еладската и Константинополската църква. Православие в Албания беше възстановено практически от нулата. Това дело беше финансирано от православни гърци от Гърция и САЩ. Към днешна дата към Албанската църква по различни данни се числят между 500 и 700 хиляди вярващи от Албания и в чужбина. Надеждите на РПЦ, че църквата в Тирана ще се присъедини към стремежа на Москва за разпадане на разкол, са обречени на провал.

Неотдавнашното посещение на патриарх Кирил в Албания не променя нищо. Гръцката преса цитира гумите на Анастасий от неговото обръщение към патриарх Кирил, че в православния свят първенството зависи не от силата на държавата, от нейната икономика или от други фактори, които имат значение в светския живот, а само от безкористната любов. И че Църквата трябва да полага всички усилия за запазване на единството, а не да търси разколи.

Прогноза: няма да подкрепи възможен разкол, инициран от РПЦ, може да се очаква бързо признание на украинската автокефалия.

Румъния

Румънската църква не е част от гръцката група, но по редица причини ще завършим тази част от обзора с нейната позиция. Положението в тази съседна на Украйна държава може да се нарече диалектично. От една страна, медиите упрекуват ръководителя на Румънската православна църква патриарх Даниил в раболепно отношение към РПЦ и патриарх Кирил. През декември 2017 г. Даниил взе участие в стогодишнината от възстановяването на Руската патриаршия,

където направи редица изказвания срещу възможната автокефалия на Украйна. Това може да се обясни с дългогодишното му приятелство с настоящия патриарх Кирил, а и с обвиненията на румънските медии за агентурна принадлежност на бъдещия патриарх към румънските специални служби „Секуритате” – основание за тези подозрения са редовните пътувания в чужбина по време на периода на тотални ограничения от режима на Чаушеску.

Въпреки това патриарх Даниил има пресечни точки и с Вселенския патриарх Вартоломей по линия на икуменизма: през 1980–1988 г. той преподава в Икуменическия институт в Босей (Швейцария), а от 1986 до 1988 г. работи като негов заместник-директор.

От друга страна, приятелството си е приятелство, но интересите са си интереси. Румънската църква вече от доста години води много активна (ако не и агресивна) политика за разширяване на своето присъствие на територията на груги църкви. По-конкретно това се отнася за Молдова, която РПЦ приема за своя канонична територия. Въпреки протестите в Молдова съществува Бесарабска митрополия на Румънската църква, което е причина за редовна „размяна на любезности” между двете църкви. През март тази година патриарх Даниил публикува послание, в което заяви ясно отношението на своята църква към преговорите за обединение между Румъния и Молдова: „Румънската патриаршия е първата институция, която ще започне църковното съединение на Бесарабия с Румъния”.

Съзнавайки неизбежното разширяване на румънското влияние в Молдова и за да избегне директен сблъсък, Синодът на Молдовската православна църква към РПЦ на 13 юни 2018 г. предложи провеждането на „междуцърковен диалог” с Румънската православна църква, в който да бъде решен въпросът за „определяне на границите на юрисдикцията на двете православни църковни единици, намиращи се в конфронтация по причини, различни от богословските”. Отлична формулировка за положението в две паралелни канонични юрисдикции!

Въз основа на това руските църковни анализатори стигат до разочароващо за Руската църква заключение: много е вероятно по украинския въпрос Румънската църква да подкрепи Константинопол. Защото румънците се нуждаят от подкрепата (или поне от ненамесата) на Истанбул в техните собствени териториални конфликти с гругите поместни църкви: с Йерусалимската – заради строителството на храмовия комплекс в Йерихон (поради което двете църкви в продължение на две години бяха прекъснали евхаристийно общение, но след това постигнаха споразумение), със Сръбската – заради експанзията на румънците в района на Банат на територията на Сърбия, и с Русия заради Молдова. Най-общо казано, Румънската църква има интерес от отслабването на РПЦ и признанието на украинската автокефалия.

Прогноза: Румънската църква няма да влезе в разкол и сравнително бързо ще признае украинската автокефалия.

Както става ясно, евентуалното признаване на украинската автокефалия няма да доведе до неочаквани събития в гръцката партия. Не се очаква никога да стигне до крайности и да се противопостави радикално на Константинопол. Наистина, възможни са разногласия, свързани с несъвършенства в самата система за обявяване на автокефалия. Но подобряването на този механизъм е въпрос за общоцърковна дискусия, а не за ултиматуми.

2. Възможно ли е проруският блок да поеме по собствен път?

Втората част съдържа прогноза за поведението на проруския блок във Вселенското православие. Тази група църкви е до голяма степен продължение на политическото влияние на Съветския съюз върху „братските страни“ от Източна Европа и Близкия изток. В църковно отношение обаче това влияние е нестабилно и най-вероятно нетрайно.

Антиохия

Антиохийската църква е смятана за част от промосковския православен кръг, макар и да принадлежи към Пентархията на гревните патриаршии. Антиохийската църква, чиито енории се простират в страните от Близкия арабски изток (Сирия, Ливан и Арабския полуостров) е силно зависима от моралната и финансова подкрепа на РПЦ. Катедрален град (аналог на столица) на патриаршията е Дамаск. А както е известно, Сирия и Ливан още от съветско време влизат в руската сфера на влияние, което дава своето отражение и върху църковната политика. Но русофилията на Антиохия се дължи на събития, които предшестват съветското влияние в региона.

Дълго време Антиохийската църква е била управлявана от гръцки епископи, макар паството и енорийското свещенство да не са етнически гърци. На границата между XIX и XX век започва движение за ограничаване на гръцкото влияние и за овладяване на епископските катедри на патриаршията от арабите. Битката между араби и Фенер завършва с победата на арабите, което става възможно не без подкрепата на Русия и РПЦ. А това дава основание на църковните историци да твърдят: „Антиохийската патриаршия е задължена на Руската православна църква и на руския народ“. По тази причина днес Антиохийската патриаршия страня от гърците и се стреми да поддържа своята самостоятелност.

Но унижителната зависимост от Москва доведе до вътрешна криза в Църквата, като я раздели на две спорещи групи – „руси“ (промосковска партия) и „антаки“ (движението за пълна независимост и от гърците, и от Русия). Въпреки тактическата победа на „антаките“ днес, по време на управлението на патриарх Йоан X, влиянието на Москва е силно. Връзките между Антиохия и Русия са активни както чрез официалните правителства, така и посредством неправителствени организации като Имперското православно палестинско общество, оглавявано от бившия руски министър-председател Сергей Степашин.

Антиохия подкрепи позицията на РПЦ за Всеправославния събор на остров Крит през 2016 г., а след това Синодът взе решение да не одобри документите, приети от Събора. Изказа желание всички решения да бъдат взимани с консенсус (или с право на вето като в ООН).

Положението се усложнява от войната в Сирия. Паството на Антиохийската патриаршия е политически разделено между привърженици и опоненти на Башар Асад. Това дава основание за очакванията Църквата да запази неутралитет поради опасения за загуба на част от паството. Но през април тази година Антиохия подкрепи режима, като подписа заявление срещу коалицията срещу Асад (Германия, Великобритания и Франция).

Един от козовете на Константинопол е възможността за решаването на конфликта (или опасността от пълното му замразяване) с Йерусалимската патриаршия заради Катар (с този въпрос Антиохия оправдава нежеланието си да присъства на събора в Крит). Тъй като Руската църква няма права на апелативна инстанция, решаването на този въпрос е изцяло в ръцете на Константинопол, който, да припомним, подкрепи военната операция на турското правителство в Сирия „Маслинова клонка“. Подкрепата на Турция за Катар в условията на икономическа блокада върху последната е много важна, като се има предвид, че ключът за решаване на конфликта за Катар между Антиохия и Йерусалим се намира не в Москва, а в Истанбул. Предварителната симпатия на Константинопол е на страната на Антиохия.

Трудно може да се оцени влиянието на американския фактор върху действията на Антиохия. Антиохийската православна архиепископия на Северна Америка е смятана за прогресивна и христоцентрична, а е създадена по пътя на излизане на арабските енории от юрисдикцията на Руската църква. По тактически съображения тя поддържа умерено промосковски възгледи по отношение на сирийската война. Заради спора с Катар централното ръководство на Църквата в Дамаск накара своята американска архиепископия да се изолира и да прекрати участието си във всички междуправославни епископски събрания, които са важен регулаторен орган на църковния живот в САЩ. Но доколкото украинският въпрос не засяга пряко Антиохия, а от догматична гледна точка не представлява причина за всеправославен конфликт, няма причина по този въпрос да се очаква остра реакция от страна на антиохийците в Америка.

В началото на юни на среща с руска делегация, водена от депутата от Държавната дума Дмитрий Саблин, патриархът на Антиохия и на целия Изток Йоан Х изказа солидарността си с РПЦ по въпроса за „църковния разкол в Украйна“. Най-вероятно жестовете на солидарност ще продължат, без обаче да се стига до разрыв в отношенията с Константинопол.

Прогноза: поддържане на неутралитет с официално изразяване на симпатии към позицията на РПЦ.

Сърбия

На пръв поглед това е най-верният съюзник на Руската православна църква, която най-лесно ще подкрепи Москва във връзка със спора заради украинската автокефалия. За това допринасят много фактори. Преди всичко това са близките политически отношения между Сърбия и Русия. Симпатиите към Русия и Руската църква не трябва да бъдат подценявани.

На този фон впечатления направиха две изказвания. Първоначално Светият синод на СПЦ изрази „пълна солидарност и братска любов към мъченичеството на сестринската църква на Украйна, погложена на грубо гонение от страна на настоящия режим в Киев”. А в края на май по време на посещение в Русия ръководителят на СПЦ патриарх Иринеи произнесе войнствена антиукраинска реч с открито етнофилетически характер: „Днес мъченическата Украинска църква ... е осквернявана от кощунствени разколници, насилие и кръвопролития ... Сръбската църква напълно подкрепя единството и целостта на Руската православна църква и категорично осъжда действията на униатите и разколниците, които раздират Христовия хитон в кръщелния купел на Украйна, продавайки народа си на врагове на вратата ... Всеки, който подпомага украинските разколници, е враг не само на Руската църква и руския свят, но и на всички православни славянски народи и на целия православен свят”.

Забележете, че изказването е направено при получаването на наградата на Международната фондация за единство на православните народи, паричното изражение на която е между 20 и 50 хиляди долара.

И въпреки това според известния украински богослов архимандрит Кирил Говорун далеч не всички епископи на СПЦ са доволни от толкова войнствената риторика на своя председател. Все пак сръбският епископат, особено по-младите в него, в голямата си част е получил богословско образование в Гърция. Това предполага известна симпатия и към гръцката партия. Съотношението между „русофили” и „фанариоти” е приблизително 50/50. Следователно изявлението на Архиерейския събор в подкрепа на „преследваната Украинска църква” все още не е гаранция за подкрепата на Сърбия за всеправославна схизма. Да не забравяме, че през 2016 г. въпреки силните вътрешни спорове Сръбската църква все пак изпрати своя делегация на Всеправославния събор на Крит, като по този начин не подкрепи опозицията на Събора, заг която стоеше тъкмо Московската патриаршия. В същото време в кулоарите на Събора сръбските епископи направиха редица изказвания в подкрепа на Москва. Много е вероятно сръбите да продължат да поддържат тази тактика и в бъдеще.

По отношение на вътрешните обстоятелства трябва да се отбележи активизирането на непризнатата църква на Македония (Охридската архиепископия), отделила се от Сръбската още през 1967 г. За уреждането на нейния каноничен статус внезапно се загрижи Българската църква, в което редица аналитици видяха ръката на Москва. Но Константинопол улови момента и реши сам да се заеме с македонския въпрос. След спешен демарш от страна на Архиерейския съ-

бор на Сръбската православна църква Вселенският патриарх Вартоломеј заяви, че ще разгледа искането на министър-председателя на Македония за признаване на автокефалността на Църквата на тази държава. Възможно е Македония да се превърне в едно от оръжията за натиск на Константинопол върху Сърбия по украинския въпрос (в македонския въпрос е въввлечена и Гърция, която блокира решаването на този проблем, поради което и намирането на изход няма да бъде лесно).

Прогноза: Възможно е Сръбската църква да отложи признаването на украинската автокефалия (или да постави условия за това), без да се стига до подкрепа на схизмата.

България

Традиционно приемана за съюзник на Руската православна църква. Българската делегация подкрепи Русия и не взе участие във Всеправославния събор в Крит през 2016 г. Смятана е за твърде консервативна и богословски не особено активна. Преживя вътрешен разкол поради желанието на българите за преосмисляне на комунистическото минало.

Наскоро под въздействието на Москва Българската църква се опита да играе на чуждо поле, като обеща на Македония съдействие за решаването на въпроса за нейното канонично признание. При това нарече себе си „майка църква” за Охридската архиепископия, която се отдели от Сръбската църква през 1967 г. Това предизвика протеста на църквите на Сърбия, Гърция и Константинопол. В крайна сметка Константинопол пое и този въпрос под своя контрол, като обеща да потърси решение. Всичко това показва малките възможности на България да бъде модератор на междуцърковните конфликти. Зависимият статус кара българите да правят отстъпки на Москва, още повече че тази църква не е склонна към близки отношения с гърците. От друга страна, опитът от вътрешните спорове с неканонични разклонения предполага, че Българската църква не се нуждае от нови сътресения, които ще бъдат породени от прекъсване на евхаристийното общение с Константинопол.

През март 2018 г. патриархът на Москва и цяла Русия Кирил по време на посещението си в България успя тежко да обиди своите домакини, като грубо критикува политическото ръководство на страната. Защото според него българите забравили подвига на руските войници на Балканите и приписали освобождението си не на Русия, а на някакви финландци, украинци, поляци и литовци. Тази липса на такт предизвика недоволство в българското общество, политика и църковна общност.

Прогноза: позиция на изчакване.

Грузия

С висока степен на вероятност може да се предположи, че тази църква ще вземе страната на РПЦ. През 2016 г. в знак на солидарност с руснаците тя

отказа да присъства на Всеправославния събор на остров Крит, а след това разкритикува приетите от Събора документи, въпреки че те бяха предварително подготвени с участието на Руската църква. Грузинската църква е известна с консервативната си позиция по много въпроси (икуменизъм, брак, календар), а през 1997 г. напусна Световния съвет на църквите.

Интересен детайл е, че Грузинската църква не реагира на руско-грузинската война през 2008 г., в резултат на която страната изгуби контрол над Южна Осетия. По-рано, през 1992 г., в резултат на войната между Грузия и Абхазия от юрисдикцията на Грузинската църква излезе и епархията в Абхазия. Няма обаче да е справедливо Грузинската патриаршия да бъде обвинена в безразличие към съдбата на страната. Явно е била подложена на силен натиск да не заема позиция.

Въпреки че Абхазия и Южна Осетия бяха признати от Руската федерация за отделни политически субекти, в църковно отношение Руската църква не бърза да прави това, независимо че гветте напуснали Грузинската църква епархии се надяват да преминат под омофора на Руската църква. Този жест на Руската църква е лесно обясним: Грузинската църква подкрепя Русия по украинския въпрос, като дори отказа да участва в честването на 1020-ата годишнина от Кръщението на Русия в Киев.

Абхазия и до днес е без епископ, макар да се намира под контрола на Руската църква. РПЦ постоянно декларира ангажмента си към каноничната цялост на Грузинската църква и в обозримо бъдеще не планира ръкоположението на епископ, което искат абхазците. Всъщност това е кукичката, на която е закачена Грузинската църква, като разплатата в замяна е подкрепата на РПЦ по украинския въпрос. В същото време в Абхазия съществува алтернативно църковно движение, ръководено от архимандрит Доротея Дбар, който неведнъж се е обръщал към Вселенския патриарх с искане за признаване на автокефалия. (Дбар настоява, че църквата майка на Абхазия е Константинопол, а не Антиохия.)

Докато Аланската епархия накрая премина в юрисдикцията на гръцките старостилци.

Два фактора могат да възпрат Грузинската църква от подкрепата за възможен разкол: прагматизмът и западната ориентация на по-младото поколение грузински епископи, както и политическата ситуация. Макар етичният проблем за отношението към руско-грузинската война да беше отложен, за грузинското общество той си остава тежка рана. На 23 май в Европейския съд по правата на човека в Страсбург грузинското правителство обвини Русия във военни престъпления, агресия и нарушаване на човешките права по време на войната през 2008 година. А това означава, че Грузинската църква не може да си позволи да прекъсне отношенията с външния свят и да изпадне в пълна изолация под контрола на църквата на гържавата агресор.

Има и още един проблем в отношенията с РПЦ – признаването в края на май на независимостта на Абхазия и Южна Осетия от Сирия. В отговор Грузия обяви

прекъсване на дипломатическите отношения със Сирия. В църковен план това може да означава влошаване на отношенията с църквата в Антиохия, която в миналото трудно прие независимостта на Грузинската православна църква и има претенции да бъде църква майка по отношение на Абхазия и Алания (защото в миналото тези епархии са били автономни в състава на Антиохия). Разривът с Константинопол би означавал загуба на възможност за апелация в случай на конфликт с Москва или Дамаск.

Прогноза: позиция на изчакване и отлагане признаването на украинската автокефалия.

Полша

От формална гледна точка автокефалията на Полската църква е пряко следствие от две обстоятелства: съществуването на Киевската митрополия и независимостта на полската държава. По същество Полската църква възниква в резултат на отделянето на една част от Киевската митрополия, докато другата част остава в плен на Москва още десетилетия. Затова и поляците би трябвало да разбират, че Украйна днес е Полша от 20-те години. Непризнаването на украинската автокефалия от страна на поляците ще означава и публично усъмняване в легитимността на собствената им автокефалия. Тази позиция изглежда много рискована от историческа гледна точка, нещо като да режеш клона, на който си седнал.

Но до този момент полската йерархия се ръководи в позицията си от тясно егоистични мотиви. Достатъчно е да припомним нейната реакция на посещението на представителите на Киевската патриаршия в манастира на името на св. св. Кирил и Методий в Уйковице, когато под силния натиск на промосковската Киевска църква манастирът беше разтурен, а на ръководството му беше наложена възбрана за служение. С други думи, Полската православна църква се намира в орбитата на РПЦ по същия начин, по който Полската народна република се намираше в орбитата на СССР и в известен смисъл продължава да се нуждае от своята декомунизация.

Върху православните полско-украински отношения влияние оказва един сложен политически фактор: до този момент не е завършил процесът на историческо помирение между двата народа след редицата взаимни етноциди през XX век. Има и друг дестабилизиращ фактор – католическият: представители на Католическата църква от полски произход нерядко са правили агресивни изказвания към Украйна.

По ирония на съдбата обаче митрополитът на Варшава и цяла Полша Сава (Грицуняк) е украинец по произход. Тъкмо неговият произход предопределя и изповеданието на бъдещия предстоятел на Полската църква. Отношенията му с полските комунистически власти са били сложни. Полската преса твърди, че митрополитът е бил дългогодишен сътрудник на органите за сигурност с псевдоним „Юрек”. Миналото му тежи, но като се има предвид, че сега митрополи-

тът е и бригаден генерал от полската армия и завежда капеланската служба, от гледна точка на полската държава това минало е забравено.

Съзнавайки възможните неудобства за себе си и своята църква след евентуалното издаване на Томоса и въпреки че не споделя идеята за украинска автокефалия без съгласието на всички разклонения на православието, Сава все пак се въздържа от силни и провокационни заявления.

Прогноза: изчаквателна позиция, съпроводена с изразяване на формално съчувствие към Украинската православна църква към Московската патриаршия.

Православна църква на чешките земи и Словакия

Църквата на чешките земи и Словакия заема последно, 14-о място в дипхитите на православните църкви и има сложна история. Енориите ѝ са били под юрисдикцията на Константинопол, на Сръбската православна църква, а накрая на Руската църква със статус на екзархия. Според спомените на митрополит Николай (Ярушевич) нейната автокефалия е утвърдена от Съвета на министрите на СССР, който със секретно решение от 31 януари 1950 г. препоръчал нейното даване. Автокефалията е дарена от Руската църква на 23 ноември 1951 г., но тя остава непризната от Константинопол до 27 август 1998 г. Над йерархията на тази църква влияние имат различни сили, а изборите на предстоятел (както може да бъде както архиепископът на Прага, така и архиепископът на Прешов) редовно са придружавани от скандали.

Дългогодишното непризнаване на автокефалията от страна на Константинопол е довело до развитието на силен болен синдром в тази църква. Когато през 2011 г. Московската патриаршия се опита да организира честване на 60-ата годишнина от автокефалията на Църквата на чешките и словашките земи, Константинопол реагира остро и заплаши да оттегли признанието си и да заличи Църквата от дипхитите (което би означавало тя отново да стане екзархат в рамките на Руската църква, което е крайно нежелателно). В резултат тогавашният предстоятел на тази църква митрополит Христофор беше принуден да се извини на Вселенския престол. Всичко това показва, че тази църква няма да влезе в открита конфронтация с Константинопол. В неин интерес е да не се намесва в украинския спор и да не създава допълнителни вътрешни проблеми, като най-вероятно ще се ограничи с жестове и призови за необходимостта от спазване на каноните. Още повече че въпросът с признаването на украинската автокефалия може да се проточи.

Прогноза: позиция на изчакване и неутралитет с израз на формална подкрепа за Руската православна църква.

Кратко обобщение

Няма никакви догматически (канонични) основания, които да бъдат ползвани в подкрепа на всеправославна схизма заради украинската автокефалия. Още по-малко

има основание да се правят сравнения между настоящите междуцърковни разногласия и схизмата от 1054 г., избухнала не само вследствие на догматически спорове по въпроса за filioque, но и в резултат на династичните войни, при които била важна свещената санкция за кралската власт на европейските монарси.

Почти всички поместни църкви в определени моменти са стигали до прекъсване на евхаристийното общение помежду си по малки поводи, но след това са го възстановявали. Титулатурата на древните патриаршии отдавна не отчита съвременните политически и етнически реалности, което понякога става причина за локални сблъсъци между тях. Но въпреки съществуващите взаимни териториални претенции това не е повод за глобален разкол (което може да бъде оправдано единствено с догматични разногласия).

Ако Москва остане вярна на заплахата си да предизвика схизма и отиде докрай, тогава Вселенският престол ще има всички основания просто да обяви РПЦ за схизматическа и неканонична.

Няма съмнение, че Русия нито с църковни, нито с икономически или дипломатически средства ще успее да обедини своите привърженици в алтернативна група на защитниците на „руския свят“, която да се противопостави на гръцката партия. Активизирането на фундаменталистките настроения сред поместните църкви накрая ще се обърне срещу самата РПЦ. А да се разчита на силата на компроматите също е нетрайно решение – в демократичните общества, в каквито живеят по-голямата част от поместните църкви, отдавна са привикнали пресата постоянно да обсъжда недостатъците на църковните лидери.

Всеки опит на Москва да създаде блокираща квота може да завърши с преизглеждането от страна на Константинопол на легитимността на каноничната територия на Руската православна църква (която често се е разширявала за сметка на същия Константинопол, без негово съгласие или признание на другите поместни църкви).

Въпреки това Украйна може да се изправи пред забавяне на процедурата по признаване на нейната автокефалия. Историята на най-новите автокефалии през XIX и XX век свидетелства, че този процес не е бърз. Но ако локомотив на този процес е Константинопол, въпросът за уреждането на въпроса с украинското православие може да бъде решен за няколко години.

Превод от руски (със съкращения): Димитър Спасов
 Източник: https://lb.ua/world/2018/07/04/401948_mirovoy_raskolpravoslaviya_izza.html
https://lb.ua/world/2018/07/05/402051_mirovoy_raskolpravoslaviya_izza.html

Радостин Марчев е роден през 1976 г. Той е бакалавър и магистър по икономика от Икономическия университет във Варна, МА по практическо богословие и MDiv. по християнско водачество и мениджмънт от *TCM International*, Австрия. Редактор е на вестник *Зорница*. Поддържа личен блог на адрес <https://rado76.wordpress.com/>.

Радостин Марчев

ХРИСТИЯНСКИ РЕАКЦИИ НА ДАРВИНОВАТА ТЕОРИЯ

Въведение

Теорията за еволюцията, изложена от Чарлз Дарвин, вече повече от 100 години продължава да бъде въпрос, който вълнува и разделя Християнската църква. Може ли християнин да вярва в еволюцията? Означава ли това, че Библията греша в начина, по който описва сътворението на света? Как е възможно да съвместим вярата и науката? Това са трудни въпроси, на които християните дават различни, често напълно противоположни отговори.

Настоящата статия се обръща само към един от множеството аспекти на темата – реакцията на евангелските християни към Дарвиновата теория и влиянието на последната върху някои тенденции в съвременните християнски общности. Резултатите от едно такова изследване могат да се окажат изненадващи за мнозина – без значение дали последните се определят като християни или не.

Исторически изненади¹

Исторически реакцията на протестантското движение към Дарвин и неговата теория не е единна. Малко известен факт е, че госта преди публикуването на

¹ Един от най-добрите източници на информация по темата е Livingstone, David. *Darwin's Forgotten Defenders: The Encounter Between Evangelical Theology and Evolutionary Thought*. Grand Rapids, Eerdmans and Scottish Academic Press, 1987. Голяма част от следващата секция е почерпана от нея.

Произход на видовете през 1859 християните нямат проблем с идеята за стара земя². Хаф Милър³ се опитва да хармонизира свидетелството на научните факти с описанието от Битие 1-2, настоявайки за стара земя, като в същото време смята, че този въпрос по никакъв начин не е свързан с еволюционната теория. Джон Флеминг, професор по естествена история в Кралския колеж в Абърдийн, а преди това повече от 25 г. свещеник от Шотландската църква, оспорва теорията на Кювиер и Букленг, свързана с геологията на катастрофизма, според която земните пластове са се образували в сегашния си вид вследствие на всемирния потоп. Джон Плейфеър (също гълзи години свещеник, преди да се отдаде на преподавателска дейност) през 1802 г. пише книга, озаглавена *Illustrations of the Huttonian theory of the Earth*, в която защитава униформитаризма и отрича възможността за млада земя и времевата таблица на архиепископ Ушер⁴. Едуард Хичкок (1793–1864) няколко години конгрешански свещеник, а след това преподавател по геология и естествена история в колежа „Амхърст“, смятан за един от водещите авторитети на своето време по въпроса за историята на американската геология и който през 1840 става първият председател на Асоциацията на американските геолози, пише повече от двайсет книги и над сто статии, трактати и памфлети, в които защитава модифициран катастрофизъм и символично виждане за дните от Битие, както и някаква форма на еволюция или поне многократно творение: „Изглежда, че всяка последваща обща промяна, която се случва на земната повърхност, е била подобрение на нейните условия. Животните и растенията от по-висша организация се разпространяват с всяка промяна, докато накрая Земята е била подготвена за сега съществуващите видове⁵”.

Със смесени реакции е посрещната и идеята на Дарвин за естествения подбор. Известният палеонтолог Луис Агасис (1807–1873) след усилено изучаване на фосилите достига до извода, че връзката в устройството говори за общ дизайн. Видовете се стремят към общ, зададен от Бога „архетип“ и нямат генетична връзка помежду си. Всеки отделен вид е бил създаден специално за средата, която населява, и като такъв е фиксиран и не се променя. Възможността за еволюция е отричана също и от Уилям Доусън (1820–1899), президент на университета „Макгил“, първи президент на Кралското общество в Канада и президент едновременно на канадската и американската асоциация за развитие на науката⁶. От друга страна, учени като Джордж Фредерик Райт (1838–1921) от колежа „Оберлини“ и професора по естествена история Джеймс Дана (1813–1895) от „Йейл“ приемат

² Стара земя – възглед, според който земята е по-стара от човешките родословия, описани в Библията. Терминът насочва към съществуването на две направления в креационизма. Староземните креационисти приемат научните доказателства за съществуването на земята в продължение на милиарди години. За разлика от тях Младоземните креационисти приемат, че възрастта на Земята е около 6000–10 000 години, следвайки текстовете на Битие 1-2. Б. ред.

³ Хаф Милър (1802–1856) – автор на книгите *The old red sandstone or new look in an old field* (1841) и *The testimony of the rocks* (1856).

⁴ Джеймс Ушър (1625–1656), архиепископ на Армаг, изчислява, че Земята е била създадена през 4004 г. пр. Хр. според Юлианския календар.

⁵ Цитирано от Livingstone, 19. Към вече споменатите имена могат да бъдат добавени Бенджамин Силимън (1779–1864) – от 1802 г. завеждащ катедрата по химия и естествена история в „Йейл“, шведският географ Арнолд Гоот (1807–1884) – председател на катедрата по физическа география и геология в Принстън, и др.

⁶ Но и двамата отхвърлят буквалното тълкуване на първите глави на Битие и застъпват виждане за стара земя.

еволюцията и естествения подбор, без да виждат в тях нищо атеистично, зло или противоречащо на учението на Библията. Джеймс Маккош (1811–1894) казва:

„Аз съм защитавал еволюцията, но правейки това, съм я представял като метод, използван от Бога, и смятам, че когато е разбрана по този начин, тя по никакъв начин не е несъвместима с Писанието”.

Подобно е и мнението на Дана, който смята, че Бог, като законодател, е избрал и постановил методите (в т.ч. и естествения подбор), чрез които желае да твори и в резултат на които се е достигнало до сегашното състояние на Земята и видовете.

Може би най-интересният случай е свързан с името на водещия за времето си американски ботаник и преподавател от „Харвард” Аса Грей (1810–1888), конгрешанин с госта консервативни богословски виждания, който е един от хората с най-голяма заслуга за разпространението на еволюционната теория в Северна Америка. Личен приятел на Дарвин, той води дълга кореспонденция с него, твърдейки, че теорията за естествения подбор може да бъде използвана в подкрепа на Божия провиденчески план за създаване и поддържане на света.

Подобна е реакцията и на богословите. Като цяло през XIX в. се очертават три основни виждания относно еволюцията. Водачи като Хорас Бушел, Филип Брукс, Л. Т. Тоунсен и Джон Лейглоу я отхвърлят напълно като несъвместима с християнската вяра. През 1878 г. презвитерианецът Джон Т. Дюфиълд казва, че еволюцията, така както е представена от Дарвин, е „несъвместима с това, което Писанието казва за първоначалното и настоящо духовно състояние на човека”⁷.

Друга част я приемат госта безкритично, подкрепени главно от модерните за това време положителни нагласи към висшата критика и от растящата увереност в прогресивното развитие на човешката раса.

Една трета група, включваща имена, като Томас Чалмърс, Арчибалд Александър, Франсис Патън, Робърт Денби, Уилям Шед, Аугуст Стронг, Джоузеф Кук, Оран Рут, Уилям Поуп и С. Ж. Гамертсфелдър, макар да остава богословски консервативна, се опитва да хармонизира виждането си за Библията, и по-специално за Битие, с еволюционната теория.

Като цяло повечето консервативни богослови преди 1930 г. се придържат към виждането за стара земя, като виждат в „дните” от Битие 1 или епохи, вместо буквални дни, или пък вмъкват „дупка” между стихове 1 и 2. В това отношение богословският климат от края на XIX и началото на XX в. рязко се отличава от непреклонното настояване на мнозина съвременни креационисти, че възрастта на Земята е под 10 000 години. Трябва отново да подчертаем, че това виждане няма нищо общо с богословския либерализъм. Консервативни водачи от ранга на

⁷ Цитирано от Noll, Mark. *The scandal of the evangelical mind*. Grand Rapids, Eerdmans, 1994, 180. Виж и цялата глава 7.

Джеймс Ор от Шотландия и Бенджамин Уорфийлд от богословската семинария в „Принстън“, които пишат за „Фундаментите“⁸ (1910–15) и на практика подготвят пътя за зараждането на фундаментализма⁹, са склонни да приемат гръб процес на еволюция, за да обяснят Божия начин да сътвори растенията, животните и дори човешкото тяло. Дори Уилям Дженинс Бриан, който се опитва да прокара закон, забраняващ изучаването на еволюцията в училищата, и водеща фигура в скандалния „маймунски процес“¹⁰, не е имал проблеми със старата земя и е виждал „основния проблем на еволюцията в метафизичния натурализъм и свързания с него социален дарвинизъм, в защита на който често е била използвана научната еволюция“¹¹.

Реакцията на Чарлс Ходж (1797–1878), президент на „Принстън“, е особено показателна. Той засяга еволюцията поне в две съчинения – своя магнитopus *Систематично богословие* и голямото есе „Какво е дарвинизмът?“ (1874). В последното той дава ясен отговор: „Така достигаме до отговора на нашия въпрос, какво е дарвинизмът? Той е атеизъм“. Според него отговорът е очевиден, защото дарвинизмът премахва нуждата от първопричина и така и идеята за Бог и гизайн. Следователно за Ходж основният проблем с еволюционизма не е естественият подбор, гревността на Земята, възможността за промяна на видовете или някой друг научен проблем. Той ясно заявява това: „Нито еволюцията, нито естественият подбор дават на дарвинизма неговия специфичен характер и значение. Това е Дарвиновото отричане на телеологията или на учението за крайната причина. Той отрича гизайна за всеки от организмите в растителния и животинския свят ... Трябва да бъде добре подчертано, че именно тази особеност на неговата система го поставя в конфликт не само с християнството, но с фундаменталните принципи на естествената религия“. Следователно, ако премахнем атеистичния характер на дарвинизма, за Ходж не би имало проблем той да го приеме, без това да застраши по някакъв начин неговата вяра. И отново: „Казвайки, че тази система е атеистична, не казваме, че г-н Дарвин е атеист ... нито пък твърдим, че всеки, който приема тази теория, прави това в атеистичен смисъл. Вече беше подчертано, че има атеистична и теистична форма на небуларната хипотеза за произхода на вселената; така че може да има и теистична интерпретация на Дарвиновата теория“.

Ако трябва да обобщим, решаващо за Ходж дали еволюцията трябва да бъде приемана или отхвърляна, е дали тя е представяна в атеистична или теистична форма.¹²

⁸ George Frederick Wright, „The passing of evolution“ in „The fundamentals“ vl. 7, James Orr, „Science and Christian faith,“ in „The fundamentals“ vl. 4; „The early narratives of Genesis“ in *The Fundamentals*, vl. 6.

⁹ Виж Marsden, George. *The fundamentalism and the American culture*. Oxford university press, 2006; Bebbington. David and David Jones. *Evangelicalism and Fundamentalism in the United Kingdom During the Twentieth Century*. Oxford university press, 2006, 2013.

¹⁰ Виж Marsden, гл. 20; Larson, Edward. *Summer for the Gods: The Scopes Trial and America's Continuing Debate Over Science and Religion*. Basic Books, 2006. Транскрипт от процеса може да бъде намерен на следния адрес <http://moses.law.umn.edu/darrow/trials.php?tid=7>. Извлечено на 09.06.2018.

¹¹ Noll, с. 189.

¹² Днес философите и богословите говорят за значимата разлика между еволюцията като научна, биологична хипотеза и еволюцията като светоглед. Виж обяснението на Тимъти Келър, „Еволюцията като биология и философия“. Извлечено на 09.06.2018 от https://rado76.wordpress.com/2012/04/20/keller_4/. Виж също статията на Ард Люис на адрес https://rado76.wordpress.com/2012/07/23/southern_8/. Извлечена на 11.06.2018.

С оглед на всичко казано заключението на Ливингстън¹³ е съвсем оправдано: „...евангелските учени имали забележително малки трудности да пригледат своето богословие към идеята за дълга история на Земята. Християнските геолози едновременно посрещат и приспособяват проблема за стара земя дълго преди появата на Дарвиновата теория. Със сигурност не това е, към което дарвинизмът отправя своето предизвикателство. Нито пък изглежда, че дарвинизмът е предизвикал криза относно учението на Писанието. Изменението на видовете по погрязване не е било по-голям проблем за евангелската егзегетика на Битие от това за гревната земя ... Заплахата идвала на философския фронт. Тя възниквала от Дарвиновото предизвикателство на викторианското разбиране за мястото на човека в естествения ред”.

Съвременни тенденции

Както видяхме, сред християните в края на XIX и началото на XX век съществуват множество виждания за произхода, гревността на света, теорията на еволюцията и начините, по които Бог е творил. Около средата на миналия век обаче течението на младоземния, или както още е известен, научния креационизъм, бележи забележителен възход. Според това виждане първите глави на Битие трябва да се разбират буквално, светът е бил създаден директно от Бога в продължение на шест 24-часови дни преди 6–10 000 години, а видовете са фиксирани и не подлежат на промяна, разбирана в смисъла на макроеволюция. Разбира се, подобни възгледи съществуват и по-рано, но в периода около появата на Дарвиновата теория не са водещи. Друга разлика е, че сега за пръв път те често започват да се представят за верова догма, която определя нечия правоверност.

Сравнително малко известно е, че младоземният креационизъм е резултат от усилията на някои ревностни адвентисти от седмия ден, които желаят да докажат достоверността на ученията на Елена Уайт¹⁴. Специално място сред тях заема Джордж Макгрейди Прайс (1870–1963) – любител геолог с малко формално обучение и почти без практически опит. Прайс никога не е бил вземан на сериозно от практическите геолози и има сравнително незначително влияние извън кръга на адвентисткото движение. В средата на XX век богословът Джон Уиткомб, преподавател в богословската семинария Греис от братското движение и Хенри Морис, хидравличен инженер и южен баптист, независимо един от друг са повлияни от трудовете на Прайс, както и от дискуссионната книга на евангелския богослов баптист Бернард Рам *Christian View of Science and Scripture*, което води до издаването на *The Genesis Flood* през 1961, на която те са съавтори. По своето съдържание книгата повтаря идеите на Прайс, но осъвременени и подкрепени от богословското образование на Уиткомб и научните познания и практическия опит на Морис. Резултатът е забележителен. До средата на 1980 г. тя има 29 издания, като са продадени над 200 000 екземпляра. След това

¹³ Цит. съч. с. 27,44

¹⁴ Най-добрата история на младоземния креационизъм е на Numbers, Ronald. *The Creationists: From Scientific Creationism to Intelligent Design*. Harvard University Press, 2006. Авторът идва от адвентистка среда.

научният креационизъм бързо набира сила. Публикувани са материали на множество езици, водят се открити дебати със защитниците на еволюционизма, организират се дружества с клонове в други страни, сформира се Институт за креационистки изследвания и дори се поставят искания за равноправно изучаване на теорията в средните училища.¹⁵ През 2007 г. австралийският креационист Кен Хам, ръководител на организацията *Answers of Genesis*¹⁶, успява да събере астрономическата сума от 27 милиона долара, нужна за откриването на т.нар. „Музей на сътворението“, който отваря врати в Кентъки, САЩ.

Втора подобна тенденция е т.нар. Движение на интелигентния дизайн (ИД). Неговата основна идея е, че в природата наблюдаваме „дизайн“ или „несвогима сложност“, която просто не може да бъде обяснена чрез еволюция. ИД не твърди пряко, че това е резултат от действието на християнския Бог или дори на Бог изобщо – то просто посочва това, което приема за несъответствие в Дарвиновата теория. Ето защо, макар да е доминирано най-вече от християни, то намира почва и сред някои мюсюлмански проповедници, като напр. Харун Яхя¹⁷.

Докато младоземният креационизъм има очевидно религиозна насоченост, то ИД често се представя за чисто научен. Поради тази причина именно ИД прави най-сериозния опит за влизане в американските средни училища – макар в крайна сметка съгът да отхвърля искането, постановявайки, че той също е религиозен по своята същност. В същото време обаче ИД се натъква на сериозна критика – вкл. от страна на редица учени християни¹⁸.

Трета и противоположна тенденция е свързана с възхода на еволюционното сътворение. Някои нейни поддръжници предпочитат наименованието теистична еволюция (ТЕ), понеже то поставя на първо място тяхното основно ударение, че всичко, което съществува, е създадено от Бога и едва след това, че Бог е творил чрез еволюционни процеси. В своята енциклика *Humani generis* папа Пиї XII заявява, че не съществува същностно противоречие между християнската вяра и еволюционната теория и днес като цяло Римокатолическата църква е положително настроена към нея, макар по никакъв начин да не я определя като задължителна за приемане.

Водещата организация, пропагандираща ТЕ, е фондацията „Биологос“¹⁹, основана през 2007 от г-р Франсис Колинс, световноизвестен учен, ръководител на Проекта за изследване на генетическите болести и директор на Националния

¹⁵ Информация за няколко съдебни процеса, свързани с това, може да се намери в Giberson, Karl. *Saving Darwin: How to Be a Christian and Believe in Evolution*. HarperOne, 2009.

¹⁶ <https://answersingenesis.org/>. Извлечено на 11.06.2018.

¹⁷ Това понякога ражда интересни взаимоотношения в името на общата цел. За мен беше много интересно да забележа излизането на българския книжен пазар на книгата на Лейф А. Йенсен. *Да преосмислим Дарвин. Ведическо изследване на дарвинизма и интелигентния дизайн*. Бон-Благоевград, 2017. Последната представлява съвместен проект на водещи християнски апологети на ИД като Майкъл Бихи, Уилям Дембски и Джонатан Уелс и почитатели на „ведическите йога текстове на древна Индия“.

¹⁸ Виж Pennock, Robert. *Intelligent Design Creationism and Its Critics: Philosophical, Theological, and Scientific Perspectives*. A Bradford Book, 2001. Goberson, *Saving Darwin*.

¹⁹ Техният богат сайт може да бъде намерен на адрес <https://biologos.org/>. Извлечено на 11.06.2018.

изследователски институт по генетика в САЩ. Той също така е автор на популярната книга „Езикът на Бог“²⁰, в която излага своите виждания за съвместимостта на християнската вяра с еволюционната теория. Под ръководството на първите двама президенти, Карл Гиберсън и Дебора Хаарсма, „Биологос“ развива активна дейност, работейки с голям брой известни учени и богослови, като по този начин се утвърждава като водещ фактор в интердисциплинарния диалог, свързан с науката и вярата. Възможно е тяхната дейност да е причината през последните години в САЩ да се отчита спад на вярата в младоземния креационизъм за сметка на ТЕ.²¹

Друга тенденция, която се наблюдава през последните десетилетия, е нов взрив на интереса към тълкуването на началните глави на Битие. Съчетан със сериозен акцент върху историческите, културните и лингвистичните особености на текста, той предлага зряла езегетика и в резултат ражда няколко нови подхода за взаимодействие между вярата и науката като цяло и между християнското учение за сътворението и Дарвиновата теория. Докато някои популярни по-рано виждания като „теорията за гупката“ отмират в качеството си на валидни християнски опции, Мередит Клайн от семинарията „Уестминстър“ публикува своята кратка, но влиятелна статия „Понеже не беше Валяло“²², в която излага своята „рамкова хипотеза“²³. През последните години старозаветният учен Джон Уолтън предлага цялостно преразглеждане на начина, по който трябва да се разбират началните глави на Битие, стъпвайки върху своето разбиране за еврейския начин на мислене.²⁴ Много усилия са хвърлени в определяне на техния удачен литературен жанр, в светлината на който трябва да е тълкува текстът.²⁵ Представителите на различните виждания взаимодействат помежду си – понякога без враждебност и с искрено желание да чуят какво другите имат да им кажат.²⁶

Накрая, с паралелното развитие на науката и рафинирането на богословските виждания на различните страни, акцентите в спора забележимо се изместват. Докато преди няколко десетилетия най-разисквани са били гревността и начинът на възникване на света, то днес на фокус много повече е произходът на човека и богословските следствия от приемането на еволюционната теория по отношение на него. Тук на преген план излизат редица въпроси като: ако Адам

²⁰ Издадена на български език през 2008 г. от издателство „Изток-Запад“.

²¹ Виж изследването на Галъп <http://news.gallup.com/poll/210956/belief-creationist-view-humans-new-low.aspx>. Извлечено на 09.06.2018.

²² WTJ 20 (1958):146-157.

²³ Виж и по-подробното изложение в *The Genesis Debate: Three Views on the Days of Creation*. Crux Press, 2000.

²⁴ Виж Walton John. *The Lost World of Genesis One: Ancient Cosmology and the Origins Debate*. Grand Rapids, IVP, 2000; *The Lost World of the Flood: Mythology, Theology, and the Deluge Debate*. Grand Rapids, IVP, 2018.

²⁵ Halton, Charles and Stanley Gundry. *Genesis: History, Fiction, or Neither?: Three Views on the Bible's Earliest Chapters*. Grand Rapids, Zondervan, 2015.

²⁶ Виж например дискусиата между „Биологос“ и Южнобаптистката конвенция по редица въпроси, свързани с еволюцията в *Southern Baptist Voices Series*. Извлечена на 10.06.2018 от <https://biologos.org/blogs/archive/southern-baptist-voices-series>, както и техния разговор със староземната креационистка организация на Хаф Род *Reasons to believe. Old Earth or Evolutionary Creation?: Discussing Origins with Reasons to Believe and Biologos*. Grand Rapids, IVP, 2017.

и Ева не са първите или единствените хора, как трябва християните да разбират грехопадението и навлизането на смъртта, описани в Битие 3? И какво в този случай се случва с аналогията „Адам-Христос“ – ключова за разбирането на ап. Павел относно изкуплението²⁷? Два груги въпроса, които генерират все по-сериозен интерес, са ограниченията на науката (особено понятието сайънтизъм)²⁸ и естеството на душата в светлината на съвременните постижения на невронауката²⁹. Всеки един от тях е изключително интересен и напълно заслужава самостоятелно представяне.

ЗаклЮчение

Направеният кратък исторически обзор ни води към поне три важни заключения.

Първо, противно на понякога изказваното твърдение, исторически християните не са били твърдо против Дарвиновата теория. Макар последната наистина да е предизвикала разделение още със своята поява, тя по никакъв начин не може да бъде сведена просто до разлома между либералното и консервативното течение – дори с цялата условност на тези понятия. Опитът да се представи съвременната ситуация по този начин е едновременно неверен и вреден.

Второ, спорът около еволюционната теория оказва значимо влияние върху богословието. Християните, които са склонни да приемат нейната валидност, се оказват принудени да покажат как тя е съвместима с редица приемания на историческото ортодоксално християнство – напр. Бог като създател на света, грехопадението и изкуплението. Това ги подтиква постоянно да рафинират своите богословски системи и оказва особено положително влияние върху херменевтиката и езегетиката – най-вече, макар и не единствено, във връзка с първите глави на книга Битие.

Трето, Дарвиновата теория за пореден път поставя въпроса за връзката и удачното и допустимо взаимно влияние между науката и богословието. Думите на богослова от „Принстън“ Чарлз Хогж са подходящо обобщение и заключение в тази връзка:

„Природата е истинско Божие откровение, така както и Библията; и когато тълкуваме Библията чрез науката, ние просто тълкуваме Божието слово чрез

²⁷ Литературата по въпроса е огромна. Виж напр. Walton, John. *The Lost World of Adam and Eve: Genesis 2-3 and the Human Origins Debate*. Grand Rapids. IVP, 2012; Caneday, Ardel and others. *Four Views on the Historical Adam*. Grand Rapids, Zondervan, 2013; Eens, Peter. *The Evolution of Adam: What the Bible Does and Doesn't Say about Human Origins*. Brazos Press, 2012; McKnight, Scot, Venema, Dennis. *Adam and the Genome: Reading Scripture after Genetic Science*. Brazos Press, 2017; Cavanaugh, William, Smith, James. *Evolution and the Fall*. Grand Rapids, Eerdmans, 2017.

²⁸ Виж напр. Ratzsch, Del. *Science Its Limits: The Natural Sciences in Christian Perspective*. Grand Rapids, IVP Academic, 2000; Haarsma, Deborah and Loren Haarsma. *Origins. Christian Perspectives on Creation, Evolution, and Intelligent Design*. Faith Alive Christian Resources, 2007.

²⁹ Green, Joel. *Body, Soul, and Human Life: The Nature of Humanity in the Bible*. Grand Rapids, Baker Academic, 2008; Green, Joel and others. *In Search Of The Soul: Four Views Of The Mind-body Problem*. Grand Rapids, IVP, 2005; Cooper, John. *Body, Soul, and Life Everlasting: Biblical Anthropology and the Monism-Dualism Debate*. Grand Rapids, Eerdmans, 2000; Murphy, Nancey. *Bodies and Souls, or Spirited Bodies?* Cambridge University Press, 2006.

Божието слово. Тъй като този принцип е очевидно верен, той е приеман и използван дори от тези, които, без да обръщат внимание на термините, на глуми го отричат. Когато Библията говори за основите или стълбовете на земята или за твърдите небеса, или за обикалянето на слънцето, не тълкувате ли вие и всеки разумен човек езика чрез научните факти? В продължение на 500 г. Църквата е смятала, че Библията учи, че Земята стои неподатима в пространството, а Слънцето и звездите се въртят около нея. Науката е показала, че това не е вярно. Ще продължим ли тогава да тълкуваме Библията така, че да я накараме да учи на лъжите, че Слънцето се върти около Земята, или ще я тълкуваме чрез науката и ще хармонизираме двете? Разбира се, тази истина важи и в двете посоки... Има две злини, свързани с този въпрос, за които ние, като християни, трябва да внимаваме. Има някои добри хора, които са твърде готови да приемат теориите на учените и да налагат насилствени и неестествени тълкувания на Библията, за да приведат в съответствие двете страни. Има други, които не само отказват да приемат мненията на хората, но и отказват на самата наука да има някакъв глас относно тълкуването на Писанието. И двете грешки трябва да се избягват³⁰.

³⁰ Цитирано от Noll, с. 183-4.

Сибиле Левичаров, Наджем Вали

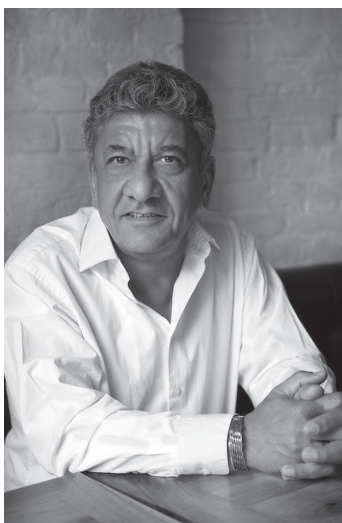
АВРААМ СРЕЩА ИБРАХИМ

Всеизвестно е, че между юдаизма, християнството и исляма има прилики, но по-интересни за двама писатели като Сибиле Левичаров и Наджем Вали са различията, които те разглеждат през свещените книги. Тя е протестантка и се спира на християнството, той, от позицията на мюсюлманин, станал атеист – на исляма. Общата им книга се радва на голям интерес в Германия.

Сибиле Левичаров е родена през 1954 г. в Щутгарт, дъщеря на български емигрант от 40-те години на миналия век. Тя е сред известните писатели на днешна Германия. Завършила е религиознознание в Свободния университет в Берлин. Живее в Берлин. Още за първия си роман *Понг* получава наградата „Ингеборг Бахман“. Романът *Апостолов* (с българска тематика) ѝ донесе наградата на Лайпцигския панаир на книгата през 2009 г. През 2013 г. тя е удостоена с престижната награда на името на Георг Бюхнер.

Сибиле Левичаров

Наджем Вали

Наджем Вали е роден в Басра през 1956 г. Следва германистика в университета в Багдад, а по-късно е призван за военна служба. Когато избухва Ирано-иракската война, той бяга в Германия. Живее в Берлин и освен автор на романи е и кореспондент на арабския всекидневник *Ал Хаят*. За романа си *Bagdad Marlboro* (2014) получава наградата „Бруно Крайски“. През 2018 г. излезе романът му *Часът на Сара*.

В *Авраам среща Ибрахим. Екскурси върху Библията и Корана* двамата писатели разглеждат в кореспонденции есета девет фигури от свещените книги – от Ева, Авраам и Моисей, през Лот, Йов, Йона, цар Соломон, Дева Мария – та до дявола. Както признават, често спорели, но всеки е написал своите текстове самостоятелно. Освен сюжети от свещените книги разглеждат и съвременни теми. Двамата подхождат по съвършено различен начин както към темата, така и към стила. Докато Вали търси корените на историите, които Коранът заема в голямата им част от юдейската Тора (Петокнижието) и Библията, Левичаров се интересува повече от тълкуванието на библейските текстове. Вали пише за немските читатели, слабо познаващи

Корана, затова цитира изобилно и предлага много фактология. Сибиле Левичаров тръзва от предположението, че читателите са запознати с библейския текст, и често го ползва като изходна точка за литературни и изкуствоведски проекции. Критиката отбелязва като особено интересен вътрешния диалог на двамата автори около различията в християнството и исляма. Сибиле Левичаров е известна с усета си към противоречивостта и нерешимите конфликти и ги търси в библейските личности. Докато Нагжем Вали демонстрира как тези конфликти биват заличени в Корана – например Авраамовата жертва, богоборчеството на Йов, рождението на Исус, което в Корана става по чудодеен начин, отсъствието на кръстната смърт. Причината е във всемогъществото на Бога, пред което бледнеят всички човешки противоречия. Това обаче води до рационализация на историите в Корана и до тяхната едноизмерност от литературна гледна точка.

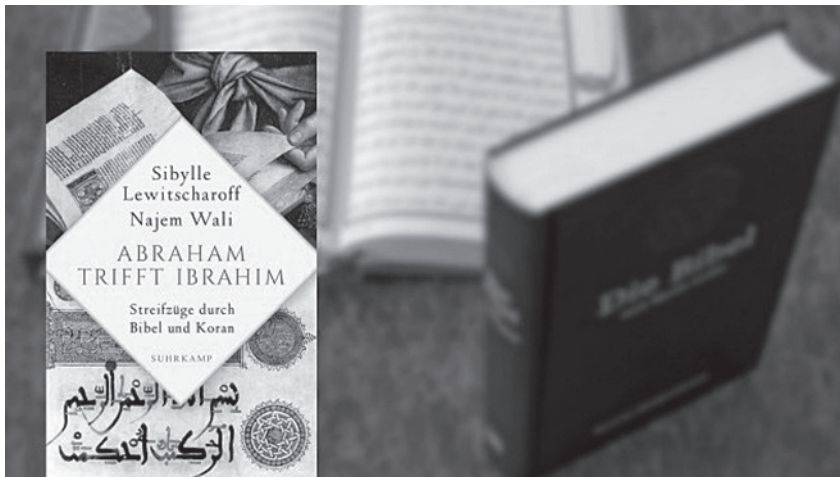
Книгата започва с разказа за Авраам, като основополагаща фигура в юдаизма, християнството и исляма, и за двамата му сина Исаак и Исмаил. Тук се разделят според авторите пътищата на християнството и исляма. Еврейската Библия продължава с наследниците на Исаак, а Исмаил изчезва. В Корана Исаак постепенно изчезва, а значението на Исмаил е голямо. Той, първородният син на Авраам от египетската робиня Агар, се смята за родоначалник на арабите. Исаак – единственият син на Авраам и Сара, е един от тримата праотци на еврейския народ. Частта, посветена на Моисей – Муса, се спира на старозаветните проекции на разказа в Корана, а Левичаров пише за „цивилизационната енергия“ на Моисеевите закони. За разлика от Библията, където това не е тема, в Корана е отредено много място на оправдаването на Мария. В Корана Иса не умира в страдание, Той не е Божи син. В исляма му е отредена ролята на пророк и посланик на Аллах. Различия между Корана и Библията има и по отношение на Адам и Ева и техния дял от вината за грехопадението – в Корана двамата си поделят вината, докато в Библията ясно е посочено, че Ева е главната извършителка.

Двете завършващи глави са посветени на дявола, който в Корана е джин и дори има потомство, както посочва Вали, а Левичаров търси неговите следи в творбите на Данте, Гьоте и историята на изкуството, та чак до актуалните хоръри.

„Техният литературно-философски диалог между световните религии докосва вечните въпроси пред човечеството – за вината и справедливостта, за наказанието и прощката, насилието и помирението, както и за кризите на нашето време“, пише списание *Шпигел*.

Людмила Димова

МЕЖДУ ВЯРАТА И СЪПРОТИВАТА

Госпожо Левичаров, господин Вали, вярващи ли сте?

Сибиле Левичаров: Бих я нарекла рядко срещана форма на вяра. Израснала съм в религиозно семейство, имам хубави спомени, особено за пленителната набожност на моята баба. Но разбира се, съм модерен човек, който не ходи редовно на църква и се чувства

неустойчиво, когато иде реч за участие във вярата. Въпреки това живо се интересувам от теология и религиознание, следвала съм това.

Наджем Вали: Аз не съм вярващ. За мен въпросът за Бог е решен. Още като момче, на 11 или 12 години, в мен се породиха съмнения. Бях в седми клас, когато изразих моята скептичност, а малко след това трябваше да се явя пред директора на училището и да дам отчет. Някой от моите съученици ме беше издал – в класа има неверник.

Доносът изплаши ли ви?

Н. Вали: Напротив, почувствах го като триумф. Вече не бях един от масата, бях нещо особено. Защо иначе директорът ще да се интересува от мен? Оттогава усещам колко окриляващ е духът на съпротивата. По онова време, в края на 60-те години – Сагдам Хюсеин още не беше завзел властта – Ирак беше секуларно общество, а ислямът – народна вяра. Израснал съм в Южен Ирак, в шиитска среда. В моето семейство се молехме, но ислямът беше лишен от каквото и да е политическо измерение.

Госпожо Левичаров, какво е в основата на вашата рядко срещана вяра? Каква е представата ви за Бог?

С. Левичаров: На първо място, онова, което е останало от детството. Моята баба, която обичах повече от всичко, пееше прекрасни песни и разказваше чудни истории от Библията. И така се разтваряше един паноптикум, който трогваше и възхищаваше детската ми душа, а беше и толкова миролюбив. От тази детска вяра е останало нещо. Само трябва да се почувствам зле, трябва да ме хванат за яката и здраво да ме разтърсят, и се появява нещо дълбоко вкоренено. То, разбира се, е наивно, но действа като един вид подкрепа свише. Религиозното

винаги ми се е явявало като дружелюбно, отзивчиво.

Богът от вашето детство не е заплашвал, застрашавал или наказвал?

С. Левичаров: Не, изобщо. „Бог те вижда, игва и те залавя“ – никога не съм била заплашвана по този начин.

Н. Вали: Прекрасно. Ала Бог обича да наказва, преди всичко непослушанието. Това прави религиозното толкова опасно – и толкова политическо.

Бог се обръща към хората, но той остава непостижим, няма образ и име. Това не го ли прави по-скоро зловещ, отколкото милосърген?

С. Левичаров: Решаващо е значението на божественото. Та при разбирането на Бог иде реч директно за разграничаване между добро и зло. Това е основното.

Н. Вали: Бог няма образ, но и трите религии са единни в това, че Бог е от мъжки пол. В арабския език гумата Аллах е от мъжки род. Това е решаваща промяна, настъпила в религиите на Откровението. В политеистичните религиозни светове преди това е имало богини, случвало се да бъдат по-мъдри и силни от мъжките си партньори и противници. В мачистката представа за Бог Отец властовият и наказващ елемент е същностно заложен. Единият Бог е тиранин и това прави тираничната власт в Негово име политически възможна.

С. Левичаров: Представата за Бог като мъжко същество има своите основания. При почти всички народи и култури женското е по-силно свързано със земята, просто защото жените износват и раждат деца. Мъжкото пък отговаря за абстрактната представа за света. Когато божествената фигура вече не се явява, както в митологията, в образ, подобен на човешкия, и не е полово определена, тогава е ясно, че мъжката форма е избрана като по-общата.

О, госпожо Левичаров, внимавайте! Това изказване някои феминистки могат да изтълкуват като безсмислица. А дори да е вярно онова, което казвате, в тази абстракция се забелязва една очебийна липса. Майчинското не носи ли утеха? Неслучайно католиците са запълнили липсата с почитта към Дева Мария.

С. Левичаров: Намирам за грандиозно и забавно, че по време на католическата литургия свещениците се движат в женски одежди. Симбиоза на двата пола в една Църква, в която на жените не е позволено да бъдат свещеници. За мен като протестантка Мария, естествено, не значи толкова много. Никога не ми е хрумвало да се обърна в молитвите си към нея.

Н. Вали: В Корана Мария – девата, майката на пророка и съответно посланик на Аллах Иса, е спомената по име общо 34 пъти. Посветена ѝ е цяла сура, сура 19. Единствената наречена на жена сура в Корана, което само по себе си е доказателство за голямото значение на Мария за хората, към които Мохамед се

обръща в Мека и Медина. В Корана изобщо не се говори за това, че тя е сгодена за гърводелеца Йосиф. Тя забременява с Исус по Божия заповед. Моят дядо, селянин, беше напълно сигурен, че Мария е родила сина си Иса от своето бедро. Как иначе една свята жена като нея би могла да бъде девица след раждането на дете? Дядо ми трябваше да реши някак този проблем.

Много хора се връщат при утешителната гетска вяра, когато смъртта наближи. Вярвате ли в живот след смъртта?

Н. Вали: Не мисля за това. Смъртта е краят. В природата кръговратът на живота продължава в един вид рециклиране. Ала индивидът е заличен. Не вярвам в реинкарнацията, нито пък във възкресението. Тъй наречената гуша не може да се отдели от тялото. Азът съществува само докато тялото е живо. Моята собствена личност изчезва със смъртта. Остават мисли, дела, произведения, следи от тях се пазят известно време в спомените на групи хора.

С. Левичаров: При мен е съвсем различно.

Н. Вали: Ти искаш да живееш вечно.

С. Левичаров: Не, това не е персонално желание, скъпи. Аз например не вярвам, че съществува добра смърт без искрата надежда, че има нещо друго. Човек никога не умира като атеист, почакай.

Н. Вали: Това все още не означава, че е вярно.

С. Левичаров: Нищото не е подвластно на човешкото въображение, то просто е немислимо, а хората обличат всичко в мисли. Затова една бедна гуша, изпльзнала се от закрилата на Бог, се връща поне на смъртното ложе към гетската мечта за защитеност. По мое мнение от нас остават определен полък от гушата или интелигентна искра от нея, важна съставна част. А и категорично изхождам от това, че извършеното от мен в живота, включително и злото, подлежат на съд.

Един друг, различен от човешкия съд? Присъдата на историята?

С. Левичаров: Вярвам дълбоко, че след смъртта човек получава нещо като оценка. Защо си живял? Какво добро си сторил, къде си съгрешил? Вярвам, че следва нещо като равностетка, преглед в един по-висш порядък.

Господин Вали, ваша е идеята за тази книга, да се представят в сравнителен план историите на пророците и други ключови фигури от Библията и Корана. Какво целяхте с това преминаване на границата?

Н. Вали: Изпитвам необходимост да посреднича, защото произхождам от страна, потънала във военна разруха, и винаги мисля за мира. Нося идеята в себе си от 20 години. За мен е важно да се съпротивлявам на политическата експлоатация

на религията. Нали до евреите, християните и мюсюлманите са стигали едни и същи истории – чрез техните свещени книги, често без те да знаят какво точно е написано в книгите. Ала моето наблюдение не биваше да се приема като едностранчиво. Затова се наложи книгата да се състави като обща творба, като един интеррелигиозен диалог.

Как стигнахте до госпожа Левичаров?

Н. Вали: Срегнахме се за пръв път преди три години, на Фестивала на Нибелунгите във Вормс. Познавах нейните книги, но никога не я бях срещал лично. На една вечеря седяхме един до друг, тя на вода, аз – на много вино, тогава внезапно ѝ предложих заедно да напишем тази книга. На следващата сутрин, на закуска, тя даде съгласието си. Аз, глупакът, бях много смутен – толкова твърдо решена изглеждаше тя.

С. Левичаров: Всъщност вече се бях презастраховала, защото не познавах господин Вали. Прочетох големия му роман *Ангели на Юга*, който ме възхити. Вече бях сигурна, че решението е добро.

Н. Вали: *Ангели на Юга* разказва за безчет етноси и верски общности, които открай време населяват Ирак, старата Месопотамия. Техните истории са се преплели така, че са станали общо притежание на всички култури. Културите обединяват и посредничат, политиката разделя и разединява. Моето намерение е да просвещавам, да строя мостове. Никои няма права върху първата и последна истина. Всички разкази на така наречените свещени писания имат предшественици. Религиозната литература пътува през паметта на човечеството.

Въпреки всички общи неща между религиите съществува дълга светска история на конфликти. Кървавото минало не отминава.

С. Левичаров: Конфликтите между роднини винаги са особено ожесточени. Съперничество е съществувало още от самото начало. Всяка религия трябва, от една страна, да отгаде почит на архаичното, а от друга страна, да скъса с нещо и да положи ново начало. Такъв системен преход не преминава без сътресения. То е като братска свада за бащиното наследство, при която роденият по-късно винаги претендира за привилегия пред по-стария.

Н. Вали: Религията се превръща в оръжие, когато се съюзи с гържавата. Когато Западът днес говори за исляма, той има предвид всъщност само една особена интерпретация на исляма: уахабизма на саудитската династия. Там е покълнало злото.

С. Левичаров: Секуларизацията е благо, макар че е трябвало да бъде платена със загубата на метафизика. Освободени от гържавната конструкция, религиите са могли да застанат на друго равнище на готовност, да се концентрират върху повелята за любовта към ближния и помощта към изпадналите в нужда. Това в моите очи е същностното, основното послание на всички големи религии.

Не сме ли свидетели на опит за реполитизация на християнството в указа на баварското правителство (от 1 юни 2018 във всички учреждения в Бавария трябва да бъде поставен християнският кръст – б.пр.)? И то преди всичко като реакция срещу исляма?

С. Левичаров: За съжаление е така. Дебатите за кръста са едновременно смешотворни и ужасяващи. Тези, които ги замислиха, не целят нищо добро с политическите си намерения към християнството. Кръстът не може да се тълкува политически, той не бива да е държавен знак, с който да се върви към победа. Имам по-различно мнение по друг въпрос: с оглед на хуманизма сме задължени към юдео-християнското наследство в Западна Европа. Ако то правилно се интерпретира, винаги в хуманистична насока, тогава ние наистина разполагаме с грандиозно наследство и нямаме право да го пропиляваме. Ние трябва да го приемем и пазим, ала не като закачим във всички учреждения кръстовете като културни символи. Това е абсурд.

Н. Вали: Всичките три религии съдържат елемент на милосърдие, но всички те съдържат и елемент на агресия. Символът на кръста напомня на мюсюлманите за насилие, донесло им страдания. Когато изследваме историите, представени в Библията и Корана, винаги се натъкваме на два аспекта: заплаха и обещание. В моя прочит на писанията Бог натезжава не като обичащ, а като разярен. Любовете към ближния, миротворството за мен са поведение, за което нямаме нужда от религия. На Бога с Неговата амбивалентност не можем да се осляняме.

Въпреки това в християнството, както и в исляма благочестивият човек е равнопоставен на добрия човек. Помага ли вярата да водим благочестив живот?

Н. Вали: Споменатият вече мой дяго обикновено отиваше в ъгъла, за да се моли с лице към стената. Като дете исках да разбера защо го прави. Той отвърна: за да съм сам с Бог. Вярата е нещо интимно и лично. Докато остава такава, може да помага на отделния човек да води добър живот. Когато обаче навлезе като правата вяра в публичното пространство на държавата и обществото, вратата пред нетърпимостта се отваря. За щастие Западът вече е излязъл от този стадий. Кръстовете в учрежденията не отменят секуларизацията. Разделението на държавата и религията е единственото решение за ислямския и арабския свят. Тогава би станало видно, че няма един ислям.

Могат ли човешкото достойнство и правата на човека да се мислят без връзка с религията?

С. Левичаров: Според мен десетте Божии заповеди са запалили факела на хуманната цивилизация. Едно робовладелско общество без религиозната вяра, че всички хора са Божии чеда, че пред Бога всички хора са равни, не е пригодно за демокрация. Наложената толерантност към привържениците на други религии има граница, когато те масивно нарушават нашите права. Аз намирам за напълно възмутително, че в Германия може да се носи бурка. Забрагката ми е

безразлична. Но пълното забулване отнема образа на човека. Безликостта е абсолютна агресия.

Н. Вали: С твое позволение, Сибиле, на мен повече ми приляга да говоря за бурката. Би било по-добре, ако всеки започне с критика към собствените редици и да наблюдава екстремното при себе си.

С. Левичаров: Съгласна съм. Но от християнството в Европа днес вече не можем да се страхуваме. То е обезоръжено.

Н. Вали: Иракчанинът би казал, че страната му е била нападната от един християнски полководец, прокламирал войната срещу Оста на злото. Иранецът ще се бои да не бъде следващият.

С. Левичаров: Въпреки това от подстрекателите на исляма идва една съвсем друга степен на заплахата. Макар веднага да признавам, че Западът с неговото ужасяващо колониално минало носи пределната отговорност. Християнството вече не хапе.

Н. Вали: Къде се намират подстрекателите на исляма? Къде е разпространено пълното забулване? В Саудитска Арабия, съюзник на Запада и добър клиент на американската и европейската оръжейна индустрия. Кои финансираше талибаните в Афганистан? Кои бяха атенаторите от 11 септември 2001 г.? Петнайсет от тях идваха от Саудитска Арабия. Повтарям: трябва да се противопоставим на ухабизма, а не на дифузната величина, наречена ислям. Само тогава ще стигнем до същината на фанатизма.

Междувременно се заговори, че строгите предписания за разобличение и неуважението към жената по-скоро не могат да бъдат изведени от Корана.

Н. Вали: Последователите и на трите големи религии на Откровението са били единни в това, че жената стои по-году от мъжа. Аз самият не знаех, че Коранът разказва съвсем по друг начин историята на Адам и Ева. Следва да се отбележи, че двете религии тук са си сменили ролите: първият подстрекател към непослушание, който се поддава на нашепванията на дявола, в Корана е мъжът – една точка в полза на Корана.

С. Левичаров: Ева е първата фигура в Библията, чието любопитство, казано на модерен език, чийто стремеж към познание дават тласък на човешката история. От научна гледна точка тя все още е отговорна за допускането на злото. При по-внимателен прочит обаче се разкрива като неустрашима героиня на прогреса. Отхвърлянето на плода олицетворява по-скоро изхода на човека от детското непълнолетие в Рая.

Защо Бог допуска грехопадението и злото в света изобщо? Това е кардинален въпрос.

С. Левичаров: Бог нанася на своя верен раб Йов много рани без причина. Дали при наказанията, които Йов понася, става дума за акт на справедливост, или за сляпа сила? Йов се държи здраво за Бог дори когато протестира с цяло гърло. Атеистът няма по-висша инстанция, към която да се обърне. За вярващия обаче всичко е под въпрос, когато Бог не изпраща знак срещу крещящата несправедливост.

В християнството Бог изглежда уморен, Той до голяма степен е изгубил своето присъствие в западния жизнен свят. В исляма божествената енергия изглежда в голяма степен неупотребена, ала тя, за жалост, се манифестира с огън и меч. Как да живеем с това противоречие?

С. Левичаров: Да, в модерните западни общества Бог се е превърнал в смътна неопределеност. Той се е сдобил с един изключително мощен противник – парите. Фантасмагориите, които циркулират около парите, са почерпили от религиозното и са се заредили с мистицизъм. Свободно функциониращите парични потоци са с огромна динамика, на която се приписва нещо богоподобно и същевременно смъртоносно, защото тя не се придържа към етични закони.

Н. Вали: Би могло да се каже, че дяволът е приел образа на универсалния корумпиран капиталист. Бог е влязъл в облог с този дявол заради човечеството. Оставаме с впечатлението, че го е изгубил: на едната страна – смърт, разрушения, беди и немотия, на другата – богатство, алчност и бездушие. И за жалост, мир не се вижда.

Превод от немски: Любмила Димова
Със съкращения, сп. *Шпигел*, бр. 19/2018 г., заглавието е на редакцията.

Калин Михайлов

ВЯРА, ЖИВОТ, ТВОРЧЕСТВО. КРАТКИ ЕСЕТА ЗА РАЗМИСЪЛ И МОЛИТВА

ВИНАГИ НЕСВОЕВРЕМЕНЕН

„И наченаха да Го молят да си отиде от пределите им.” (Марк. 5:17)

Христос винаги пречи на някого. Дори на мнозина. Понякога – на цял град или околност, както е в евангелския епизод с гадаринските бесновати (Мат. 8:28-34; Марк. 5:1-17; Лук. 8:2-39). Може да пречи дори на необятна страна като Китай.

И всеки път се запитваме: защо този кротък проповедник, Чийто глас „не се възвисява” по улиците (ср. Ис. 42:2) и не отеква гръмко по площадите, винаги е несвоевременен? Да се поставим за малко на мястото на гадаринските жители и да видим нещата откъм тяхната камбанария.

Най-първо, разбира се, погоден проповедник застрашава всеки гадарински бизнес, в който цари нечистият, „свински” елемент, а комай повечето бизнеси в областта са такива. Преуспяващата до момента част от местната икономика е заплашена от почти сигурен фалит след стореното от Иисус, съмнителният характер на сделките в нея е изявен пред всички, значителна част от капитала, на който е разчитала тя, е потънала безвъзвратно на дъното на Галилейското езеро. Ако Христос напусне по-скоро гадаринските „предели”, може би още има шанс след някое време стопанският имидж на региона да се позакърпи и свинските му дела пак да потръгнат, хората имат слаба памет независимо от преживените уроци. Но задържи ли се за по-дълго, шансовете за производство, търговия и чужди инвестиции спадат почти до нулата.

После да вземем тази история с изпратения да разказва какво му бил сторил Иисус. Всички жители на областта знаят, че той е единият от двамата изроди, дето тормозят отдавна цялата околност като природно бедствие, от което избава няма, но от друга страна, макар да са видели с очите си преображението му, могат ли с ръка на сърце да декларират, че бивши изроди съществуват? Та нали съществуването на бивш изрод е толкова немислим оксиморон като бивш митар, бивш злот и бивш пьяница? И най-страшното тук не е в самата възможност за преобръщение на човека, като единичен случай тя е все още мисли-

ма и може би дори приемлива, но какво ще стане с обществото и установения порядък в него, с отделно взет град даже, ако всички в него изведнъж решат да се превърнат в „бивши“? Не, не бива да се допуска единичното да става масово, да прерасне в социална епидемия и да унищожи завещаното от предците гадарински, затова по-добре върви си от пределите им, Страннико, и ги остави да си живеят, както са живели досега – всеки ще се съгласи, че старото, добре познато лошо винаги е за предпочитане пред неизвестното и несигурно добро.

И накрай нека да Ти признаем, Иисусе, какво притеснява най-много нас, днешните хора, които нямат нищо общо с онези назадничави гадаринци или гергесинци, все едно как ще ги наречем. Казаното дотук беше произнесено от тяхно име и се отнасяше до тях и подобните им, не до нас. За нас, както знаеш, чист и нечист бизнес вече не съществува, а пък що се отнася до устоите на обществото или на държавата, това едва ли интересува някого. Единственото, на което все още държим, е личното ни и неприкосновено пространство – там не желаем да ни се меси който и да било. Това е нашата „светая светих“, където никои няма право не само да пристъпва, а и копче да ни казва как би трябвало да изглежда едно или друго, ако е съзрял туй-онуй. Дори Ти, Иисусе, с Твоята благонамереност не бива да надничаш в чужди работи, какъвто Ти е обичаят. Затова най-добре върви си, Назарянино, молим Те, а ако след време премислим, ако променим решението си, ако нещо закъсаме, ще Ти се обадим, непременно ще Те потърсим, сега възможности за това бол, за това можеш да бъдеш спокоен, ние сме отговорни хора, които държат на поетите ангажменти и на свещеното човешко достойнство.

Нали едничко то ни остава, след като отплуваш от нашите земи.

ВЪРХУ КАКВО СЪПВА АПОСТОЛ ПЕТЪР?

„А корабът беше вече сред морето, и вълните го блъскаха, защото вятърът беше противен. И на четвърта стража през нощта отиде Иисус при тях, като ходеше по морето. А учениците, като Го видяха да ходи по морето, смутиха се и казваха: това е привидение; и от страх извикаха. Но Иисус веднага заговори с тях и рече: дерзайте! Аз съм, не бойте се! Петър отговори и Му рече: Господи, ако си Ти, позволи ми да дойда при Тебе по водата. А Той рече: дойди. И като излезе от кораба, Петър тръгна по водата, за да иде при Иисуса; но, като видя силния вятър, уплаши се и, като взе да потъва, извика: Господи, избави ме! Иисус веднага простря ръка, хвана го и му каза: маловерецо, защо се усъмни? И щом влязоха в кораба, вятърът утихна.“ (Мат. 14:22-32)

Апостол Петър ходи „по водата“, без да потъва, без да е подвластен на закона на гравитацията в този момент. Освободен за миг от земното притегляне, по

гумата на Иисус. Това е „физическото“ измерение на случващото се. Апостолът вече знае, че когато Господ каже гума, тази гума има особена сила и може да промени една обичайна и позната ситуация, например когато някой професионален рибар се е бършил напразно цяла нощ да улови нещо, изведнъж хваща толкова много риба, че корабът му има опасност да се преобърне.

Каква е гумата, която този път е казал Господ в отговор на отправената към Него от самия апостол молба? „Доуди“. Кратка и ясна гума, но вероятно произнесена отчетливо и чута ясно в грохота на бурята.

Значи ап. Петър трябва да стъпи и тръгне не толкова върху множеството на разпенените вълни, а именно върху тая една кратка, но вдъхваща гръзновение, решителна гума на Иисус. Пристъпи и доуди, довери ми се и ела – в това е духовното измерение на случващото се.

И апостолът пристъпва. Тръгва по водата, стъпвайки върху Иисусовата гума.

Тук няма да коментирам усъмняването му, на което обикновено се обръща повече внимание: за съвременния човек, както е било и за някогашния, е важно да има пред очите си образа на Христа – протягащ ръка през бурите на живота към нас с краткото и насърчително, пълно със сила и обещание за победа слово: „Доуди“. Прекоси с доверие в Мен ситуацията, каквато и да е тя, и стигни при Мен. Аз съм близо до теб, Аз съм източникът на твоеето гръзновение и мир, пристъпи. Пристъпи с вяра и ще видиш как стъпките, които сега ти се струват страшни и непонятни, ще бъдат направени, не от Мен, а от теб – към Мен. Стъпки, които все още не съществуват, но ще се превърнат в действителност в момента на пристъпването ти.

Както е казал един съвременен поет, стъпките пред мен „стават истински / едва когато съм пристъпил“.

28.06.2018

БЛАГОТВОРНАТА СИЛА НА ПРИСЪСТВИЕТО

Не само гумите, и делата имат значение. Не по-малко важно е присъствието на човека. Духовните и емоционални „вълни“, които той излъчва към околните, жестовете, с които остава в съзнанието им, погледът на очите му, който е открил за тях красотата на душевните движения, царуващи във вътрешния му свят – без всичко това е невъзможно да се „поеме“ благотворното влияние на една личност. В известния роман на Чарлс Дикенс *Големите надежди* намираме подобна мисъл, изречена във връзка с образа на Джо, верния и простодушен по характер по-голям роднина и приятел на младия амбициозен герой Пип – Джо,

който остава до младежа и след рухването на амбициите му: „Невъзможно е да се определи какво голямо влияние излъчва наоколо си един добър, честен и верен на дълга си човек...”¹.

Невъзможността да се определи, да се „измери” благотворността на влиянието е показателна: щом не може да се измери въздействието на един нежен и все пак величествен, велелепен слънчев залез (ще си позволя употребата на този стар, но красив епитет), още по-малко е възможно да измерим неуловимото и тайнствено въздействие на благотворното човешко присъствие, съчетало в себе си неизмеримо повече и по-сложни черти от което и да е природно явление.

Нужно е да си преповтаряме тази истина в нашия социален свят, който гържи главно, ако не и единствено, на „успешността” и постигането – все по-нагоре, все по-устремно, все повече... Свят, сякаш забравил, че идеологемата за „превръщането на количествените натрупвания в качествени изменения” бе опровергана от опита ни през тоталитарното време.

Има исторически личности, за чиито високи пионерски постижения в различни сфери на културата архивите дават на изследователя съвсем бегли сведения – такъв е например случаят с първата българска поетеса, фолклористка и преводачка Елена Мутева (1829–1854)². Но биха ли могли подобни постижения да се роят от анемични души с вяло, незначително присъствие? Сведенията, колкото и да са оскъдни, говорят за обратното: значимите постижения оставят дълбок благотворен отпечатък у тези, които са били в досег с тях, когато се свържат с едно незабравимо, „цветно”, оставящо за цял живот диря в душата присъствие на ярка, пълнокръвна, жива личност – щедра в общуването и в раздаването на своите дарования. И в умножаването им – чрез другите.

¹ Дикенс, Ч. *Избрани творби в пет тома. Том 2. Приключенията на Оливър Туист. Големите надежди*. Прев. от англ. Н. Розева. С., Народна култура, 1982, 562.

² Вж. Младенова, М. *Елена Мутева – едно закъсняло завръщане*. С., Артграф, 2012.